ЎзССР Давлат китоб палатаси
3 11 0 9

ЎЗБЕКИСТОН АДАБИЁТИ ва САНЪАТИ

ÖZBEKISTON ADABIYOTI VA SAN'ATI 1994

ҲАФТАЛИК ГАЗЕТА

28 ОКТЯБР, ЖУМА, N 43-44 (3283). СОТУВДА НАРХИ ЭРКИН

ТАШРИФ НИҲОЯСИГА ЕТДИ

Бу ҳафта мамлакатимиз Президенти Ислом Каримовнинг Хитой Халқ Республикасига давлат ташрифи матбуот агентликларининг диққат марказида бўлди. Унинг ПЕКИНДА давлат раҳбарлари билан учрашувлари, ХХР Давлат Кенгаши Раиси Ли Пэн билан музокаралари ғоят муваффақиятли ўтди. Президентимиз сафар давомида Хитойнинг энг катта — Пекин ва Шанхай шаҳарларида бўлди, бу шаҳарлардаги йирик корхоналар фаолияти билан танишди. Шаҳарларнинг гўзал масканларини бориб кўрди.

И. Каримов саноат корхоналари билан танишувни Пекиндаги "Пекин — мацусита колор корпорейшн" Хитой — Япония қўшма корхонасидан бошлади. Бу корхона Хитойнинг энг яхши 10 корхонасидан бири ҳисобланиб, йилига 3 миллионга яқин замонавий кинескоп ишлаб чиқаради. Ташрифларнинг иккинчи кунида расмий делегация аъзолари Шанхайга бордилар ва шаҳар ҳаёти билан танишдилар. У Хитойнинг энг катта шаҳарларидан биридир. Унда 13 миллиондан ортиқ одам истиқомат қилади. Бу шаҳар қадимдан мамлакатимиз шаҳарлари билан савдо алоқаларини ўрнатиб келган. Эндиликда ҳам ана шу анъаналар давом этиши керак. Президентимиз шанхайликлар билан учрашув ва суҳбатларда ана шундай тилакларни билдирди.

И. Каримов Хитойга ташрифининг учинчи кунини Шанхайдаги дунёга машҳур "Пудунь" иқтисодий ҳудуди билан танишишдан бошлади. Салкам 350 квадрат километр жойни эгаллаган бу саноат марказининг ташкил этилганига энди уч йил бўлди. Лекин шунга қарамай бу ерда ишчилар учун барча имкониятлар яратилган. Шундан кейин олий мартабали меҳмон шанхайликлар фахри бўлган замонавий ускуналар билан жиҳозланган кўп қаватли Нанпу ва Янпу кўприкларини бориб кўрди. Автомобиллар қатновига мўлжалланган бу кўприклар 15—16-қаватли бино билан баравар баландликка тенгдир.

Ўзбекистон Республикаси Президенти Ислом Каримовнинг ХХРга давлат ташрифи 26 октябрь куни ниҳоясига етди ва шу куни Тошкентга қайтиб келди.

Ҳаким НАЗИР:

ЭСЛАЙДИГАН ИШЛАР КЎП

Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмасининг 60 йиллиги

Уюшмамиз тарихига назар солсак, у анчагина алғов-далғовли, мураккаб ва шу билан бирга шонли йўлни босиб ўтди. Бу йўлда чалғишлар, ноҳақликлар, оғир талофотлар ҳам юз берди. Аммо адабиёт қийин шароит исканжасида ҳам олға силжиш, равнақ топишдан тўхтаб қолгани йўқ. Ҳукмрон мафкуранинг тазйиқи баъзи асарларда кўпроқ, баъзиларида камроқ сезилиб турди. Шунга қарамай, истеъдод эгалари ҳаёт ҳақиқатини реал акс эттирган, халқнинг қалбига етиб борадиган етук асарлар ярата олдилар. Бу ҳол жамики жанрлар қатори болалар адабиётига ҳам таааллуқли, деб биламан.

Олтмиш йил — бу ўзбек болалар адабиётининг янгича шаклланиш ва юксалиш йиллари бўлди. Тўғри, болалар шеърияти умуммиллий адабиётимиз асосида анча илгаридан яратила бошлаган бўлса-да, том маънодаги болалар насри нисбатан ёш ҳисобланарди. Ўттизинчи йилларi майдонга келган бармоқ билан санарли ҳикоялар, қиссалар (Ғ. Ғуломнинг "Шум бола", С. Айнийнинг "Эски мактаб", Ғайратийнинг бир-икки ҳикоясини истисно қилганда) бадиий жиҳатдан ночор, илк машқий ҳолатда эди. Шу жумладан, ўзимнинг 1934 йилдан "Ёш куч", "Ленин учқуни" нашрларида эълон этила бошлаган ҳикояларим ҳам ҳозирги талаблардан йироқ, ҳаваскорлик машқларидан иборат эди. Ёзувчилар уюшмаси тузилган бўлса ҳам, унинг адабиёт ривожига таъсири бирданига дарров сезилмади. Бунинг устига ўттизинчи, қирқинчи йилларда қатоғон балоси ижодкорлар тепасида калхатдай соя ташлаб турар, катта талант эгаларидан бир нечасини сафдан юлиб олганди. Адабиётда "Конфликтсизлик назарияси" деган бир ақида пайдо бўлиб, ёзувчиларнинг бемалол қанот ёзиб ижод этишига имкон бермасди. Айниқса, замонавий мавзуда қалам тебратувчиларга қийин эди. Агар бирон асарингизда ҳаёт қарама-қаршиликларини кўрсатиб, замон иллатларидан очиқроқ сўз юритсангиз, балога қолардингиз. Оғир дашномга учрашингиз, ҳатто юзи қора бўлиб қолишингиз ҳеч гапмасди.

Эллигинчи йиллар ўрталарига келганда, Сталин шахсига сиғиниш қораланиб, адабиётда "Конфликсизлик назарияси" рад этилгач, ижод учун уфқ бир қадар кенгая бошлади. Шу вақтларда мен Ёзувчилар уюшмасида икки йилча масъул котиб, сўнг адабий маслаҳатчи вазифасида — жами йигирма йилча хизмат чоғимда анчагина яхши ишларнинг гувоҳи бўлдим. Бу даврда уюшмамиз ўз қаддини ростлаб, жамиятдаги мавқеини ҳийла мустаҳкамлаб олганди. Ёзувчиларга ижодий ҳам моддий мадад бериб туриш имкони туғилганди. Адабий жанрлар бўйича кенгашлар тузилиб, уларда янги асарлар муҳокамалари жонланган, ҳар йили маълум жанр бўйича — гоҳ романчилик, гоҳ қиссачилик, гоҳ шеърият юзасидан кенг мунозаралар ўтказиш одатга киритилган, бу ишга матбуот ва кенг жамоатчилик жалб этилганди. Ушбу муҳокама ва баҳсларда адабиётнинг бадиий сифати масалалари тобора дадилроқ ўртага тушди.

Худди шунингдек, энг нозик жанр ҳисобланган болалар адабиётимиз секинлик билан бўлса-да, умум адабиётимизнинг муҳим салмоқли тармоғига айлана борди. Унга жамоатчилик эътибори тортилиб, ёш китобхонлар ўртасидаги тарғиботи кенгая бошлади.

Адиблар — Пўлат Мўмин, Ўткир Рашид, Қуддус Муҳаммадий, Адҳам Раҳмат. 70-йиллар

Болалар адабиётимиз ҳар ёқлама камол топиб, кўпгина асарларимиз ўзининг бой мундарижаси ва бадиий қиммати билан қўшни республикалар диққатини ўзига тортгани, собиқ иттифоқ адабиётидан муносиб ўрин олгани маълум. Болалар шеърияти тараққийсига арзирли ҳисса қўшган Қуддус Муҳаммадий, Пўлат Мўмин, Миразиз Аъзам, Толиб Йўлдош, Турсунбой Адашбоев, Йўлдош Сулаймон, Ҳамидулла Ёқубов сафи ёшлар ҳисобига кенгая борди. Болалар ва ўсмирлар насри салмоқли натижаларни қўлга киритди. Худойберди Тўхтабоев, Фарҳод Мусажонов, Латиф Маҳмудов, Носир Фозилов, Тоҳир Маликов, Оқилжон Ҳусанов каби адибларимиз яратган ҳикоялар, қисса ва романлар ёш китобхонлар дилидан чуқур жой олди. Болалар шеърияти ва насрининг айрим кўркам намуналари хорижий тилларга ҳам ўгирилганини қувончли воқеа деб билмоқ керак. Адабиётимиз ўз қобиғида ўралиб қолмасдан, қўшни халқлар билан алоқаларни йўлга қўйгани фойдадан холи бўлмаганди. Ўша яхши анъаналарни ҳозир яна тиклаш керак, деб ўйлайман.

Шуни ҳам айтайки, биз ўтмишга маҳлиё бўлиб қолсак ютқазамиз. Уюшмамиз адабий жамоатчиликни халқ маънавиятини кўтаришдай хайрли ишларга йўналтириш соҳасида дуруст фаолият кўрсатаётган бўлса-да, аммо ҳал этилиши лозим бўлган долзарб муаммолар ҳам талайгина. Жумладан, қоғоз танқислиги ва бошқа моддий етишмовчиликлар сабабли болаларга китоб нашр этиш оқсаб қолганлиги сафимизга янги кириб келаётган ёш ижодкорларнинг, умуман, болалар адабиётининг ўсишига салбий таъсир этиши мумкин. Бу борада ижобий иш қилмоқ зарур. Хуллас, уюшмамизнинг босиб ўтган йўлида эсга олгудек ибратли ишлар ҳам талайгина.

Ижод аҳли бадиий сўз воситаси билан истиқлол йўлида халққа сидқидилдан хизмат кўрсатишга чақирилган экан, биз учун бундан олийроқ ва муқаддасроқ вазифа йўқдир!

УЛУҒБЕКНИНГ ТАФАККУР ЮЛДУЗИ

Аввал хабар қилинганидек, Мирзо Улуғбек таваллудининг 600 йиллиги республикамизда кенг нишонланди. Шаҳрисабзда бошланиб Бухорода давом этган тўй Самарқандда катта тантаналарга айланиб кетди. Бу қадим маскан бир неча кун давомида шоҳ ва олим меросхўрларини ўз бағрига жамлади. Нафақат республикамиздан, қўшни давлатлардан, хорижий мамлакатлардан ҳам меҳмонлар ташриф буюрдилар. Бирлашган Миллатлар Ташкилоти ва ЮНЕСКОнинг таклифига мувофиқ олимлар Улуғбекнинг илмий меросига бағишлаб катта анжуман ўтказдилар. Улар тўй кунларида аллома илмий мероси билан бирга Улуғбек — шоҳнинг яратувчилик ишлари, қолдирган ёдгорликлари билан ҳам танишдилар.

Улуғ инсонларнинг тарихдаги хизматлари фақат улар тириклигида амалга оширган улуғвор ишлари, халқ бахт-саодати йўлидаги ташвишлари, юртининг ободончилиги, илм-маърифат борасидаги яратувчиликлари билангина ўлчанмайди. Уларнинг хизматлари барҳаёт меросининг қай даражада ўрганилиши ва ўзидан кейин халқига келтирадиган фойдаси билан ҳам белгиланади. Улуғбек нафақат тириклигида, ҳатто бугун 600 йилдан кейин ҳам ўз тўйи билан Самарқанднинг, юртимизнинг гуллаб-яшнашига хизмат қилмоқда. Тўй муносабати билан Шаҳрисабздаги боғлар қайта тикланди. Бухородаги мадрасалар, масжидлар таъмирланди. Самарқандда расадхона ва унинг атрофи обод қилинди. Унинг қошида ташкил этилган музей олимнинг маънавий мероси ҳисобига янада бойиди. Амир Темур Кўрагон зиёратгоҳи ҳам тўй муносабати билан янада обод масканга айлантирилди. Султон ва олим номи билан боғлиқ барча масканлар яна зиёратгоҳлар сифатида халқ хизматига қайтарила бошлади...

Самарқандда ўтган Улуғбек тўйи тантаналарининг Регистон майдонида якунланиши бежиз эмас. Бу маскан ҳам султон сифатида, ҳам олим сифатида Улуғбек номи билан чамбарчас боғланган. Бу ерда унинг номида жаҳондаги энг улуғвор мадрасалардан бири барпо этилган. Айни пайтда, олим сифатида шу мадрасада шогирдларига фалакиёт илми ҳақида сабоқ берган... Мамлакатимиз Президенти Ислом Каримов иштирок этган Регистондаги театрлашган томошаларда самарқандликлардан ташқари йигирмадан ортиқ хорижий давлатлардан келган меҳмонлар ҳам қатнашдилар. Бу ўзига хос томошада Мирзо Улуғбек ҳаёти, унинг даври орқали халқимизнинг буюклиги, заковати ҳам намойиш қилинди.

Улуғбек тўйи тантаналари юртимизнинг мустақилликка эришган, ўз азалий удумлари, қадриятлари яна қайтадан тиклана бошлаган бир айёмда ўтганлиги ва халқимиз бу ғурур туйғуларини дунё кўз ўнгида намоён қила олганлиги билан фахрлидир. Бугун дунё жамоатчилиги халқимиз тарихидан воқиф бўлмоқдалар. Яна ҳам қувончлиси шундаки, тўй муносабати билан Улуғбекнинг узоқ йиллар давомида халқимиз эътиборидан четда қолдирилиб келинган салтанатдаги улуғвор ишлари ҳам ниҳоят тарихдаги асл баҳосини ола бошлади...

Яқиндагина улкан тўйлари нишонланган улуғ боболаримиз Улуғбек ва Ферузнинг уйқаш тақдирлари кўз ўнгимизда яна бир ҳақиқатни ойдинлаштирди: Туронзамин ҳамма даврларда ҳам улуғ салтанат эгаларини, юртнинг буюк кишиларини тарбиялаб етиштириб келган экан. Бу салтанат эгалари ғоят илм-маърифатли инсонлар бўлган. Уларнинг деярли ҳаммаси илм билан, ижод билан шуғулланганлар, маданият, маърифат, санъатга ҳомийлик қилганлар. Бир қўли билан салтанатни, бир қўли билан илм-фан, ижод йўлини тутганлар. Улар инсоний фазилати билан юртини обод қилган бўлсалар, илмий, ижодий тафаккури билан дунё тараққиётига ҳисса қўшганлар.

Мирзо Улуғбек тўйининг БМТ ва ЮНЕСКО таклифига мувофиқ юртимиздан олис Францияда нишонланаётгани ҳам бобомизнинг тафаккурига эҳтиром рамзи бўлди. 24 октябрда ЮНЕСКОнинг Париждаги қароргоҳида "Мирзо Улуғбек ва Темурийлар давлати" мавзуида илмий анжуман бўлиб ўтди. Унда республика Бош вазирининг ўринбосари М. Шарифхўжаев аллома ҳаёти ва илмий мероси ҳақида маъруза қилди. Жаҳоннинг турли нуқталаридан келган олимлар Улуғбек илмий мероси, унинг ўрганилиши, дунё илмидаги ўрни хусусида илмий ахборотлар бердилар.

Айни пайтда, бу ерда "Улуғбек ва анъанавий санъат" мавзуида кўргазма ҳам очилди. Улуғбекхонлик кунлари доирасида республикамиз санъаткорлари парижликларга ўз санъатларини намойиш қилдилар.

Ҳақиқатан, Президентимиз айтганидек, "Мирзо Улуғбек ўз умрини келажак учун, бугунги ҳаёт учун фидо этди. Ўша узоқ замонларда башарият тараққиётини ўйлаб яшади, ўз авлодлари асрлар оша тартиб этажак маърифатли бир жамиятни орзу қилди. Ҳар қандай миллат ҳам Улуғбекдай фарзандни тарбия этгани учун ғурурланиши табиий ҳолдир. Чунки бундай инсонлар фақат ўз халқига эмас, балки умумбашарий цивилизация учун ҳам хизмат қилади ва жаҳоннинг эътиборини қозонади". Алломанинг 600 йиллик тўйи бу ҳақиқатни яна бир карра исботлади.

К. МУҲАММАД ЁҚУБ

ОЛТИН КУЗНИНГ ОЛТИНИ

Муҳаммад АЛИ,
Ўзбекистон халқ ёзувчиси

Она тупроғимиз чиндан ҳам олтин тупроқдир. Бу тупроқда бино бўладиган ноз-неъматларни кўриб ҳайратдан ёқа тутмай илож йўқ. Айниқса, олтин куз фаслидаги манзара мутлақо бошқача. Кўп таърифлаш мумкин, аммо биринчи таърифимиз, албатта, олтин кузнинг олтини бўлган пахта ҳақида бўлади.

Мен ушбу мақолани ёзаётиб унга "Бугуннинг қўшиғи" деб ном қўймоқчи бўлдим, лекин бу фикримдан қайтдим. Чунки пахта ўзбек халқи учун ҳамма замонларда ҳам "мангулик қўшиқ" бўлиб келган. Қадимшуносларнинг маълумотларига қараганда, юртимизда пахта эрамизнинг биринчи асрларидаёқ мавжуд бўлган экан. Самарқанд, Тошкент ва Хоразмда олиб борилган қазилма ишлари ана шундан далолат беради. Самарқанднинг шимолий-ғарбида жойлашган Ведар деган қишлоқда пахта экилган, экилибгина қолмай, шу ернинг ўзида ундан турли матолар тўқилган ва бу матолар Мовароуннаҳру Хуросонда машҳур бўлган.

Рус шарқшунос олими В. В. Бартольд ўзининг "Марказий Осиёда пахтачилик" номли мақоласида араб сайёҳи Ибн Ҳавқалнинг ажойиб сўзларини келтиради. Ибн Ҳавқалнинг ёзишича, Ведар матоси жуда ҳам тақчил бўлган экан. Мовароуннаҳру Хуросонда амиру вазир, қозию сарватманд, навкару қора халқ вакили — хуллас барча бу матога ишқибоз бўлган. Уни кийганлар ўзларини кўркли ҳисоблаганлар. Матонинг нархи турли жойларда икки динордан йигирма диноргача белгиланган. Атайлаб Ироқу Бобил тарафлардан кишилар Ведарга келишиб шу матодан олиб кетар эканлар. Ибн Ҳавқалнинг ўзи ҳам шу матодан кийим кийиб юришни ёқтирган ва бир кийгани беш йилгача етар экан. Яна бир араб сайёҳи Муқаддасий Бухоро вилоятининг Дабусия шаҳрида Ведар матолари тўқилишини таъкидлаб ўтади. Демак, бундан минг йиллар муқаддам юртимизда пахта етиштирилган, одамлар пахта матосидан тикилган кийимларни кийишни яхши кўришган. Мен яқинда Америка Қўшма Штатларида бўлдим, ажабо у ерда ҳам одамлар пахтадан тикилган кийимларга ўч эканлар. Бас, пахтанинг қадри тобора ошиб бораётгани бугун ҳаммага аён бир нарса.

Биз пахтакор халқнинг авлодимиз, пахта ичида ўсган халқмиз. Ўзи оқ, меҳнати қора бўлган пахтанинг бир йиллик йўли машаққатли. Баҳордан кузгача заҳмати ҳам биру куздаги заҳмати ҳам бир. Ватаннинг улкан хирмони кўзларни яшнатиб, йиллик режа ўринлай деб қолди. Шу хирмонга қараб, бу не-не қўли қадоқ азаматларнинг ҳалол меҳнати эканлигини дил-дилимдан туяман. Ҳа, не-не азаматларимиз бор! Биз ёзувчилар уларнинг олдида қарздор бўлиб қолаётирмиз. Шундай азаматлардан бири пахта режасини мамлакатда биринчи бўлиб бажарган Қашқадарё вилоятида меҳнат қилади. Баҳриддин Мингяшаров — Нишон туманидаги Чўли Бегимқулов номидаги жамоа ширкат хўжалиги бошлиғи. Ушбу хўжалик Қарши чўлидаги илк совхозлардан. Иқтисоди бақувват хўжаликлардан. Давлат режасини адо этган хўжалик умумий ҳосилдан 33 фоизини ўзига олиб қолди, бу 1342 тонна пахта дегани бўлади. Режада яна минг тонна пахта йиғиб олиш мўлжали бор. Шундай қилинганда ўрта ҳисобда хўжалик 800 тонна толага эга бўлади. Бу, Баҳриддиннинг фикрича, жамоа аъзоларининг кори хайрига ярайди. Янги иқтисодий ислоҳотлар амалга оширилаётир, кичик корхоналар очилмоқда. Яқинда 624 ўринли мактаб қурилиб ишга тушди, 75 болага мўлжалланган боғча битказилиб, болаларга эшик очди. 16 хўжалик янги уйларга кўчиб кирди. Буларнинг барчаси жамоанинг ўз маблағи ҳисобига амалга оширилди. Ҳа, ҳозир ишда тадбиркорлик, уддабурронлик керак, Баҳриддин Мингяшаров ва унинг издошлари ушбу ҳақиқатни яхши англаб олганлари қувончли.

Иккинчи мисолни водийдан келтирмоқчиман. Андижон вилоятидаги Бўз тумани 8 минг 400 гектар ерда деҳқончилик қилади. Ери кам. Ўзим шу туманда туғилганман, шунинг учун унинг тарихидан яхши хабардорман. Бўз Марказий Фарғонадаги чўлларда ташкил бўлган биринчи туманлардан. Бир пайтлар қип-қизил чўл бўлган ерлар бугун боғ-роғларга айланган. Ҳа, бу ерда ҳам ажойиб азаматлар бор. "Озод" жамоа хўжалиги раиси Икромали Маматов, шу хўжаликнинг бригада бошлиғи, Тўланбой Жалолов, Манноб Жалолов номидаги совхоз бригадири М. Толипов, Улуғбек номидаги жамоа хўжалиги раиси Ҳасанбой Мадаминов, "Ўзбекистон" хўжалигидан — Раҳматжон Мамадалиев... Мана шундай азаматлар меҳнати туфайли Бўз тумани 23.237 тонна пахта йиғиб-териб олиб, йиллик режани уддалади. Яна улар 4 минг тонна пахта териб олишмоқчи. Туман ҳокими Адҳамжон Ўринбоев билан суҳбатлашганимида, қизиқ гапни айтди: "Биз, мана, иқтисодий аҳволни яхшилаш борасида меҳнат қиляпмиз, иншоолло, ҳамма нарса кўнгилдагидек бўлади. Бутун мамлакатда бу хусусда катта ишлар амалга оширилаётир. Мени қизиқтирган нарса маънавият масаласи. Президентимиз бу масалага катта эътибор беряптилар. Аввало, фурсатдан фойдаланиб сизни катта байрамингиз — Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмасининг 60 йиллиги тўйи билан қутламоқчиман. Шунинг билан бирга, ёзувчиларимиздан жиндай гинамиз ҳам бор. Назаримда, сизлар ўзларингиз билан ўзларингиз бўлиб маънавият масалаларига камроқ вақт ажратаяпсизлар. Ёки менга шундай туюляптими..."

Адҳамжон Ўринбоевнинг сўзларида жон бор. Биз ёзувчиларда ички ташвишлар кўпайиб кетди. Қадрли ўқувчиларимиз билан тез-тез учрашиб турадиган одатимизни бироз унутиб қўйдик. Табаррук сана — уюшмамизнинг 60 йиллиги сабаб фаолиятимизга жиддий ўзгаришлар киради, деган умиддаман. Фурсат келиб қолди, бир таклифни ўртага ташламоқчиман. Биз — ёзувчилар, бастакорлар, рассомлар, артистлар умуман зиёлилардан иборат бригадалар тузиб "халққа юриш" қилишимиз керак. Пахтакорлар, чорвадорлар, боғбонлар, ўқувчилар билан учрашувлар қилайлик, Ватан мустақиллиги, озод ҳаёт нашъаси, эртанги кун ва маънавиятимизнинг бошқа масалалари хусусида суҳбатлар ўтказайлик. Халқимиз зиёлиларнинг ана шундай мулоқотларига муҳтож. Зеро, бундан етмиш йиллар муқаддам Абдулҳамид Чўлпон ёзганидай:

Бутун кучни халқ ичидан олайлик,
Қучоқ очиб халқ ичига борайлик!

Фарғона вилояти, Бағдод тумани, Охунбобоев номидаги жамоа хўжалигида пахта терими қизғин давом этмоқда.
Суратда: илғор теримчи Сожида ОТАХОНОВА.

Н. МУҲАММАДЖОНОВ суратга олган

ОСИЁНИ ҲАЙРАТГА СОЛИБ...

XII Осиё ўйинлари ниҳоясига етди. Демак, бугун унинг натижалари, қувонч ва ташвишлари ҳақида фикр юритадиган фурсат келди. Ўзбекистон жамоаси катта нуфузга эга бўлган бу мусобақаларда мустақил давлат вакиллари сифатида биринчи бор қатнашдилар. Хиросимада Ўзбекистон мадҳияси янграли, Ўзбекистон байроғи ҳилпиради.

Мусобақалар бошланишидан олдин делегациямиз раҳбарлари спортчиларимизнинг 50 фоизи медаллар билан қайтиши мумкин деган фикр билдирган эдилар. Вакилларимиз гарчи бундай натижага эришмаган бўлса-да, 40 та медал билан қайтдилар. Ҳали тажрибасиз, биринчи марта бундай катта мусобақада қатнашаётган жамоа учун бу жуда яхши натижа, албатта.

Кўпчилик спорт ишқибозларини футболчиларимизнинг ғалабаси айниқса қувонтирди. Чунки, анча пайтдан буён биз ишқибозлик қилган команда бундай муваффақиятга эришмаган эди. Маълумки, Шўролар ҳукумати даврида СССР терма жамоасига, Европа кубокларида қатнашадиган турли клубларга ишқибозлик қилардик. Лекин улар ҳал қилувчи ўйинларда ютқазиб қўйиб, ишончимизни оқлай олмасдилар. Энди эса ўз командамиз бор. Бўлганда ҳам ишқибозлик қилса арзийдиган жамоамиз бор. Улар биринчи йирик мусобақадаёқ нималарга қодир эканликларини кўрсатиб қўйишди.

Хиросимадаги ўйинлар бошланишидан олдин бир спорт мутахассиси билан гаплашганимда, у бошқа турларга қараганда каноэда эшкак эшувчиларимиз кўпроқ медаллар олади деган эди. Унинг гапи маълум маънода ўз тасдиғини топди. Биргина Иван Киреевнинг учта олтин медал олиши қувончли, албатта. Лекин, менинг назаримда эшкакчиларимиз ўз имкониятлари даражасидан пастроқ қатнашишди.

Мен бир мухлис сифатида Хиросимадан келаётган хабарларни қизиқиш билан кузатиб бордим. Мамлакатимиз вакиллари ғолиб чиққанини эшитганимда дилдан қувондим. Шу билан бирга қалбимда айрим мулоҳазалар ҳам туғилди. Иван Киреев, Владимир Казанцев, Аксана Яригина, Аксана Чусовитина, Нариман Атаев каби совриндор спортчилар, умуман мусобақа иштирокчилари сафида кўплаб ўзбек йигит-қизларини ҳам кўришни жуда-жуда истадим. Спорт миллат танламайди. Аксинча, зўр спортчиларга ирқи ва миллатидан қатъий назар терма жамоа эшиклари ҳамиша очиқ бўлиши керак. Мени ташвишга солаётган нарса шуки, ўзбек хонадонларида спортга муносабат кўнгилдагидек эмас. Айримлар фарзандларининг спорт мактабига қатнашидан кўра, бозорда писта сотишини афзал кўрадилар. Бу ташвишли ҳол.

Мустақиллик йўлидан дадил одим ташлаётган мамлакатимиз номини дунёга ёйишда спортнинг роли жуда муҳим. Чунки уни минглаб, миллионлаб одамлар кўради. Шундай экан, бугун Осиёни ҳайратга солган спортчиларимиз, эрта-индин дунёни ҳам лол қила олади. Бунга ҳеч шубҳа йўқ.

Б. УММАТОВ

"ОБУНА—95"

УНУТМАНГ!

АЗИЗ МУШТАРИЙЛАР!

Мамлакатимизда газета ва журналларга 1995 йил учун обуна давом этмоқда. Агар хонадонингизга доимо нур ёғилиб туришини истасангиз "Ўзбекистон адабиёти ва санъати"га обуна бўлинг. Газетамизда эълон қилинадиган сара шеърлар, ҳикоялар, тарихимиз, бугунги кунимиз муаммолари ҳақидаги мақолалар сизни бефарқ қолдирмаслигига, қалбингизга нур олиб киришига ишонамиз.

Обуна барча алоқа бўлимларида чекланмаган миқдорда қабул қилинмоқда.

ОБУНА БАҲОСИ ҚУЙИДАГИЧА:

Бир йилга — 174 СЎМ
Олти ойга — 87 СЎМ
Уч ойга — 43 СЎМ 50 **ТИЙИН.**

СЕВИМЛИ ҲАФТАЛИГИНГИЗГА ЎЗ ВАҚТИДА ОБУНА БЎЛИШНИ УНУТМАНГ.

8-БЕТ

Тошкент Давлат университетининг

75 йиллиги олдидан

МУҚАДДАС МАКОН

Матёқуб ҚЎШЖОНОВ,
ЎзРФА мухбир аъзоси

ОДАТДА, МУТТАСИЛ ХАЛҚ ичида юриб, унинг турмуш тарзини ўрганган улуғлар "ҳаёт менинг университетим" деб аташади. Мен улуғлардан эмасман. Аммо шу тарздаги саволга жавоб берадиган бўлсам, умумҳаёт билан бирга бир вақтлар "САГУ" деб, кейинчалик "ТашГУ" деб аталган университетни тилга олган бўлардим.

Амир Темур хиёбонининг ғарбида меъморчилик жиҳатдан ўзига хос йўсинда қурилган иккита ғиштин иморат бор. Минг тўққиз юз қирқинчи йилда қуриб тушган бу иморатларга. Хоразмнинг узоқ бир бурчагидан келиб бу муқаддас даргоҳга биринчи гал кўз ташлаганда бу ерда мударрислик қилиш эмас, ҳатто дарс олиш ҳам менинг тасаввуримга сиғмаган. Бироқ ҳаётнинг ўз қонуниятлари бор... Мен минг тўққиз юз қирқ олтинчи йилда устимда шинел, оёғимда керзи этик билан бу иморат остонасига қадам қўйдим. Тўрт йил давомида урушда кўрган азоб-уқубатларим гўё олисда қолиб кетгандек эди. Мендан бахтли одам йўқдек эди ўшанда.

Университет. Бу — муқаддас атама. Биринчи кунлардан бошлабоқ бу улуғлик ва муқаддасликнинг хислатларини сеза бошладим. Республикамизнинг машҳур сиймолари билан шу ерда дуч келдим. Вазмин, улуғвор Қори Ниёзий, оддий, бироқ илмдон Теша Зоҳидов, етук олим Т. Саримсоқов, содда ва хушфеъл О. Содиқовлар билан бир эшикдан кириб чиқадиган бўлдим. Баъзан улар билан мулоқотда бўлишимга ҳам тўғри келарди. Ҳар лаҳзада ҳозиржавоб шоир Ғафур Ғулом, романлари билан халққа танилган Ойбек, шоиргина эмас, адабиётнинг ажойиб илмдони бўлган М. Шайхзодаларни ҳам шу университет минбарида кўрдим. Бу улуғларнинг ҳар бири бир университет эканлигига ҳеч ким шубҳаланмасди.

Ҳаёт оғир эди. Егуликлар ўлчаб бериларди. Бироқ бу даргоҳнинг муқаддаслиги ва улуғ сиймоларнинг ғамхўрлиги илмга чанқоқ ёшларга мисоли бир оҳанрабо эди.

Шинел ва керзи этикларда университетга кириб келганлардан битта аудиторияда уч киши эдик. Улардан Бердиали Имомов кейинчалик университет профессори, Комил Қулжонов Самарқанд университетининг ўқитувчиси бўлди. Комил Қулжонов Туркистоннинг маърифатпарвар муҳитидан чиққан ёшлардан эди. Бироқ урушда Кавказ тоғлари изғиринида қолиб кетиб, у ердан бетоб қайтган, бу бетоблик уни кўп қийнарди. Аммо покликда, тўғри сўзликда, илмдонликда у ҳаммамизга бош эди. Университет ҳам уни тақдирлаб, Ленин стипендияси берарди.

Минг тўққиз юз элллигинчи йилда мен университетни имтиёзли диплом билан тамомлаб, шу даргоҳда дарс беришга мушарраф бўлдим. Бу ҳар кимга ҳам насиб қилавермаслигини яхши биламан. Шундан буён ҳозирга қадар менинг фаолиятим университет билан боғлиқ.

Йиллар ўтди. Энди ўша пайтларда таълим берган устозларим, уларнинг фазилатлари, ўзига хос хусусиятларини бот-бот эслагим келди. Мана мумтоз адабиёт билағони, профессор Ғулом Каримов. У ҳажм жиҳатдан тўрт энлик қилиб бежирим дасталанган қоғозларига кўз югуртиб, талабалар томон назар ташлай-да вазмин ва оҳиста дарс ўтади.

Талабаларнинг алоҳида ҳурматига сазовор домлалардан яна бири Аюб Ғуломов. У ҳар гал аудиторияга шаҳдам қадам билан киради-да, ўтган лекция қаерда тўхтаганини сўраб ўтирмасдан сабоқ беришни бошлаб юборади. Лекция ўқишда унинг ўзига хос ҳаракатлари бор эди. Кўрсаткич ва бош бармоқлари учида бўрни тутиб, тахтага тил сирларини англатадиган мисолларни тез-тез ёзар ва чиройли сўзлар билан тушунтира кетарди. Унинг бу ҳаракатлари саҳнада рол ўйнаётган моҳир актёрларнинг ҳаракатига ўхшаб кетарди. Ўзбек тилининг грамматикаси бўйича республикада ундан ўтадиган олим йўқ эди.

Бизга дарс берганлардан яна бири шоир ва олим Мақсуд Шайхзода эди. У дарсларда ўзини ниҳоятда эркин тутарди. Ҳатто минбарга ҳам эҳтиёж сезмас, ўтирган жойида бамайлихотир "казбек"ни тутатиб, лекция ўқирди. Шеър ҳақидаги фикрларини шеърий тилда гўзал ифода қилаоларди. Биз эса уни мароқ билан эшитардик.

Ўша даврдаги филолог талабалар онгида Ҳамид Сулаймон айниқса ўчмас из қолдирган. У рус ва ғарб адабиётини яхши билар ва унинг сирли нуқталарини очиб бера оларди. Лекция ўқишда ҳам ўзига хос домла эди у. Овози баланд, сўзлари лўнда, жумлалари аниқ бўлар эди.

Мен табиатан фалсафага қизиқардим. Ҳатто курсдош дўстларим менга "сен адашиб адабиёт билан шуғулланаяпсан, файласуф бўлишинг керак", дердилар. Шу боисдан бўлса керак М. Бобоевнинг диалектика ва материализм ҳақидаги дарслари менда катта қизиқиш уйғотарди. Ҳали ёш бўлса ҳам профессорлик унвонига эришган Воҳид Зоҳидовнинг лекцияларини бир сидра эшитиб, фалсафа хусусидаги маълумотларимни янада мустаҳкамлаш мақсадида унинг рус гуруҳларида ўқиладиган лекцияларини ҳам канда қилмасдан эшитганим бор.

XXX

Менинг талабалик йилларим мафкура жиҳатдан ҳам оғир пайтлар эди. Сонсиз-саноқсиз мафкурачилар янги-янги муаммоларни ўйлаб чиқарар, улар хусусида қатъий кўрсатмалар беришарди. Маълум бир андозага туширилган баҳс ва мунозаралар ташкил қилишарди. Хусусан ВКП(б)нинг адабиёт ва санъат ҳақидаги қарорлари, генетика ва космополтиз хусусидаги кўрсатмалари зиёлилар орасида кўпгина шов-шувларга сабаб бўлди.

Домлаларимиз ҳам ҳаммаси бир хилда эмас эди. Улардан баъзилари бу мафкуравий шов-шувларга берилиб кетиб, адабиёт, санъат ижодкорлари орасидан "ғояга беписанд қаровчи", "ўтмишни идеаллаштирувчи", "ҳаётдан орқада қолган", "ғарб маданиятига сажда қиладиган" унсурларни излаб топган бўлишарди. Улар ҳақида махсус мақолалар эълон қилиб, мафкуравий фикрлар билан ўртага чиқардилар.

Баъзи домлаларимизнинг бу хилдаги ҳатти-ҳаракатлари эриш туюларди бизга. Бироқ, бу мафкуравий кўрсатмаларга бўйсуниш ва уларни тарғиб қиладиган "домла"ларимизнинг лекцияларини эшитишга, мақолаларини ўқишга мажбур эдик. Ҳаётнинг умум оқимидан ташқарига чиқиб кетиш мушкул эди ўша вақтларда.

ИЖОД ЁКИ ИЛМ БИЛАН ШУҒУЛЛАНИБ, ўз соҳасида бирор ишнинг бошини тутган мутахассис учун устозларнинг сабоқлари доимий йўлдошдир. Аммо ўзингиз домла — раҳнамо бўлиб орттирган шогирдларингиз ҳам ҳаётингизнинг ажралмас қисмига айланар экан. Уларнинг ҳаётдаги ўрни ва мавқеи сизда фахр ҳиссини уйғотиб юраркан. Ўйлаб кўрсангиз бунинг ўзи ҳам — чексиз бахт.

Қишлоқ ё шаҳарда улардан қайси биридир сизга дуч келиб қолади. Ҳурмат ва иззат билан кўришиб-сўрашади. Қайси бир йиллари сиздан дарс олганини айтади. Бундай пайтларда умрингиз бефойда ўтмаётганидан хурсанд бўласиз. Бордию улардан кимлардир халққа танилиб, етук мутахассис бўлиб чиқса улар бошқараётган ва қилаётган ишларидан чексиз фахрланасиз ва кўнглингиз мамнуниятга тўлиб юради.

Бу жиҳатдан элллигинчи йилларнинг охирлари мен учун алоҳида завқ ва шавққа тўлиқдир. Ўша йиллари мен кирган аудиторияларда дарс тинглаган ёшгина йигит ва қизлар бугун дунёга донғи кетган шоир, ёзувчи ва олим. Узоқ давом этган уруш ва унинг натижасида ҳаётдаги оғир кунлар ёшларда илмга чанқоқлик ҳиссини уйғотган бўлса ажаб эмас. Адабиёт тўгарагининг раҳбари сифатида эҳтимол мен бу ҳолни бошқаларга нисбатан чуқурроқ сезгандирман.

Мана бугун ўз соҳаларининг етук вакиллари бўлиб етишган ўша даврдаги талабаларга тегишли баъзи бир лавҳалар. Адабиёт тўгарагининг йиғилиши. Янги шеър ва ҳикоялар муҳокама қилиняпти. Бўйига нисбатан хийла озғин, қорачадан келган йигит. Унинг чўл фарзанди эканлиги кўриниб туради. Иймана-иймана, сезилар-сезилмас лаблари қалтираган ҳолда шеър ўқийди. Тўгарак иштирокчилари уни қизиқиш билан эшитадилар. Унинг овози бурро, ифодаси аниқ, жумлалари тиниқ, фикрлари ўзига хос. Шеърда сийқа гаплар йўқ, маънога хизмат қиладиган тафсиллар ҳам табиий. Бу йигит эндиликда донғи кетган, халқимизнинг ардоқли шоири бўлиб етишган Абдулла Орипов эди.

Дарс пайтларида ўзини ўта сифо тутадиган бир йигитга кўзим тушарди. У бутун дарс давомида қилт этмас, лекциядан эшитган гапларнинг ҳам таъсирини юзага чиқаравермас, ҳатто бирор марта савол бериб ўзининг қизиқиш доирасини ифодалавермасди. Тўғрисини айтсам унинг характери сирли эди. Фақат билимига ишонган талабагина ўзини шундай тутиши мумкин. Бу йигит эндиликда машҳур шоир ва жамоат арбоби Эркин Воҳидов эди.

Тўгаракда бошқа бир талаба ҳам бор эди. Кўринишда у ўрта бўйли, қорапаранг йигит. Ниҳоятда уятчан, бирор демоқчи гапи-сўзи бўлса ўз ҳаракатлари билан билдирадиган одатлари бор эди унинг. У ҳикоялар битарди. Сўз танлашда, хусусан табиат манзараларини яратишда, ҳар бир персонажга ўз сўзини топиб бера билишда ажралиб турарди. Бу йигит эндиликда ўзбекнинг етук ҳикоянависи Шукур Холмирзаевдир.

Баъзи бир ёшлар "мана мен бўладиган шоир ёки ёзувчиман", деб кўзга ташланавермасди. Бироқ дилларида илмга, ижодга нисбатан дарду интилиш борлиги сезилиб турарди. Бугунги машҳур ёзувчи Ўткир Ҳошимов, Омон Мухторов, таниқли олим Бегали Қосимовлар шу хилдаги талабалардан эди.

Таниқли адабиётшунос Иброҳим Ғафуров ҳам ўша тўгаракнинг фаол иштирокчиси эди. Характер хислати жиҳатидан у кўпроқ Эркин Воҳидовга яқин бўлиб, ҳар бир гапни ишончли табассум билан эшитар ва шу табассум билан жавоб берар эди. Ўша пайтлардаёқ у шеър таҳлилига шоирона ёндашишни одат қила бошлаганди.

Тўгаракнинг яна бир фаол иштирокчиси бугунги таниқли олимимиз Норбой Худойбергановдир. У бирор масала хусусида ўз фикри тўғри ёки нотўғрилиги ҳақида кўп ўйлаб ўтирмас, тортинмасдан ўртага ташлайверарди. Дўстлари орасида фикр уйғотиш учун ҳаракат қиларди.

Тўгаракда шундай талабалар ҳам бор эдики, улар ўта қизиқувчан бўлиб, илмий мушоҳадаларни домладан тортиб олиб миясига жойлашга шошилаётгандек кўринарди. Абдуғафур Расулов, Анқабой Қулжонов шу хилдаги талабалардан эди. Улар бугун олий ўқув юртларининг домлаларидир..

Хуллас, тўрт йиллик жанг майдонидан қай даражада илмга чанқоқ ҳолда қайтган бўлсам, ўша йилларнинг не-не қийинчиликлари билан ўсиб-улғайган ёшлар ҳам шу даражада илмга, ижодга чанқоқ экани маълум эди. Шу нуқтада менинг домлачилигим ёшларнинг талабачилиги бир-бирларига чамбарчас боғлиқ кўринарди менга. Йиллар кетидан йиллар ўтди. Кўнглимга тугилган башорат тўғри бўлиб чиқди. Талабаларим ўсди, улғайди.

Матёқуб Қўшжонов курсдош дўсти Комил Қулжонов билан

Арбоб бўлиб етишдилар. Улар билан баробар ўзим ҳам ўсиб, улғайгандек кўриндим.

Университет ҳақида гап кетар экан, тилшунос ва адабиётшунослар факултетида домлалардан ҳамма қатори дарс олиб, бир эшикдан кириб-чиқиб юрган бир қанча дўстларим ҳақида ҳам фикр билдиришим зарур кўринади. Ўша йиллари Лазиз Қаюмов, Эркин Юсупов, Озод Шарафиддинов, Сиддиқ Фузайиловлар шу факултетда таълим олдилар. Ёзувчи ва олим Пиримқул Қодиров, адабиёшунос А. Ҳайитметов, А. Қаюмовлар ҳам ўша йилларда университет талабаси эдилар. Табиий улар билан мен ижтимоий ишлар боисидан, илмий анжуманлар муносабати билан, баъзан шунчаки ўртоқлик йўсинида мулоқотда бўлганман. Аслида биз улар билан бир илм қозонида қайнаганмиз. Келажакда жамият учун фойдали ишларга ўзимизни мўлжаллаганмиз.

Пиримқул Қодиров талабалик чоғларида кўпроқ тарихга қизиқарди. Замонавий ҳаёт ҳақида ҳам мушоҳадалари ўткир эди унинг. Бу мушоҳадалар ва қизиқишлар кейинчалик унга қўл келди. Замонавий мавзуда қатор ҳикоя, қисса ва романлар яратди. Шу йўсинда у китобхонга кўпроқ ёзувчи сифатида танилди. Кейинчалик тарихий маълумотларни ўрганиб, Бобур ва Бобурийлар ҳақида романлар битди. Пиримқул Қодиров яратган бу асарларнинг тарғиб ва ташвиқида менинг ҳам ҳиссам борлигидан мамнунман, албатта.

Озод Шарафиддинов факултет доирасида кўзга кўринган талабалардан эди. У талабалик давридаёқ мактабда дарс берар, илмий тўгаракларда фаол иштирок қиларди. Кейинчалик у Масковда Дунё адабиётлари институтида аспирантлик курсини ўтади ва элллигинчи йилларнинг ўрталарида республикамизга етук адабиётшунос бўлиб қайтди. Масковда аспирант чоғларида мен Озод Шарафиддинов билан яқиндан мулоқотда бўлганман. Шу боисдан бир-биримиздан таъсирланишимиз, ўрганишимиз табиий эди. Элллигинчи йилларнинг охирларида иккаламизнинг мақола ва китобларимиз баробарига тарқалиб, ўзбек адабиётшунослигида рўй берган жонланишни эслаш мен учун мароқлидир. Пиримқул Қодиров ва Озод Шарафиддиновлар билан ижодий ва илмий мулоқотларимиз ҳанузгача давом этаётир. Бунга ҳам сабабчи албатта университет!

Ўзбек мумтоз адабиётининг бош йўналиши Алишер Навоий билан боғлиқ экани шубҳасиз. Навоийшунос олимлар саналадиган бўлса биринчи қаторда А. Ҳайитметовнинг номи тилга олинади. У ўта меҳнаткаш, синчков, изланувчан, қалби кенг олимлардан бири. Кейинги қирқ-эллик йиллик мумтоз адабиёт тарихи хусусидаги тадқиқотларни А. Ҳайитметовсиз тасаввур қилиб бўлмайди. Ўзимни замонавий адабиёт мутахассиси ҳисобласам ҳам фаолиятимда ўтмиш адабиётимизнинг тарихи билан боғлиқ жойлар ҳам бор. Бу жиҳатдан мен талабалик йилларимдан бошлаб, то шу бугунгача А. Ҳайитметов билан мулоқотдаман.

Бугунги атоқли ёзувчи Одил Ёқубов ҳам университет талабаси эди. Талабалик чоғларида у билан мен шахсан тўқнаш келган эмасман. Бироқ ёзувчига қариндош бўлган дўстим Қулжонов орқали талабалик йиллариданоқ бўлажак адиб ҳақида тасаввур бор эди менда. У узоқ Шарқда ҳарбий хизматда юриб Комил Қулжоновга хатлар ёзар ва илк машқи — "Тенгдошлар" қиссасидан парчалар юбориб турарди. Мен бу хат ва парчалар билан танишиб турардим.

Кейинчалик қисса матбуотда эълон қилинди ва у ҳақда биринчи бўлиб мен матбуотда фикр билдирган эдим. "Шарқ юлдузи"да эълон қилинган бу тақриз "Дадил қадам" деб аталган эди. Шундан буён мана қарийб эллик йил давомида Одил Ёқубовнинг ёзувчиликдаги қадами дадил. У тенгдош ёзувчилар ичида энг маҳсулдоридир. Қатор ҳикоялар, қиссалар, эл оғзига тушган романлар яратди. Одил Ёқубовнинг бирор асари йўққи, у ҳақда мен фикр ва мулоҳаза билдирмаган бўлсам. Бу ҳол ҳаётга муносабат, ижодий ақидаларнинг яқинлигидан дарак беради. Бу мулоқотларнинг сабабчиси ҳам университет!

X X X

Гап университетга боғлиқ уч авлод ҳақида кетаяпти. Устозлар, тенгдошлар, шогирдлар. Бу уч авлоднинг ижтимоий ҳаётдаги ўрни сезиларли бўлса ҳам уларнинг хислатлари, ижод ва илм йўллари ҳар хил бўлди. Улар ижодий ва илмий фаолиятларида кўп қийинчиликларни бошидан кечирдилар. Ҳар хил тўсиқларга дуч келдилар.

Шахсга сиғинишнинг айни авжига чиққан пайтларида юқорида номлари зикр қилинган иккита домла (М. Шайхзода ва Ҳамид Сулаймон) совет мафкурасига ёт унсурлар сифатида ҳар бири 25 йилдан сибир қилиндилар. Баъзи домлар доимий равишда мафкуравий тазйиқ остига олиндилар. (Аюб Ғулом ва Ғулом Каримов).

Шахсга сиғиниш оқибатлари фош қилинган бўлса ҳам унинг оқаваси анча вақтларгача давом этди. Тенгдош дўстларимдан Пиримқул Қодировнинг ўтмишга мурожаат қилиб, Бобур ҳақида яратган асарлари мафкурачиларга ёқавермади. Аввало, унинг тарихий мавзуда яратилган асарларини нашр қилиш жуда кийин бўлди. Адиб қўлёзмасини қўлтиқлаб эшикма-эшик юрди. Ниҳоят нашр қилингандан кейин ҳам китобхонлар олқишига сазовор бўлишига қарамасдан баъзи бир мафкурачилар уни очиқдан-очиқ "ўтмишни идеаллаштирган ва майда буржуазия мафкурасини тарғиб қилаётган ёзувчи" сифатида айбладилар. Озод Шарафиддинов ва ушбу сатрларнинг муаллифи жадидизмни оқловчи, Чўлпон ва Фитратларни қайта тиклашга уринаётган ижодкор сифатида қораландилар.

Турғунлик йиллари ёш Абдулла Орипов сунъий равишда "мунгли", "йиғлоқи", "тушкунликка берилган" шоир ҳисобланди. Бу ҳол унинг ижод имкониятларини чеклаб қўйди. Ўзбек китобхони ўша вақтда яратилиши мумкин бўлган, шоирнинг қатор дардли асарларидан маҳрум бўлди.

Эркин Воҳидовнинг нафис ғазаллари" эски услубда ёзилган", деган таъналар билан тан олинавермади. Унинг "Ўзбегим" номли катта шеъри қаттиқ танқид остига олинди. Бу шеърда ўзбекнинг ўзига хос хислатлари тасвирини кўрган мафкурачилар уни миллатчиликка мойил, интернационализмга ёт шоир ҳисобладилар.

Булар ҳаммаси ачинарли ҳол эди албатта. Масаланинг бошқа бир жиҳати бор, бу ҳам ачинарли. Университет минбарида туриб, бизга лекция ўқиган, таълим бериши керак бўлган домлаларнинг баъзилари то мустақиллик давригача зўравонлик мафкурасининг қули бўлиб келдилар. Ўзбек адабиёти тарихининг биринчи жилдида (1987 йил) Чўлпон ва Фитратлар инқилоб ҳақиқатини тушунмаганликда айбланди. Бу икки адибнинг ижоди хусусида шахсга сиғиниш мафкураси томонидан қайд қилинган барча "айб"лар умумлаштирилиб, улар "янги тузум" душманларига айлантириб қўйилди. (Ўзбек совет адвбиёти тарихи. 1987 йил. 1-жилд 67-бет).

Хайрият, булар ҳаммаси ўтиб кетди. Республикамиз мустақилликка эришди. Инсонпарварликка асосланган янгича мафкура яратилаяптики, бу мафкура учун ижодкорларни қоралайвериш ётдир.

X X X

Мухтасар гапларимни якунлаб айтаман: бу ерда изҳор қилинган фикрлар тилшунос, асосан адабиётшунос ва ёзувчилар билан боғлиқдир. Кўраяпсизки, буларнинг ҳам кони университет бўлди! Бордию ҳар бир фан соҳасида шу хилда маълумот бериб, фикр баён қилинадиган бўлса, бугун "ТошДУ" деб аталадиган университет илмий ва маданий кадрлар тайёрлашда республикамизда тенги йўқ муқаддас макон экани маълум бўлади.

ЖАЛОЛИДДИН ИЗЛАРИНИ ИЗЛАБ

Жалолиддин Мангубердининг шахсий муншийси (котиби) Шаҳобиддин ан-Насавий ўзининг "Султон Жалолиддин Мангуберди ҳаётининг йилномаси" асарида сўнгги хоразмшоҳ Майафарикин шаҳри яқинида дафн этилганлиги, мўғул босқинчилари унинг қабрини топтамасликлари учун бу жой текислаб юборилганлиги ҳақида ёзади.

Таниқли турк олими Иброҳим Кафесўғли ҳамда озарбайжон олими Зиё Бунёдовнинг асарларида ҳам шу маълумот қайд этилган.

Ўтган йили республикамизнинг бир гуруҳ олимлари матбуотда Туркиянинг Майафарикин шаҳридан Жалолиддин Мангуберди ҳокини юртимизга олиб келиш тўғрисидаги фикрларни билдиришди.

Қолаверса, Туркияда бўлган ҳамюртларимиз, тижорат масалалари билан вилоятимизга келган тадбиркорлар Жалолиддин қабри мавжудлиги хусусида, уни ўз кўзлари билан кўришмаса-да кўрган, зиёрат қилган одамларни билишлари ҳақида қайта-қайта такрорлашарди. Жалолиддиннинг қабри Малатияда, Арзинжон элчасида деб таъкидловчилар ҳам бўлди.

Майафарикин Туркиянинг қаерида жойлашганлиги ҳақида ўтган бир йил давомида жуда кўп тарихчилар, географлар билан суҳбатлашдик. Вилоятимизга ташриф буюрган, хизмат қилаётган турк биродарларимиздан сўраб-суриштирдик. Лекин ҳеч ким бундай шаҳарни билмас эди.

Истамбулда ҳам, Анқарада ҳам, Малатияда ҳам Майафарикин шаҳри қаердалиги ҳақида бирон хабар тополмадик. Шаҳар номи аслида туркча эмаслигини, бу ном араблар билан боғлиқ бўлиши мумкинлигини шунда бир қадар ҳис этдик. Биз учун тарихни яхши биладиган бир одам зарур эди. Тарихни билмаганда ҳам Жалолиддин номи билан боғлиқ жойларни кўрган одам зарур эди.

Мушкулимиз Қўниё шаҳрида осонгина ҳал бўлди. Ҳазрат Баҳовуддин Валад ҳамда Жалолиддин Румий қабрларини зиёрат қилиб чиқиб тўғри китоб дўконига йўл олдик. У ерда қадимий тарихий китобларни суриштирдик.

Шу пайт ёнимизга йигирма беш ёшлар чамасидаги йигит келиб, саломга қўлини узатди.

— Сизни кўриб чўх мамнун ўлдук,— деди у бизга қараб.

Бошимиздаги дўппидан ва талаффузимиздан Ўзбекистондан келганлигимизни дарров фаҳмлаб олибди. У ўзини тарих муаллими Маъсуд Ҳасан деб таништирди.

У билан суҳбатимиз Жалолиддин Мангубердига бориб тақалди.

— Хоразмшоҳ паҳлавон йигит бўлган. Мен уни яхши биламан,— деди муаллим.— Хоразмшоҳнинг қабри Силванда. Мен у ерда ҳарбий хизматда бўлганман.

Маъсуд Ҳасан билан суҳбатдан сўнг ўзимизда енгиллик ҳис қилдик. Калаванинг учи топилгандай эди.

Силван... Силван... Бу номга илгари ҳеч бир манбада, маълумотномада дуч келмаган эдик. Насавий бу номни билмаган ҳам бўлиши керак.

Силванга йўл олиш олдидан Малатия университетининг олимлари билан учрашдик. Тарих доктори Солим Кокэ ҳам ўзи олиб бораётган илмий тадқиқотлари асосида, Жалолиддин Хоразмшоҳ қабри Силванда эканлиги ҳақиқатга яқинлигини таъкидлади.

Одатда йилномаларни кўп варақлайвериб, фақат ашёвий далил ва ёзма манбаларни тан олавериб, тарихнинг ичига шўнғиб кетган айрим тадқиқотчилар, баъзан дадил умумлашма хулосалар чиқаришдан, узил-кесил фикрлар айтишдан маҳрум бўлиб қоладилар. Бундай тадқиқотчилар ҳамма ерда ҳам бор...

Тарих муаллими ихлос ва ҳурмат билан тилга олган Силвандаги қабр хаёлимизга тинчлик бермас эди.

Силван — Диёрибакир вилоятида, Сурия ва Ироққа яқин ҳудудда жойлашган. Шу сабабли бу элга — шаҳарга етиб боргунча бир неча жойда ҳарбийлар машинани тўхтатишиб, ҳужжатларимизни текширишди. Бизни, ўзбекистонлик меҳмонлар, деб таништиришгач эса улар самимий табассум билан жавоб қайтариб қўя қолишди.

Об-ҳавоси Малатияникидан тамоман фарқ қиладиган, қуруқ ва кескин иқлими кўпроқ ўзимизнинг энг жазирама кунлардагига ўхшаб кетадиган Силван Туркиянинг бошқа жойларига қараганда кўзга ғариброқ кўринади. Лекин бу ер биз учун жуда қадрли эди.

Элча маъмурияти ходимларидан, муфти ҳазратдан, шаҳарчанинг бизга дуч келган фуқароларидан Жалолиддин Хоразмшоҳ қабри ҳақида маълумотлар суриштирдик. Улар икки-уч жойда маълум ва таниқли кишилар қабрлари борлиги ҳақидаги сўзлардан нарига ўта олишмади.

Шаҳар муфтиси, "Агар буни Косиб Муҳаммад Аҳмад билмаса, бошқа ҳеч ким билмайди", деб ўзига берилган саволлардан осон қутилди.

Ўзининг ҳисоб-китоб ишлари билан банд бўлган, кекса маъмур, Муҳаммад Аҳмад кўнглига яқин соҳада — тарих мавзуида маслаҳат олишга келган меҳмонлар дарагини эшитиб дарров чой буюрди. Ўзи анча-мунча ёзиб туришини айтиб, нашрга тайёрлаётган китобларини кўрсатди. Лекин уни асосан турк султонларининг жасоратлари қизиқтирар экан.

Ёзма манбаларда Хоразмшоҳ Майафарикинда дафн этилган деб ёзилган...

Сўзимиз ниҳоясига етмасидан Муҳаммад Аҳмад жонланиб кетди.

— Майафарикин — Силваннинг эски номидур. Араблар шундай деб — турурлар. Сўнг яна Силван аталмиш.

Кўзимиз ярқ этиб очилгандай бўлди.

— Демак, Айндар қишлоғи ҳам шу ерга яқин бўлиши керак.

— Ҳа-да, қирқ километрча нарида. Аммо айндарликлар чух ёмон бўлурлар.

Айндар қишлоғи одамлари ёмон бўлишлари кекса маъмурнинг шахсий фикри, бизга эса шу жойнинг мавжудлиги ҳақидаги маълумот ҳам етарли эди. (Зиё Бунёдовнинг "Хоразмшоҳ-Ануштегинлар давлати" асарида келтирилишича, Жалолиддин Мангуберди курдлар томонидан шу қишлоқда ўлдирилган. Бундан хабар топган Майафарикин ҳокими Айндарни ер билан тенг қилиб, Хоразмшоҳ жасадини ўз шаҳрига кўчирган).

Муҳаммад Аҳмад Силваннинг энг асосий зиёратгоҳларидан бири эски Шоҳқопи қалъаси эканлигини, у ерда номаълум шоҳ қабри борлиги ҳақида ҳам гапириб берди. У ерни кўрсатиш учун бизга бажонидил ҳамроҳлик қилди.

Шоҳқопи... Шоҳ қабри... Бу жой Хоразмшоҳлар, хусусан, сўнгги Хоразмшоҳ билан боғлиқлиги шубҳасиз. Чунки шоҳ нисбаси фақат уларга нисбатан ишлатилган. Турк ҳукмдорлари эса аксарият ҳолда султон нисбасини олганлар.

Шу ўй-хаёллар билан бориб, Шоҳқопи — Шоҳ дарвозаси қалъасини зиёрат қилдик. Шоҳқопи харобаларидан у бир вақтлар қалин деворлар, миноралар, аслаҳахона-иншоотлар билан ўраб олинганлиги — мустаҳкам қўрғон бўлганлигини англаб олиш қийин эмас. Архитектураси, тош тарошлаш санъати туркча бўлса ҳам, уларнинг асосида шарқ меъморчилик мактаби руҳи намоён.

Шоҳқопининг ичида кейинги даврларда, яқин ўтмишда қўйилган қабрлар кўп. Унинг марказидаги тошлардан қурилган мақбаранинг ўртасидаги қабр ҳам тошлардан тикланган.

Муҳаммад Аҳмад "Шоҳ қабри мана шу" деб кўрсатди. Қабр олдида бир лаҳза сукут сақладик. Шу дамларда шууримизга ва руҳимизга нималардир мададга келгандай туюлди. Ҳеч қандай ортиқча изоҳларсиз, далил ва исботларсиз Жалолиддин Мангуберди шу ерда дафн этилганлигига ўзимизда ишонч ҳосил қилдик. Улуғ бобокалонимиз ҳақига тиловат этдик. Мақбарага кираверишда чап бурчакда яна бир қабр жойлашган. Бу кейинроқ солинган сағана Хоразмшоҳга яқин кишиники бўлиши мумкин. Турк тарихчилари ва Силвандаги маҳаллий аҳолининг берган маълумотларига қараганда, Шоҳқопи мўғул истилочилари қувиб чиқарилгандан сўнг қурилган, шу вақтда мазкур мақбара ҳам тикланган. Афтидан, бу ишга Жалолиддинни чуқур ҳурмат қилган турк ҳокими Шаҳобиддин ал-Ғозийнинг авлодлари ва Хоразмшоҳнинг қўшинида хизмат қилган жангчиларнинг фарзандлари ташаббускорлик кўрсатишган.

Аслини олганда, бутун Майафарикин — Силван Жалолиддин Мангубердининг қабрини ўз бағрига олган. Унинг муборак ҳоки ўтган етти ярим аср мобайнида бу шаҳарчанинг турли бурчакларига сочилиб кетмаган деб ким айта олади. Қолаверса, барча белгилари ва аломатларидан, тарихий маълумотларга мос келишидан, оддийгина мантиқий изчиллик силсиласидан айнан Шоҳқопида Жалолиддин Мангуберди дафн этилган жой, номаълум Шоҳ мозори унинг қабри дейиш учун тўла асос беради.

Бу ҳақда нима учун шу пайтгача бирор дадил ва қатъий сўз айтилмади?! Бунинг сабаби, даставвал ўтган даврларда бизнинг ўз тарихимизни билишимизга, ўрганишимизга, интилишимизга тўсиқларнинг кўп бўлганлигидадир. Шу туфайли қардошлар билан алоқалар узилди. Қолаверса, Ватанимизнинг миллий қаҳрамонлари ҳаёти тафсилотларини, қадамжоларини, тарих ҳақиқатларига суяниб ва халқимиз идроки даҳосидан куч олиб, ўзимиз қайта тикламасак, бу ишна яна ким ҳам қилиши мумкин?!

Истамбулдан Силвангача, Силвандан Истамбулгача бўлган бир ҳафта мобайнидаги олти минг километрлик сафаримиз давомида бизга Туркияга лутфан таклиф этган "Кабир иншоот" фирмасининг вакиллари Мустафо Эжи ҳамда Шавкат Эрғул ҳамроҳлик қилишди.

Самимийлик, босиқлик, энг муҳими, эътиқод, ишонч туйғуси уларни ҳар қандай шароитда ҳам тарк этмайдиган фазилатлар эканлигини пайқаш қийин эмас эди.

— Бизда спиртли ичимлик ичиш гуноҳ ҳисобланади,— дейди Мустафо бамайлихотир гўё ҳамма жойда шундай бўлиши керакдек.

Тўғри, Туркияда ҳеч ким спиртли ичимлик ичмайди, дейиш жуда ҳам тўғри бўлмас. Ҳар бир шаҳарда вино ва пиво сотадиган дўконлар бизнинг кўзимизга ҳам чалинди. Қолаверса, ичкиликни, хушёр турмуш тарзини таъминлаймиз, деб тўхтатиб бўлмайди. Уни ичкиликбозликни гуноҳ деб ҳисобловчи эътиқод мавжуд бўлсагина камайтириш мумкин.

Мустафо ва Шавкат мисолида тадбиркору ишбилармон тижоратчиларнинг қиёфасини ҳам кўриш мумкин. Сўзда мухтасарлик, мўлжални тўғри ола билиш маҳорати бу қирқ ёшларга яқинлашган йигитларда тўла шаклланган эди.

Мустафо компьютерида фирманинг, унга қарашли ҳар бир дўкон ва ишлаб чиқариш ширкатида кўрилаётган фойда, олинаётган даромад миқдорини аниқ ҳисоб-китоб қилиб, қайси моллар қандай даражада харидоргир эканлигини бир зумда ҳисоблаб беради. Энг муҳими, бундай ҳаётий хулосаларни тез ва тўғри чиқара олади. Ишлаб чиқариш фалсафасини, тижорат санъатини ижодкорона идрок этади.

У бизга ўзи хизмат қилаётган ширкатнинг сармоясини ҳисоблаб берди. Ширкатнинг унга яқин жойда махсус магазинлар, шунингдек, уларга маҳсулот етказиб берувчи корхоналари мавжуд. "Кабир иншоот" қурилиш ишларини бажаришга ҳам ихтисослашган.

Урганч шаҳридаги турклар билан ҳамкорликда бунёд этилган тижорат маркази ҳам "Кабир иншоот"га тегишли. Шунингдек, Навоий вилоятида ҳам шу ширкат ташкил этган тижорат маркази фаолият кўрсатмоқда.

Туркияга сафаримиз давомида ёрдам кўрсатган "Кабир иншоот" фирмаси, шунингдек, "Язекс" фирмаси раҳбарларига миннатдорлигимизни билдирдик.

Туркиядан хурсанд бўлиб қайтдик. Бу фирмалар бизга улуғ Ватандошимиз ҳоки-пойини топишда яқиндан ёрдам берди. Тўғри, Жалолиддин Мангуберди қабри аниқ мавжуд экан, дейишга ҳали эҳтимол эртадир. Бунинг учун ҳали анча изланишлар зарурдир. Лекин бир нарса аниқ эди. Силван — Жалолиддиннинг мангу оромгоҳ маскани ҳисобланади. Бу маскан биз учун ҳам муқаддас зиёратгоҳдир.

Неъмат СОЛАЕВ,
Сотимбой АВАЗ

ЎЗБЕКЧА СЎЗЛАШДИЛАР

Пойтахтимизнинг 300-мактаб-лицейида Ўзбекистон Республикаси давлат тили тўғрисидаги қонун қабул қилинганининг беш йиллигига бағишланган тил байрами бўлиб ўтди. Уни рус синфлари ўқувчилари уюштирдилар. Саҳнада турли спектакллардан парчалар кўрсатилди, ўзбек шоирларининг дўстлик, тинчлик ҳақидаги шеърлари янгради. Шуниси қувончлики, мактаб-лицейда рус забон ўқувчилар ўзбек тилини меҳр билан ўрганмоқдалар. Ҳозирда деярли барча ўқувчилар давлат тилида бемалол сўзлаша олади. Бундай муваффақиятга эришишда ўзбек тили ва адабиёти кафедраси мудири Замира Содиқова, рус синфларда ўзбек тили ўқитувчиси Сайёра Асадуллаеванинг хизмати катта бўлмоқда.

Дилором ҲАЙДАРОВА

ИЖОДИЙ КЕЧА

Яқинда Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмасининг Адабиётчилар уйида таниқли шоира Мукаррама Муродованинг ижодий кечаси бўлиб ўтди. Кечани Ёзувчилар уюшмаси котиби Тўра Мирзо очди. Маъруф Жалил, Санобар Фахриддинова, М. Сулаймонова, Маъфару Муҳамедова, Дилбар Ҳайдарова, Фарида Усмонова ва бошқалар шоира ижоди ҳақида гапирдилар. Сўнг Мукаррама Муродова ўз шеърларидан ўқиди. Мухлисларнинг саволларига жавоб берди. Кеча қизиқарли ва файзли ўтди.

"КЕЧА"НИНГ "КУНДУЗ"И БОРМИ?

ЧЎЛПОННИНГ БУГУНГИ КИТОБХОН билан дийдор кўришганига етти йил бўлди. Шу вақт мобайнида адибнинг асосий асарлари қайта нашр этилди. Ҳатто ўз вақтида эълон қилинмай қолган баъзи бир пиесалари ҳам биринчи марта матбуот юзини кўрди. Айни пайтда эса чўлпоншунослар улуғ санъаткорнинг 1997 йили нишонланажак 100 йиллиги муносабати билан ўн жилдлик Тўла асарлар тўплами устида қизғин иш олиб боришмоқда.

Чўлпон адабий меросининг тўла нашрини амалга ошириш ғоят мураккаб, машаққатли иш, бир қанча мушкул масалаларни ҳал қилишни тақозо этади. Шулардан бири "Кеча ва кундуз"нинг иккинчи қисми билан боғлиқ муаммодир.

Романнинг "Кеча" деб номланган биринчи қисми 1988 йили "Шарқ юлдузи" журналининг 2-3-сонларида эълон қилинганда таниқли адабиётшунос Озод Шарафиддинов сўзбоши-мақоласида шундай деб ёзган эди: "Кези келганда шуни айтиш керакки, Чўлпон романнинг иккинчи қисмини ёзиб тугатган, деган фикрлар бор. Лекин ҳозирча унинг қўлёзмаси топилган эмас". Романнинг журнал нусхаси эълон қилиниб улгурмай, "Чўлпон ҳибсга олинган кезларда "Кундуз"нинг гранкаси чиққан ва бу гранка Самарқанд вилоятида яшовчи фалончининг қўлида ҳозир ҳам сақланаётган экан", деган бир овоза тарқалди. Бироқ "Кундуз" шу пайтгача топилгани йўқ.

Абдулла Орипов бундан бир неча йил аввал Шарқий Туркистонда уйғур шоирларининг меҳмони бўлиб қайтди. Шу сафар чоғида у тошкентлик Ёлқин Абдушукурнинг "Кундуз"ни Чўлпон оғзидан эшитгани ҳақида хабар топган. А. Орипов гарчанд кекса ҳамюртимиз билан кўриша олмаган эса-да, унинг ҳозир ҳам "Кундуз"да тасвирланган баъзи бир воқеаларни ёд билишини эшитган. Афсуски, уйғур дўстларимиз Ёлқин Абдушукур билан алоқа боғлаб, бу "миш-миш"нинг қанчалик тўғрилигини аниқлаш, унинг Чўлпон ҳақидаги, "Кундуз" тўғрисидаги хотираларини ёзиб олиш юзасидан берган ваъдаларини бажармадилар.

Шу ўринда бир савол туғилади: "Борди-ю "Кундуз" ёзилган тақдирда, наҳотки, Чўлпон уни Ёлқин Абдушукурдан бошқа бирорта ватандошимизга ўқиб бермаган?"

Келинг, яхшиси, роман ҳақида замондошлар берган маълумотлар билан танишайлик.

Чўлпон билан 1932-1934 йилларда Москвада учрашиш шарафига муяссар бўлган кишилардан бири кекса муаллим Ваҳоб Рашидов хотираларида бундай ўрин бор:

"1933 йилнинг куз кунларидан бирида Чўлпон: "Бир уйга борсанглар, ёзаётган романимдан лоақал бир-икки саҳифасини ўқиб берардим", деб қолди. Биз бу таклифни бажонудил қабул қилиб, вақт топиб дўстим Юнус Мақсудов билан бирга Чўлпоннинг уйига бордик. У Биринчи Мешчанская, 115-уйда истиқомат қиларди. Рафиқаси Катя опа билан жойлашган хона катта бир хонанинг ярмиси бўлиб, ўртадаги гардероб билан енгилгина бўлинган, иккинчи ярмисида бир турк оиласи турар экан. Чўлпон у турклар билан турк тилида гаплашиб турар экан. Хонанинг Чўлпон оиласи яшаётган бўлагида бир карават, бир стол, 2-3 стул бор эди, холос, унда лоақал ўртамиёна яшаш учун ҳам шароит йўқ эди. Хонанинг фақирона кўринишининг ўзи уй эгасининг қандай қийинчиликда яшаётганини кўрсатиб турарди. Шундай одам шундай кун кечираётганидан қаттиқ таъсирландик. Бизга чой бериб, қўлига варақларни олиб "Мен "Кеча ва кундуз" деган роман ёзаётибман, ҳозир "Кеча"ни тугатдим. Яна бир кўриб чиқишим қолди. Мана 3-4 саҳифасини ўқиб берай", деб қўлидаги қўлёзмани ўқий бошлади. Ўқиш бир жойга борганда, ҳар учовимизнинг ҳам миямизда: "Бу роман дунё юзини кўрармикан?" деган савол кўндаланг турарди. Биз Чўлпоннинг фикрини сўраганимизда, у сукутга кетиб: "Билмадим, рухсат берармиканлар ёки шунча ёзилган шеърларим сингари қаерларда қолиб кетармикан", деб қўйди. Биз узоқ гаплашиб ўтирдик, кеч соат 11 ларда уй-уйга тарқалдик".

Айни шу воқеани Юнус Мақсудов ҳам эслаб бундай ёзган:

"Чўлпон 1934 йили "Хамлет"нинг таржимасини ва "Кеча ва кундуз" романининг биринчи қисмини тугатган эди.

Кунларнинг бирида у роман муқаддимасини ўқиб берди. Мен завқланиб, "Қодирийча тасвир бўлибди-ку", деган эдим, "Йўқ, йўқ, ўзбек аёли иккинчи марта Қодирийни туғмайди", деди".

Хўш, Чўлпон романнинг биринчи қисмини қачон ёза бошлади-ю қачон тугатди? 1933 йилдами ё 1934 йилда?

1931 йили, Боту ва унинг дўстлари ҳибсга олинган, вақтли матбуот Чўлпонни буржуа миллатчиси ва аксилинқилобий унсур сифатида "фош" эта бошлади. Шунда ўз ҳаётидан хавотирланган Чўлпон Фитрат орқали Файзулла Хўжаев билан урчашиб, ундан мадад сўрайди. Ф. Хўжаев эса унга алғов-далғов кунлар ўтгунга қадар одамлар кўзидан узоқда юришни буюриб, унинг Москвага кетишига кўмаклашади. Чўлпон 1932 йили шўро мамлакатининг пойтахтига бориб, СССР Халқ Комиссарлари Кенгашида (айрим манбаларга кўра, Марказий Ижроия Комитети) таржимон лавозимида ишлай бошлайди. Орадан икки йил ўтгач, 1934 йилнинг охирларида Тошкентга қайтади.

Чўлпон Москвада экан, талайгина шеърлар ёзади, рус ва Оврупо ёзувчиларининг асарларини ўзбек тилига таржима қилади. Лекин ўзбек матбуоти шоир асарларидан юз ўгиради. Шундан кейин у "дориломон кунлар" келишига умид боғлаб, 1933-1934 йилларда "Кеча ва кундуз" романининг биринчи қисмини ёзади.

Шундай қилиб, романнинг ёзилиш санаси ҳақидаги Ваҳоб Рашидов берган маълумотни "1934 йил" деб тузатсак, тўғрироқ бўлади.

Кекса ўқитувчининг Чўлпон ва унинг асари ҳақидаги қуйидаги маълумоти ҳам эътиборга лойиқ:"...Шу кунлари Москвага Акмал Икромов иш юзасидан бориб қолди, 5-6 кун у ерда туриб, сўнг Тошкентга кетадиган бўлди... Акмал Икромовни кузатиш учун Қозон вокзалига бир неча расмий кишилар чиқишган эди. Улар орасида Чўлпон ҳам бор эди. Эртаси кун Чўлпонни учратиб, Икромовнинг келгани ҳақида сўраганимда, у Икромовнинг адабиётга жуда қизиқадиган одам эканлиги, қўлига тушган асарларни синчиклаб ўқиб чиқишини айтиб, унга қўлёзма равишда ёзилиб, тайёр бўлган романнинг "Кеча" қисмини "Поездда 3-4 кун юрасиз, имкон бўлса, ўқиб кетарсиз", деб бериб юборганини айтди".

Акмал Икромов "Кеча"ни олиб кетиб, ўқиб чиқдими? Агар ўқиб чиққан ва асар унга манзур бўлган бўлса, у ҳолда саркотиб романнинг тезроқ нашр этилишига бирор амалий ёрдам бердими — бу бизга қоронғи. Шу нарса аниқки, Чўлпон 1934 йил охирларида Тошкентга қайтганида, романнинг Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмасида муҳокама қилинишини истаб, уюшма раҳбарларига ялиниб-ёлворибди. Ўша пайтда расм бўлган урфга кўра, муаллиф асарни ёзувчилар ва мунаққидлар даврасида ўқиб берар, сўнг асар муҳокама этилар эди. Чўлпон романни ўқиб бериш учун уюшмага биринчи маротаба борганида, тингловчилар бор-йўғи 11 киши эди. Иккинчи сафар 7 кишигина роман билан танишишни ихтиёр этди, учинчи сафар эса атиги 4-5 киши иштирок этди, холос. Уюшма раҳбариятидан фақат Ойдингина бу "Читка" — мутолаа соатларида қатнашди, холос. Хуллас, Чўлпон уюшма билан Ўздавнашр орасида қарийб икки йил елиб-югурганидан кейингина "Кеча" 1936 йилнинг охирларида босилиб чиқди.

АНА ШУНДАЙ МАШАҚҚАТЛИ ЙЎЛНИ босиб ўтган ёзувчи ҳибсга олингунига қадар романнинг иккинчи китобини ёзиши, уни сарсон-саргардон қилган нашриёт эса зудлик билан асарни чоп эта бошлашига ақл бовар қилмайди. Агар шу пайтда Чўлпоннинг Тошкентда, оғир иқтисодий аҳволда яшагани ва қанд касаллигига гирифтор бўлгани туфайли, ҳатто ичиб юргани сут учун ҳам пул топа олмаганини эсласак, унинг "Кунудуз"ни ёзишига бўлган шубҳамиз янада ортади. Романнинг чоп этилишига ишонмаган ёзувчининг, бундан кўра, таржима билан шуғулланиши ва шу йўл билан кун кўришида мантиқ бордек туюлади.

Бундай хулосанинг одиллигини қуйидаги факт ҳам тасдиқлагандек бўлади: 1937 йилнинг 7-8 апрелида Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмасида бўлиб ўтган пленумда саботажчиликда айбламоқчи бўладилар. Адиб ўзига қўйилган ва маҳбусхона ҳиди анқиб турган бу айбни рад этишга уриниб, ўз фойдасига қуйидаги далилларни келтириб, дейди "Москвадан келганимга икки йил бўлди. Бунинг эллик процентини скидка қиласиз. Чунки мен кўп вақт касал бўламан. Мен ярим одамликдан чиққанман. Мана, икки йил орасида нима иш қилдим? "Она"нинг иккинчи бўлимини таржима қилдим. Бу тўғрида ҳаммадан мақтов эшитаман. Бу ҳам биринчи бўлимча келади. Ундан кейин М. Горькийнинг "Егор Буличев"ини, Пушкиннинг "Дубровский", "Борис Годунов"ини таржима қилдим. "Жўр" деган шеърлар тўпламини нашрга топширдим. Лоҳутийнинг "Оврўпо сафари"ни таржима қилдим. Ундан ташқари, Эски шаҳарда чиқа турган "Театру" газетасига қатнашаман, ундан кейин "Муштум"да ишлайман...

Агар Чўлпон шу даврда "Кундуз"ни ҳам тугатган ё тугатаётган бўлса, унга жиддий сиёсий айб қўйилган бир пайтда асарини тилга олмаслиги мумкинми?

Камина ана шундай шубҳалар билан Юнус Мақсудовга мурожаат этганимда, у ҳам "Кундуз"нинг ёзилганлиги ҳақидаги Ёлқин Абдушукур берган маълумотни тўғри деб тасдиқлади. "Чўлпон Москвада яшаган пайтда у хизмат қилган идора Кремл яқинидаги, ҳозир ГУМ магазини жойлашган бинода эди, — деб хотирлади у. — Чўлпон, ўзининг айтишига кўра, 1-Мешчанлар кўчасидаги уйидан трамвайда ишхонасига етиб келгунига қадар романнинг бир бобини ўйлаб пишитиб олар экан. Шундан кейин унинг бу "тайёр" бобини қоғозга тушириши қийин кечмаган. У тез ишлар ва хаёлида туғилиб бораётган фикрни ортиқча қийинчиликсиз, қоралама-оқлама қилиб ўтирмай ёзарди. Ана шундай тез ишлаш қобилиятига эга бўлган Чўлпон "Кеча ва кундуз"нинг иккинчи китобини ҳам Тошкентдалик пайтида ёзиб тугатган. Мен уни 1936 йилнинг ёзида хотини билан учратганимда, у "Кундуз"нинг тугалланганини айтди. Ёлқин Абдушукур (у Аъзам Айюбнинг амакиваччаси эди, отаси табиб бўлган) ҳам бундан хабар топган. Чўлпон "Кеча ва кундуз"нинг дастлабки бобларини унга ўқиб берган бўлса ажаб эмас".

Шундай қилиб, икки қисмдан иборат романнинг тугалланганлиги ҳақидаги хабар Юнус Мақсудов туфайли ишончли маълумот шаклини олди.

Хўп, "Кундуз"ни ёзилган, ҳатто босмахонада терилган ҳам деяйлик. У ҳолда асарда кимлар асосий қаҳрамон сифатида ҳаракат қилган, қандай воқеалар тасвирланган бўлиши мумкин?

Мен шундай савол билан Юнус Мақсудовга мурожаат этганимда, қуйидаги жавобни олдим: "Романнинг иккинчи китобида, Чўлпоннинг айтишича, Зеби Сибирдан қайтади. У ўз юртига омон-эсон етиб келгач, артистлик билан, тарғиботчилик билан шуғулланади".

"Кундуз"нинг ғоявий мундарижасига ойдинлик киритиши мумкин бўлган бошқа бирорта хотира бизда йўқ. Шунинг учун бу борада романнинг биринчи қисмида туғалланмай қолган айрим нуқталаргагина таянишимиз мумкин, холос.

"Кеча"да икки етакчи сюжет чизиғи бор. Уларнинг бири Зеби, иккинчиси Мирёқуб образлари билан боғлиқ. Агар биринчи сюжет чизиғи Зеби-Қурвонбиби-Раззоқ сўфи-Эшон бобо образларининг ҳаракати асосига қурилган бўлса, иккинчи сюжет чизиғи Акбарали мингбоши-Мирёқуб ноиб-Мария образларининг ривожини таъминлашга қаратилган. Бу ҳар иккала сюжет чизиғи дастлаб мустақил равишда ривожланганини ҳолда кейинчалик Зеби ва Акбарали образлари орқали ўзаро учрашади ва бу кутилмаган учрашув оқибатида уларнинг бири руҳан, иккинчиси эса жисмонан маҳв бўлади. Бу ҳар иккала сюжет чизиғининг марказида турган қаҳрамонларнинг бири (Зеби) Сибирга етти йилга сургун қилинса, иккинчиси (Мирёқуб) рус аёлга уйланиб, Қримга жўнайди. Романнинг биринчи қисмида шу тарзда тирик қолган икки қаҳрамон "Кундуз"да ҳам ҳаракат этиши ва ҳатто асарнинг марказий ўринларини эгаллаши табиийдир.

Л. Толстойнинг "Тирилиш" романидаги Катюша Маслова сингари, Зебининг ҳам Сибирга сургун қилиниши биринчи китобдаёқ ҳал бўлган масаладир. Яна шу китобда йўлма-йўлакай айтиб ўтилган бир воқеа бор. Тоғ воқеалари тилга олинган бир ўринда ёзувчи 300-400 одамнинг қирилгани ва 137 кишининг шаҳарга олиб келинганини айтган. Ана шу судланажак кишиларнинг бир қисми Сибирга сургун қилиниши табиий. Зебининг улар билан бирга сургунга бориши ҳам ёзувчи ғоясига тўғри келади. Хуллас, Зеби оғир ва даҳшатли жазо муддатини ўтар экан, сургун қилинган ўзбек йигитларининг унга ёрдамга келиши ва уни меҳр-муҳаббат билан қуршашида ғайритабиийлик йўқ. Зеби шундай кишилар туфайли омон қолибгина кифояланмай, балки улардан бири билан оила қуриб, Чўлпон айтмоқчи, "фикри очилиб", "синфий онги" уйғониб "қайта туғилса" ва янги ҳаёт учун кураш бошласа ажаб эмас. Поездда Шарафиддин Хўжаев билан учрашиб, ўзида жадидларга нисбатан ҳайрихоҳлик сеза бошлаган. Мирёқубнинг эса Қримда Исмоил Гаспиринский билан мулоқотда бўлиб, унинг таъсирида ўзгариши ва ўз юртига бошқа Мирёқуб бўлиб қайтиши ҳам мантиқ доирасида. Тахмин қилиш мумкинки, Чўлпоннинг Мирёқубни Мария Астрова билан бирга Қримга олиб боришидан мурод-мақсади ҳам уни жадидларнинг Боғчасаройда истиқомат қилган отаси билан учраштиришдир.

"Кеча"да Мирёқуб ҳақида олган энг сўнги маълумотимиз ундан мингбоши номига келган мактубдир. Мирёқуб бу мактубини мингбоши учун мутлақо тушунарсиз бир услубда бошлаган: "Жаноби ҳурматлик отахонимиз, қиблагоҳимиз, миллатнинг отаси ва тараққийпарвар мулла Акбарали афанди мингбоши додҳо ҳазратларига кўпдан-кўп саломдан сўнгра андоғ маълум ва равшан бўлғайким..." "Мингбоши бу нотаниш сўзларни эшитиб, "Нима бало? Жинни бўлганми? Йўқ ердаги бемаъни сўзлар...", деб хитоб қилади. Ҳакимжон эса масалага ойдинлик киритиб, дейди: "Биласизми, хўжайин, бу сўзлар ҳаммаси жадидлар айтадиган сўзлар...".

Агар Мирёқуб Қримда "Таржумон" газетаси ва унинг муҳаррири билан танишмагани, улар маслаклари сари яқинлашиб бормаганида, алифни калтак дейдиган мингбошига бундай жадидона, кинояли мактубни ёзмаган бўларди.

Мирёқубнинг "Кеча"да тутган ўрни мутлақо ўзгача. У ғоят ишбилармон. Унинг қўлидан келмайдиган юмуш йўқ. Шунинг учун мингбоши уни "Мирёқуб эпақа" деб атайди. Ҳакимжон эса: "У агар ҳақ йўлни топса борми, ноёб одам бўлади!" дейди Мирёқуб ҳақида. Чўлпон бу сўнгги иборани Ҳакимжон тилидан бежиз айттирмаган. Романнинг биринчи қисмида Шарафиддин Хўжаев таъсирида секин-аста фикри ёриша бошлаган Мирёқуб Қримда, яъни "Кундуз"да Исмоил Гаспринский ва унинг "Таржумон" газетаси таъсирида, Ҳакимжон айтган "ҳақ йўл"ни топиб, ўз юртига "ноёб одам" бўлиб қайтади, десак, балки хато бўлмас.

"Кеча"да ўзининг дилбар қўшиқлари билан нафақат кўнглида эзгулик чечаклари очилган кишилар, балки тошюрак Акбарали мингбошини ҳам мафтун қилган Зебининг эса хушовоз санъаткор бўлиб улғайиши ва халқига ўз санъати билан хизмат қилишида ҳам ҳақиқатга озор берувчи нуқталар йўқ.

Хуллас, бир томондан, "ҳақ йўл"га — жадидчилик йўлига кира бошлаган Мирёқубнинг 1916 йил қўзғолони арафасида, иккинчи томондан, фожи қисмати ҳисобига басират кўзлари очилган Зебининг ўз юртига, эҳтимол, 1917 йил феврал воқеаларидан кейин қайтиши билан романнинг иккинчи қисми бошланган, десак, янглишмаган бўлармиз. Уларнинг ўз юртларини "чириган империя" чангалидан халос этиш йўлида олиб борган фаолияти ва 1917 йил Октябр воқеаларидан кейинги ҳаёти "Кундуз"да асосий ҳаётий материал сифатида хизмат қилган бўлиши ҳам табиийдир.

"Кеча"нинг биринчи қисмидаги айрим тугалланмай қолган сюжет чизиқларидан келиб чиқиб, "Кундуз"ни янада аниқроқ тасаввур этишимиз, воқеалар оқимини муайян ғояга бўйсундирган ҳолда ривожлантириб боришимиз мумкин. Лекин бу йўлнинг хавфли томони йўқ, эмас, албатта. Илмий тахминнинг ҳам ўз чегаралари мавжуд. Лекин ўйлаймизки, Чўлпон модомики романнинг иккинчи қисмида "Кундуз"ни акс эттирмоқчи бўлган экан, унинг бадиий нияти шу йўналишда юзага чиқиши табиий кўринади.

ҲАР ҚАНДАЙ ЙИРИК АСАР муайян ҳаётий схеманинг пайдо бўлиши билан бошланади. Лекин ёзувчи бирор схемага риоя қилган ҳолда воқеа ва ҳодисаларни ривожлантириб борар экан, қаҳрамонлар илиги қотган, воқеалар эса муаллиф эркидан четда ҳаракат қила бошлагани сайин бу схема кўзга ташланмай қолади. Чўлпон ҳам "Кундуз"да биз тилга олган ҳаётий руҳий ва маънавий озуқа берувчи асарни яратган ё яратмоқчи бўлган бўлиши шубҳасиз.

"Кеча"нинг "Кундуз"и борми?

Наим КАРИМОВ

Ғафур Ғулом ва Ойбек фарзандлари билан... 40-йиллар.

СОҒЛОМ НАЗАР

ТАДҚИҚОТ * АХБОРОТ

ТАСАВВУФ ВА ЭКЗИСТЕНЦИАЛИЗМ

ИНСОН ДОИМО НИМА БИЛАНДИР ОВОРА. Чунки турмуши яна-да яхшироқ бўлишини истайди, яъни оворалик унинг ўзига, ҳузур-ҳаловатига қаратилгандир. Бироқ бу ҳамиша ҳам инсоннинг ёдида туравермайди. Баъзан эса, бундан — эсда тутишдан у зерикади ҳам. Шунинг учун инсон яна овора бўлади, пўр ана юзига тушиб қолган хас янглиғ бора-бора буюк қудрат — ўлимнинг комига тортилади. Хасдан фарқли ўлароқ, бани одам ўз ҳаёти давомида аянчли қисматига қарши гоҳо исён қилади ва бунинг натижаси сифатида муайян хулосаларни чиқаради. Хулосалар унинг бирдан-бир нажоткори бўлиб майдонга келади. Улар ўлаётган кишини ўлимдан қутқариб қололмасалар-да, ўлимнинг даҳшатидан асрай оладилар. Аслида улар ҳам ўлимга йўллайдилар, бироқ шундайки, оқибатда инсон ваҳм босиб эмас, бамайлихотир йўл олади ўлим сари.

Афсуски, яна оворалик, яна унутиш ва яна заифлик. Инсон турмуш билан чалғиб, хулосаларни унутади ва ёлғиз қолади. Шу ўринда у керакли жойда сеҳрли сўзларни эсидан чиқариб гангиб қолган эртак қаҳрамонига ўхшайди. Дарҳақиқат шундай, яъни инсоннинг энг улкан заифлиги — ўтмишни ва ўтмиш сабоқларини унутганлигида. Шунга қарамасдан, заифликнинг энг қуйи чегарасида инсон унутилганни хотирлашга эҳтиёж сезади. Айни вақтда хотирлаш нажотдир.

Экзистенциализм — яшаш, мавжудлик деган маъноларни англатади. У "ҳаёт фалсафаси" деб ҳам юритилади. Бу сўз XIX аср охирларида даниялик файласуф Киркегор томонидан истеъмолга киритилган. Экзистенциализмнинг хос хусусияти иррационализмдир (иррационализм — ақлу мушоҳада билан дунёни билиш мумкин эмас, уни билиш воситаси сезги, интуициядир деган оқим — У. А.). Чунки у ақл борлиқнинг энг пинҳоний сирларидан бохабар бўлолмайди, тафаккурнинг билиш имконияти чеклангандир, инсон фақат савқитабиий орқалигина дунёни англайди ва турмуш билан ўралашиб қолган ўз "мен"ини топади, дейди.

Тасаввуфда (тасаввуфнинг кўпгина оқимлари мавжуд; биз ўз ишимизда нақшбандия тариқатига суянамиз) ҳам худди шундай қараш бор. Унга кўра, инсон ўз нафсига ҳоким ва Оллоҳга таслимлик орқали дунё сирларидан воқиф бўла боради. У комил инсон даражасига етибгина илоҳий маърифатдан баҳра топади. Илоҳий маърифатдан баҳрамандлик оламни билишдир. Бунга фақат қалб ва руҳ қодир, ақлу мушоҳаданинг эса кучи етмайди.

Экзистенциализм намояндаси Алберт Камюда "абсурд одам" тушунчаси бор. У ҳатто ўзини ҳам шундайлар сирасига киритади. Бу одам ҳаётни беъманиликдан иборат, деб билади. Бемаънилик (абсурд) инсонда ҳам, дунёда ҳам эмас, балки уларнинг туташган жойида, яъни инсон истаклари ва уни ўраб турган дунё бир-бирига мос келмайди, беъманилик шунда, дейди, у. Камю назарича, абсурд ўз чегарасини ва имкониятини яхши биладиган тиниқ ақлдир.

Қизиқ, ҳаёт шундай абсурд экан, демак, у яшашга арзимайди ва инсон бемалол ўзини-ўзи ўлдириши мумкин экан-да деган ҳақли савол туғилади. Бу сўроққа Камю "Йў !", — деб жавоб беради. Чунки у ўз-ўзини ўлдириш ўзини ўзи инкор қилиш эканини, бироқ "абсурд одам" бемаъниликни англаб етгандан кейин ҳам худди шу бемаъниликка аччиқма-аччиқ яшашини айтади. Камюнинг "абсурд одами" ўз жонига қасд этмайди, балки ҳаётнинг, инсоннинг номукаммаллигига қарши исён кўтаради, яшаш мантиқини ҳам шу исёнда деб билади "Абсурд одам ҳамма нарсани совуради ва ўзи ҳам совурилиб боради, ҳаёт мантиқи қанча заиф бўлса, умрни яшаб ўтишга асос шунчалик кучли, дейди у ва яшайди", — деб ёзади Камю.

Назаримда, "абсурд одам"нинг ҳаёт ҳақидаги айрим хулосалари тасаввуфдаги комил инсон (бу ўринда сўфий) хулосаларига ҳамоҳангдек. Табиийки, катта тафовутлар ҳам мавжуд. Бироқ жуда ажойиб умумийликлар ҳам борки, улардан кўз юмиш адолатдан эмас. Чунончи, "абсурд одам" ўз жонига қасд қилишга қарши, ўз навбатида, комил инсон ҳам буни ёқламайди, аксинча, ўз-ўзини ўлдиришни гуноҳ санайди. У инсондан яшашни ҳатто талаб этади.Ажаб қандай яшаш кераклигини айтади ҳам: "Дил ба ёру, даст ба кор".

"Комил инсон бўлиш учун иккита йўлни босиб ўтиш ва бирлаштириш лозим, — деб ёзади профессор Нажмиддин Комилов. — 1. Илм ўрганиб олим бўлиш; 2. Дарвеш бўлиш".

"Абсурд одам" кўп жиҳатдан ана шу дарвешга яқин. Чунки уларнинг ҳар иккиси ҳам бутун эътиборини, аввало, ўзликни англашга қаратганлар. Тасаввуф йўли илоҳийдир, экзистенциализмники эса дунёвий, бироқ худди шу зиддият замирида ўрганилишга лойиқ ажойиб муштараклик мавжуд.

Комил инсон учун вақт жуда муҳим тушунча. У тасаввуф — вақтни беҳуда совурмасликдир, дейди. "Абсурд одам" ҳам бу масалага бефарқ эмас, аксинча, у ўзининг бирдан-бир ҳамроҳи, дея вақтни тан олади. Шу билан бирга Нитше таъбири билан айтганда, абадий ҳаётдан кўра абадий ҳаётийликни афзал билади.

Шу ўринда қаршимизда ғарблик истеъдодларнинг каттагина қисми нега даҳрий, деган савол кўндаланг бўлади. Бунинг албатта, биз билган ва билмаган кўпгина сабаблари бор. Шулардан (билганларимиздан) бири христианликнинг одамлар томонидан бузилиши ва улкан ақлларнинг айнан ана шу инсонийликни (илоҳийликни эмас) қабул этолмаслигидир. Хусусан, Камю сўзларига диққат қилинг: "Тоталитаризмга қарши фақат дин ёки ахлоқ нуқтаи назаридан туриб курашиш мумкин. Агар бу дунё мантиқсиз бўлса, улар ҳақдирлар. Аммо мен уларнинг ҳақлигига ишонмайман. Демак... Бу — худони яратаётган — биз, у — бизни эмас. Мана, христианликнинг бутун тарихи. Чунки бизда ўзимизни худо қилишдан бошқа илоҳ яратишнинг усули йўқ".

XXасрнинг яна бир йирик француз файласуфи Сартр ёзади: "Экзистенциализм, бу — гуманизм. Инсон ҳеч қачон қўрқоқ ё қаҳрамон бўлиб туғилмайди, балки у ўз ҳаракатлари билан ўз-ўзини қўрқоққа ёки қаҳрамонга айлантириши мумкин. Ҳаракат билан қўрқоқ қаҳрамонга, қаҳрамон қўрқоққа айланиш имкониятига эга. Эксентциализм инсонни ўз ишлари орқали танийди. Шунинг учун ҳам инсонни ҳаракатга ундайди. Ҳаракат эса — ҳаёт! Барча умид унинг ҳаракатларида".

Тасаввуфнинг асоси ислом "ал-ҳаракату баракатун", яъни "ҳаракатда — баракат", дейди ва тасаввуф бунга амал қилади. Сартрнинг "барча умид — инсон ҳаракатларида" деган фикри бу илоҳий амрга нақадар мос!

Инсон умид билан яшайди. Умид унга руҳий далда, ўрни келганда, мадад беради. Бироқ у қайсидир бир меъёрдан ошганда, мадад ёки умид умидлигича қолганда, ёрдам — мухолиф кучга, таскин — армонга айланади. Чунки ўз орзу-умидларига етолмаган ҳар қандай киши кўнглини етим изтироб эгаллайди. Балки, шунинг учундир, Камю "Умидвор бўлмаганда ишлар анча юришади, дейди. Ўз навбатида комил инсон ҳам кеча ёки эрта ёди билан эмас, балки бугун билан яшайди. Дарҳақиқат, бугун барча замонлардан реал ва нақддир. Тасаввуфнинг олтинчи — таваккул мақомидаги солик ҳам бугунини, яшаб турган дамини ўйлайди. (Бу ҳақда кенгроқ маълумот олиш учун Султонмурод Олимнинг "Ишқ, ошиқ ва маъшуқ" (Фан нашриёти, 1992 йил) китобига қаранг. Халқимиз ҳам "Дам бу дамдир, ўзга дамни дам дема", "У ёғига худо пошшо", дейди. Рус олими Долгов Камю асарларидан келиб чиқиб ёзади: "Инсон билиши керакки, у фақат бугунда яшаяпти, ҳеч эрта ва ҳеч қандай келажак унинг учун йўқ". Келажак бўлган тақдирда ҳам уники эмас, ундан кейин келувчиларникидир ва бу келажак ҳам улар учун "бугундир". Бинобарин, бугунда яшаш, яшаганда ҳам асл бир инсоний ҳаётда яшаш керак". Камюнинг ўзи эса: "Менинг бутун ҳукмронлигим бу дунёдадир", — дейди.

Инсон қаерда бўлмасин, Ғарбдами — Шарқда, барибир, инсон. Миллатларнинг ранг-рўйи, тили, урф-одатлари-ю, яшаш тарзи — ҳаммаҳаммаси бир-биридан қанчалик фарқланмасин, моҳиятда бирдирлар — Оллоҳ бандасидир. Шунга кўра, уларнинг ҳаёт ва ўлим, яшаш ва кураш, эркинлик ва қуллик, бахт ва бахтсизлик, азал ва абад... ҳақидаги тушунчалари, ўй-мулоҳазалари ўзининг энг юқори пардасида бир-бирини тасдиқламоқда, тўлдирмоқда. Эътибор беринг-а, Камю ёзади: "Эртами-кечми, бир кун шундай вақт келадики, унда одамлар курашни ва бир-бирини қийнашни бас қиладилар ҳамда иқрор бўладиларки, инсонларни қандай бўлса, ўшандайлигича севиш керак. Бу самовий ҳукм!". Шарқ таълимини олган англиялик мусулмон, доктор Колин Турнес Бадиуззамон Саид Нурсий тўғрисидаги мақоласида ёзади: "Оят ул-Кубро" иймонни аввалдан бўлади, деб билмайди, балки у яратилмишдан йўлга чиқиб яратувчига боради ва исбот этадики, маҳлуқотни ўзи кўрмоқ истагани ёки хаёл этганидек эмас, балки бўлгани каби кўришни хоҳлаган кимса мутлақо "Ла илаҳа иллалоҳ" натижасига келажакдир".

Камюнинг мақсади исён эди, дунёнинг номукаммаллигига қарши исён. Унинг исёнкорлиги оламни тузатишга йўналган ҳаракатдир. Тасаввуфда ҳам исён бор, аммо бу исён оламни эмас, балки нафсни тарбиялаш йўли билан одамни камол топтиришга қаратилган. Кўринадики, тасаввуф ва экзистенциализм мақсадлари бир-бирини тортиб турган икки қутбга ўхшайди. Улар ўзликни ва дунёни англашга интилади, бу йўлда ўзида ва дунёда мавжуд қусурларни тузатишга, яна-да пок, яна-да мукаммал бўлишга ҳаракат қилади.

Тасаввуфда ахлоқ бош масалалардан биридир. Чунки одобли бўлиш муриднинг адо этиши шарт ҳисобланган вазифалардан. Буюк мутасаввиф Жалолиддин Румий "Одобсиз киши Раббнинг лутфидан маҳрум қолади", — дейди. Негаки, одоб-ахлоқлилик покланиш йўлидаги энг муҳим қадамлардан бири бўлса, покликнинг ўзи оламни билиш сари очилган эшикдир. Долгов Камю ҳақида ёзади: "Узоқ ва қунт билан фалсафани ўрганиш ахлоқ учун ундан (фалсафадан — У. А.) воз кечишга олиб келади. Камюнинг ўзи "Ожизликларимни билиб, бутун куч-қувватим билан одоб-ахлоқли киши бўлишга интилдим", — дейди. Чунки ахлоқ, бу — меъёр, низом ва тартибдир. Ахир коинот ҳам энг олий низом билан барҳаёт-ку. Шундай экан, ундаги ҳар бир мавжудот — инсон, ҳайвон, ўсимлик... барча-барчаси ўзига хос мўъжаз коинотлар эканлигини унутмаслигимиз лозим. Бунинг устига, улар ягона Олий Низомга бўйсунишлари нуқтаи назаридан илоҳий бутунликка эгадирлар. Демак, ахлоқли бўлишга интилган киши ана шу илоҳий бутунликка талпинган бахтли зотдир.

ЯНА БОШҚА БИР МАСАЛА МУҲАББАТДИР. Улуғ нақшбандия тариқатининг мақсади инсон қалбида муҳаббат жазбасини майдонга келтириш. Чунки севги билан тўлуғ дилда бошқа ёмон туйғулар — кин, адоват, нафрат, душманлик, ҳасад... учун жой қолмайди. Камю "Яшашга ёрдам берган гўзаллик ўлишга ҳам кўмаклашади", — дейди ва гўзаллик учун яшашга, курашга чақиради. Чунки гўзаллик ҳамиша муҳаббат билан қарши олинади, бошқача бўлиши мумкин эмас. Бунинг орқасидан эса, ғамхўрлик келади. Экзистенциализмнинг яна бир намояндаси Ҳайдеггер ёзади: "Гуманизм, бу — инсоният ҳақида инсоннинг ғамхўрлигидир". Инсон гўзалдир, чунки у Оллоҳнинг санъатидир. "Оллоҳ гўзал ва у гўзалликни севади", дейди ислом. Оллоҳнинг бандаси, руснинг улуғ ёзувчиси Достоевский ҳам бу илоҳий ҳақиқатни инкор этмайди: "Дунёни гўзаллик қутқаради".

Инсон даҳосининг белгиси — нарсаларга соғлом назар билан қараш, моҳиятни англашдир. Олимликнинг аломати ҳам аслида шу. Чунки нарсаларни ҳар ким ўзича эмас, балки қандай бўлса, ўшандай кўришни исташ ва шунга интилиш — Оллоҳга элтувчи ягона йўл. Йўқса, Пайғамбаримиз (С. А. В.) Яратганга илтижо қилиб: "Нарсаларни менга бўлгани каби кўрсат!", деб фарёд чекмасди. Моҳиятни англаш — миллати-ю замонидан, дини-ю урф-одатидан қатъи назар, даҳо ақлларни бирлаштирувчи муштарак қудратдир. Агар икки улуғ зотнинг фикрлари алал-оқибатда бир-бирига зид чиқса, ё улардан бири ёки ҳар иккаласи ҳам адашган бўлади. Чунки Оллоҳ бирдир. "Ҳақиқий олимнинг билими Ибтидо ва Интиҳода Оллоҳ учун қилинган билимдир", — дейди Жалолиддин Румий.

Биз эса "Ассалому алайкум!" — деймиз. Чунки асрлардан буён ҳувиллаб ётган бу кўҳна даргоҳга мағрур одимлаб яна зотлар (шахслар) келаётир!

Улуғбек АБДУЛВАҲОБ

Доимий ҳамроҳ

"РУҲИЙ ГЎЗАЛЛИК ҚИСМАТИ"

Абдулла Қодирийнинг "Ўтган кунлар" романидаги ҳар бир саҳифа ҳеч муболағасиз дилларимизга жо бўлиб кетган. Отабек ва Кумушни эсласак, бутун вужудимизга қандайдир титроқ югуради, бирдан маҳзун тортиб қоламиз. Улар қисмати юракларимизни тилиб титратиб ўтади. (Қодирий қисмати уларникидан-да мудҳишроқ кечди, ё фалак!) "Ўтган кунлар"ни қайта-қайта интиқиб ўқиймиз. Яна ўқиймиз. У баҳор ёмғиридек ёқимли. Ўқиган сайин унинг варақлари эмас, гўё дилларимиз титилади...

Илҳом Ғаниев "Ўтган кунлар" асари бадииятини талқин қилиб, "Руҳий гўзаллик қисмати" деган бир китоб битибди. Адиб асар бошламасида шундай ёзади: "Ўтган кунларни ҳар дафъа такрор ўқирканман, янги бир маъно, бир руҳ, туйғу парда ортида юз кўрсатаверади, кўрсатаверади. Ўн карра, юз қатла қайта ўқинг, яна ўша ҳолат, янги маъно, тоза руҳ. Бу фазилат ҳақиқий бадиий асарнинг боқийлик зийнати.

Ва ҳар гал бир андиша кўнглимнинг аршида безовта туради. Қанийди бадиий асарни бадиий талқин қилиш имкони бўлса-ю, ҳис-туйғумга эрк, тасаввуримга қанот, тафаккуримга шарқона сабот тилаб, тангри инояти била ул ишга журъат сезсам. Бул ҳис, сўнгсиз ҳавас, ҳайрат, андиша кунлар ўтиши ила дил қатида куч олди, ниш отди".

Ниш отган кучли ҳавас ва ҳайрат сабабли ёзилган "Руҳий гўзаллик қисмати"ни ўқиган киши, Қодирийни неча бор мутолаа қилган-у, аммо англаб етолмаган жиҳатлари кўп эканига иқрор бўлади.

Китоб "Бухоро" нашриётида минг нусхада чоп этилган. Тақризчи: Садриддин Салим Бухорий. Н. Афоқова муҳаррирлик қилган.

"ДОНОЛАРДАН САБОҚЛАР"

Қадим Туркистон тарихи ва унда яшаб ўтган алломалар ҳаёти, ижоди билан эндигина таниша бошладик. Улар ҳақида қатор мақола ва рисолалар чоп этилаяпти. Шулардан бири таниқли арабшунос олим ва таржимон Убайдулла Уватовнинг "Донолардан сабоқлар" китобчасидир. Унда Имом ал-Бухорий, Абу Исо ат-Термизий, Абу Насир ал-Утбий, Муслим ибн ал-Ҳажжож, Абу-л-Қосим, Маҳмуд аз-

Замахшарий сингари буюк алломаларнинг ҳаёти ва ижоди тўғрисида маълумотлар, асарларидан намуналар берилган. Китобни ўқиётиб Шарқда нақадар улуғ муҳаддис ва муаррихларимиз бўлгани ва улар кўплаб ҳикматлар-у ажойиб асарлар ёзиб қолдирганидан кўнглимиз тоғдек кўтарилади.

"Самарқанд уламолари" бўлимида янги топилган қадимий манбаа "Ал-қанд фи зикри уламои Самарқанд" ҳақида фикр юритилади. Бу ан-Насафийнинг асари бўлиб, ўрта асрларда Самарқандда яшаётган (мингдан ортиқ) фиқҳ олимлари, ҳадис ровийлари ва бошқа кўпгина илм аҳллари ҳақида мукаммал маълумот бериши билан қадрлидир. Афсуски, қўлёзманинг айрим варақлари йўқолган.

Китобда Имом Муслимнинг асари "Саҳиҳ Муслим"нинг ёзилиш тарихи ва унга битилган шарҳлар ҳам келтирилганки, уни ўқиган киши кўпгина маълумотлардан воқиф бўлади.

Китоб Тошкентдаги Абдулла Қодирий номидаги халқ мероси нашриётида 50 минг нусхада чоп этилган. Муҳаррири Амир Файзулла.

"СЕҲРЛИ КЎЛ"

Бу китобча кичик-кичик эртаклардан иборат. Муаллифи Абдулла Аҳмад Мадалиевнинг асли касби риёзиётчи. Эртакларда ҳаётий фалсафа бўлади, эртакларда ҳаётий ҳақиқат бўлади. Эртакларнинг тарбиявий аҳамияти кучли. Уни ёзиш учун антиқа топқирлик керак. Уларни ўқиётганингизда гўё биров қулоғингизга "инсофли бўл, адолатли бўл, илмли, фаросатли бўл" дея уқтириб тургандек туюлади. Эртак ўқиётиб турфа оламларга сайр қиласиз, ҳатто қуш-у жониворларнинг гап-сўзларини тинглайсиз. Эртакларнинг шуниси яхши-ки, уларда ҳақиқат қарор топади, адолат тантана қилади.

А. Мадалиев ёзган эртакларда ҳам албатта шу хислатлар устивор. У ҳайвонларни уларнинг ҳаракат-у характеридан келиб чиқиб тасвирлайди. Шу сабабли эртаклари ўқимишли, ишончли. Кўп эртак ўқиган бола гапга чечан, топқир бўлади. "Сеҳрли кўл"ни ўқиганлар ютқизмайди.

Китобча Ғ. Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриётида 30 минг нусхада муаллиф ҳисобидан чоп этилган. Раззоқ Абдурашид муҳаррирлик қилган.

М. СОДИҚОВ

Ҳамид ИСМОИЛ

КУН БОТИШДЕК ЮЗ ҚИЗОРИМ БОР...

* * *

Узунтирноқ поезд товуши...
Ҳозир тушиб ярим йўлимдан:
"эртага мен етиб бораман..." —
деб уйимга сим қоқсам, шунда
бу босажак бир кунлик йўлим
нени англатаркин? Натижа
аниқ,
вақт белгили, охири — ...
Фақат чолғуларнинг
созандалардан
баландроқ нуқтада узилган ва
жамъ
бўла олган куйи — боши эсимда
йўқ, сўнги эса менга номаълум:
балки сукунатдир, эҳтимол — ...
Эски ола-гастон
тартисбизликдан
янгисини ясаш — бу балки яшаш,
ҳилпирайди, қанот қоқиб қўл
чолғучининг куйи — темир йўл
икки четдан бир-бирга туташ...
узунтирноқ поезд товуши...

* * *

Менинг ҳам бу жаҳонда...
Бу саҳар рухсорини кўргучи
кўзгу узра мен
сариғ япроқлар-у
бу сафар рафтори мезоннинг —
яна хушторлигимни
пайқадим.
Менинг ҳам бу жаҳонда...
Пойқадам босган кузак бирла
юриш мушкил эмас
маст бўлиб ҳар не хазонга бу
ҳазин кўнглим эгиз
юр кетайлик дейди у
сийнангга санчгудек бигиз
недур ушлайди сени
Недур ушлайди-ку недур мисоли
рандадек ботгай
пўстлоқ отлиқ айриликдек бу
хазон тўлгак юрак
юр кетайликка қулоқ солган —
осилган шом терак
осойиш соянг сенинг
Силжимас кунга бу кун сиғмай
қалашса устма-уст кунга яна
кун
сен ботиб қолган ҳаётнинг
қаҳрабо қўнғизлари
баргидан холи терак шохи
аролаб изларида
мен ҳам қолгум.
Менинг ҳам бу жаҳонда гунг
боқишдек ишқи зорим бор
менинг ҳам осмонда кун
ботишдек юз қизорим бор.

* * *

тоққа қўйиб юборган қўйларим
тарқаб кетди
денгиз эса сурувларини бир-бир
ҳайдар
бир йил аввалги Кўк-тепалини
эсладим-у
эсимни ҳаттоки бир шеърга
йиға олмадим...

* * *

қўйиб юбор бу оқшомни, қўйиб
юбор,
кўй, ёпишма, юм кўзингни,
ойнани ёп.
Булут сўнар, қушлар тинар,
кумуш ғубор
аста қўнар том устига, сени
аяб.
Сақлаганинг — расмдаги бу
қизми ё?
ёз бошланмай дарахтлардан
барг узилди...
Қўйиб юбор бу оқшомни, сенга
нима,
кўй, ёпишма,
сен ҳам бир кун,
сен ҳам бир кун...

* * *

осмонда бир орол кўрдим
қирғоғига сув урилиб
булутларга айланарди
осмонда бир орол кўрдим
худди денгиз тўнтарилиб
ёшим томарди
осмонда бир орол кўрдим
энди йўлим у томонми
ерга чўкишим тамомми?..

Раъно ЯРАШЕВА

ҚИЗҒОНАМАН ЎЗИМНИ ЎЗИМ...

Қошинг қаро дейсиз, кўзинг қародир
Не зотлар сендайин дилдорга шайдо
Наҳот сезмаяпсиз бағрим ярадир
Бу ширин сўзларнинг бари бефойда.

Оллоҳдан сўрайман илтижо қилиб,
Ажалга сабр бер, жонимга тўзим
Кетдик деб туродир "маҳбубим" кулиб
Ундан қизғанаман ўзимни ўзим.

Эй, ҳаста дилим, нолаю афғонни қўйиб
тур,
Айла умид, йиғлама, армонни қўйиб тур.

Булбул каби ҳолингга паришон боқса ёринг,
Юз-кўзинга шабнамдек сочил, уммонни
қўйиб тур.

Саҳрои биёбонда агар қолсанг мажолсиз
Карвон била бўл, излама сарбонни қўйиб
тур.

Сен боғ ичда бир гули Раъно бўла олсанг
Боғбон била бўл, булбули нолонни қўйиб
тур.

Гар хаста дилнг малҳамига етса ўшал кун
Дармон била бўл ҳар нечук имконни қўйиб
тур

Музаффар ТУРОБ

УМР ЎТИБ БОРАР...

Баъзида ташвишлари қийнар
беомон,
Бола-чақа деймиз елиб ҳар томон.
Гоҳо тортишамиз бир қарич ер
деб,
"Мендан сенга ўтди, қайтариб
бер",— деб.
Умр ўтиб борар...
Ажиб дунё экан, гоҳ беор билан,
Гоҳида қаллоб-у, нобакор билан,
Гоҳ ёмғир, гоҳида оппоқ қор билан,
Югур-югур билан, гоҳ бозор билан,
Умр ўтиб борар...
Турфа ҳодисотлар ҳар уй, хонада,
Дард чекар дўстимиз
хастахонада,
Ҳолидан хабардор бўлолмай, ё, раб
Бетоқат бўламиз, асабни қайраб,
Умр ўтиб борар...
Шу зайл ўтади баҳор ҳам, ёз ҳам,
Қўлдан тушар бир кун ул садаф
соз ҳам.
Истаймизми, йўқми, дўстларим, э-
воҳ,
Ҳаёт кузи ташриф буюрар ногоҳ!
Умри ўтиб борар...

ЯШАШ ГАШТЛИ

Яшаш гаштли, ёруғ оламга мен
ҳеч бир тўёлмасман,
Боқиб софдил, жўмард одамга
мен ҳеч бир тўёлмасман.
Мусоҳаба, шакаргуфторлик
умримга умр қўшгай,
Яхшиларнинг даврасин тарк
этиб бўлмас, қўёлмасман.

"Саломатлик — туман бойлик",
демишларким машойихлар,
Бўлак бойлик қизиқтирмас,
уларни тан ололмасман.

Ташвиш ила гўзал олам, унингсиз
бу ҳаёт жўндир,
Ташвишларсиз, осон кечса, бу
умримни суёлмасман.

Одам қадрин одам билгай,
мунофиқлар иши шумлик,
Воҳ, аблаҳлик қилиб турса, уни
инсон деёлмасман.

Тили бошқа, дили бошқа одам
зимдан мени пойлаб,
Маломат тошларин отса, уни
дўстга йўёлмасман.

Мени маъзур тутинг, дўстлар,
Музаффарда ҳадик — ҳоким,
Буюк ҳазрат Навоийдек ғазални
дўндиролмасман.

Туроб НИЁЗ

ЯССАВИЙГА ЭРГАШИБ

Қадрингни ерга урма,
Мунофиқ-ла ҳеч юрма,
Нодон-ла суҳбат қурма —
Бунинг азобин кўрма.

Ўйла ишнинг сўнгини,
Танла йўлнинг ўнгини,
Шод қил оллоҳ кўнглини —
Унинг ғазабин кўрма.

Яхшиларга йўлдош бўл,
Кўмак беру қўлдош бўл,
Эзгу ишларда бош бўл —
Ёмоннинг юзин кўрма.

Одамларга бирдай бўл,
Қуёшдай бўл, нурдай бўл,
Хушбўй исли гулдай бўл —
Таъна қорасин кўрма.

БУЛОҚ

Бир фируза, тиниқ
булоққим,
Унга қараб кўзим
тўймайди.
Ичсам дейман сувидан
қониб,
Аммо ичмоқ насиб
бўлмайди.

Унга фақат термулмоқ
мумкин,
Ҳавас қилмоқ мумкиндир
фақат.
У яралган бошқалар учун...
Нега унга қўйдим
муҳаббат?!

***

Мен сенга талпиниб
яшайман,
Дил тубида асрайман сени.
Мен қалдирғочга ўхшайман
—
Баҳор каби севаман сени.

Қулишларинг тушимга
кирар,
Жаранглайди
қулоқларимда,
Атиргулдай нафасинг урар
Олислардан дудоқларимга.

Соғинаман сени кўрмасам,
Вужудимда қурийди сабот.
Мириқиб бир суҳбат
қурмасам,
Гўзаллигин йўқотар ҳаёт...

37-ЙИЛ

Ким ақлли, ким
ватанпарвар,
Ким халқи деб куйдиради
жон,
Озодликни ким қушдай
севар —
Туҳмат — овчи қўймайди
омон!

Ким узоқни кўра олади,
Мангуликка кимки дахлдор,
Ким қалбига қулоқ
солади,—
Унинг учун ўлим ҳукми бор!

Инқилобга хизмати
сингган,
Хиёнат не?— хаёлида йўқ,
Ишонган Ленинга,
Сталинга...
Кўкрагига қадалади ўқ!

Бериянинг кўзойнагида
Жилва қилар ўлим шарпаси.
Нималарни кўзлаган эди,
Бу Шўронинг "буюк"
дарғаси?!..

Ақлимга ҳеч
сиғдиролмайман,
Тасаввурим қилади торлик.
Қийналаман,
сингдиролмайман,
Инсон, эркка шунчалар
зўрлик...

Оилавий сайр

ОРЗУДАГИ ШАҲАР

ҲИРОТНИ БУТУНЛАЙ БОШҚАЧА тасаввур этиб юрардим. Хуросондай катта бир давлатнинг машҳур бўлишида бу тарихий шаҳарнинг алоҳида ўрни бўлганлиги маълум. Лекин мен учун энг муҳими — бу табаррук заминда ўзбек қалам аҳлининг пири, турк-ўзбек адабиётининг ҳазрати олийси таваллуд топган ва яшаган шаҳар эди! Хуллас, Ҳирот олдимда афсонавий ва фусункор шаҳар қиёфасида гавдаланарди. Шунинг учун ҳам Бобур номидаги халқаро илмий экспедициямиз сафарига Афғонистон орқали жўнар экан, Ҳиротга — улуғ устоз зиёратига, унинг қадами теккан муқаддас тупроқни тавоф этгани сабрсизлик билан ошиқардим.

Кушка — Ҳирот йўли. , "Тойотамиз" ғилдираклари ҳар ўн беш-йигирма қадамда оралиққа дўққиллаб тушарди. Ҳаво иссиқ, икки томон деярли чўл. Онда-сонда, сув бор жойларда қовун-тарвуз пайкаллари кўзга ташланади. Даралардa ўтлаб юрган қўй-эчкиларнинг саноғи йўқ. Чорваси мўл юртнинг эли бой бўларди. Лекин... Ҳиротда буни унчалик сезмадим. Ниҳоят, ясси тоғлар ортда қолиб, адирлар орасидан Ҳиротнинг машҳур миноралари кўриндию қалб беихтиёр олға талпинди.

Ҳирот!.. Орзудаги шаҳар...

Шаҳар дарвозасидан ўтилгач, йўлнинг ўнг бетида махсус қилинган супасимон тепалик бор экан. Машинадан тушиб, ўша жойга чиқдик-да кун ботишда ястаниб ётган Ҳирот манзараларини энтикиб-энтикиб томоша қилдик, кино, телетасвирларга олдик.

Ҳирот ҳокими Амир Исмоилхон бизни илиқ қаршилади. Ҳоким бизга ғоят катта мурувват кўрсатди. Унинг ёрдамида Ташқи ишлар вазирлигининг меҳмонхонасига жойлашдик.

Тушлик қилгач, ҳокимлик вакиллари Анваржон ва Абдуғани кузатувида шаҳар айлангани жўнадик. Дастлаб Ҳиротга кириб келган йўлимиздан орқага қайтиб, шаҳарнинг шимолий-шарқий чеккасида қад кўтарган Абдулла Ансорий мақбарасига бордик. Маълумки, эронлик бу шоир тасаввуф намояндаларидан бири. У форс адабиётида насрий назмни илк бор қўллаган. Бир қанча асарлар муаллифи, "Муножот", "Илоҳийнома", "Сирлар китоби" унинг қаламига мансуб. Замонасининг етук донишманд шоири ҳаёти ва ижоди бизнинг адабиётимизда ёритилган бўлмасада ҳиротликларнинг унга ихлоси ва эътиқоди ҳозир ҳам жуда юксак экан. Зиёратга келувчиларнинг кети узилмасди. Ансорий мақбарасига маҳаллий ҳукумат эътибори ҳам сезилиб турарди.

Қайтдик. Боғи Назаргоҳ даҳасидан ўтиб, йўлда давом этдик. Ўнгда адирлар, чапда Ҳирот шаҳри. Эрталаб, узоқдан шаҳар қуюқ дарахтзорлар ичида кўринган эди, аслида унчалик эмас экан.

Йўл четларидаги тик турган юмронқозиқни эслатувчи снаряднинг чўян идишлари бу ерларда яқин йилларда беаёв жанглар бўлганини эслатиб, юракларни зириллатарди.

Форс-тожик адабиётининг атоқли намояндаси, ҳазрат Алишер Навоийнинг устози Абдураҳмон Жомий мақбарасининг уруш пайтида вайрон бўлганлиги сезилиб турарди. Тош, мармар бўлаклари қабр тошининг бош томонига гўласимон тахлаб қўйилибди.

— Эссиз, ўтган сафар келганимда бу мақбара бус-бутун, жуда кўркам эди, — дея бош чайқади экспедиция аъзоларидан, кинооператор, Ўзбекистонда хизмат кўрсатган санъат арбоби Тўлқин Рўзиев.

Лекин бу ҳолваси экан.

Маълумки, Ҳиротнинг "Хиёбон" деб аталмиш бу манзилгоҳида Жомий мақбарасидан ташқари Гавҳаршодбегим (Темурзода Шоҳрухмирзонинг хотини, буюк аллома Улуғбекнинг онаси) номи билан боғлиқ археологик ансамбл бир замонлар мулки Хуросонга зеб ва кўрк бўлган. Мазкур ансамбл меъмор Қавомиддин Шерозий томонидан 20 йил давомида қурилган. Тарихнинг бешафқат қуюнлари уни ҳам бир неча бор селпиб ўтиб, эндиликда Гавҳаршодбегим мақбарасигина қолибди, у ҳам аввалги ҳусн-тароватини, оҳорини йўқотган эди. Мақбара Ҳиротнинг гуллаган, гуркираган давридан салобатли хотира сифатида мунгайиб турибди.

Алишер Навоий мақбараси Гавҳаршодбегим ансамбли билан ёндош эди. Ҳайҳот!.. Менинг наздимда улуғ, беназир алломалар қабри, мақбараси даҳлсиз бўлиб, ҳар қандай қирғин-баротларда ҳам безиён, бешикаст қолмоғи керак эди. Лекин... жоҳиллар қўлидан учган ўқлар, снарядлар жой ҳам, одам ҳам танламайди. Навоий мақбарасининг кун чиқиш томон девори снаряддан ўпирилиб тушган экан, ғишт уриб қўйилибди. Мақбаранинг ичи ва ташидаги темир ҳавозалар... анчадан бери турганга ўхшаб кўринади. Назаримда, таъмирлаш бошлангану кейин негадир тўхтаб қолган. Мақбаранинг ичи қурилиш ашёлари тўкилган жойни эслатарди: синиқ ғиштлар, тош, кесаклар тартибсиз сочилиб ётибди. Деворларга ҳар хил сўзлар ажи-бужи қилиб ёзиб ташланган. Ўртадаги "Бу ерда Низомиддин Алишер Навоий дафн этилган" деган ёзувли қора тош усти, ёнлари синиб, бўлиниб ётибди.

Ташқарида эса... мақбара атрофи ва унга олиб бориладиган йўлда ўт-ўлан, янтоқ, тикан, алафлар ўсиб ётибди. Юракларимиз эзилиб, ҳаммамизнинг руҳимиз тушиб кетди. СайфиддинЖалилов мени озгина ҳоли қолдиринглар деб четроққа чиқди-да, бир тошда бошини хам қилганича ўтирди. Кейин унинг кўзлари намдан қизарганини фаҳмладик. Мен "Алишер Навоий" драмасидаги қуйидаги сатрларни эсладим:

Кўзим чиқсин сени кўргунча мундоқ,
Кесилсин тил сени сўргунча мундоқ..

Ҳиротнинг гуллаб-яшнашини таъминлаган шоҳлардан, тарихдаги маърифатсевар, илмпарвар султонлардан бири бўлган Ҳусайн Бойқаро мақбарасидан эса қабр тепасига қўйилган қора тош қолибди, холос. Уни иккинчи куни Ҳиротнинг билимдон алломаларидан муаррих Мавлавий Анварий ёрдамида топдик.

Олим бизнинг ғоят мутассир бўлганимизни кўриб, "Бу бари узоқ давом этган урушлар оқибати", деди ҳижолат бўлиб. Ахир Ҳусайн Бойқаро султонгина эмас, девон тартиб берган, Навоий назарига тушган таниқли шоир ҳам-ку...

Дарҳақиқат, атрофдаги ўт-ўланлар орасида автомат ўқларидан бўшаган гилза-патронлар сочилиб ётарди.

Кун чиқиш тарафдаги вайроналарга айланган уйларни кўриб даҳшатга тушасиз. Уруш туфайли ватан — кулбасини тарк этганларнинг бир қисми қайтиб келиб, ўз уйларидан қолган харобалар устига янгидан уй, дўкон қуришни бошлашибди.

Ана шу тушкун кайфиятимиз сабаб бўлдими, шаҳар кўчаларини айланган пайтимизда ҳам бизда, яна нохуш . таассуротлар туғилаверди. Кўчалар чанг. Дўконларда нарсалар тиқилиб ётибди. Ошиб-тошиб чердакларга, томларга чиқиб кетибди. Қизил, кўк рангли мато, буюм шу қадар серобки, кўз қамашади. Мен ахир Ҳиротни бундай тасаввур қилолмасдим. Назаримда, бу ердаги ҳаёт тарзи, савдо маданияти ўрта асрларни эслатарди. Қандолатчилик усулидаги чакана савдо авжида. Раста-раста дўконларнинг деворлари анчадан бери оқланмагани учунми эски, пуртурдан кетганга ўхшаб кўринарди. Лекин ҳиротликлар асосий улов воситаларидан бўлган годи (отли извош), велосипедларини безаш, жиҳозлашга жуда ҳафсала қилишаркан.

Ҳиротни безаб турган нарсалардан бири — маҳаллий тилда навжу деб аталувчи қарағай, тўғриროғи, қарағайсимонлар оиласига мансуб баланд ва адл бўйли дарахтлар эди. Ихчам ва тик арчани сарв, арчанинг яна бир тури, игна баргли, гужумсимон ўсимликни чанор дейишаркан.

Кўчалар... Орқасига "Тойота" деб ёзилган аксар эски автомобиллар, баққоллар... Коло (эркаклар кўйлаги) ва чодрасини ҳилпиратиб у ёқдан бу ёққа шитоб юрган эркак ва аёллар. Қоп-қора, енги узун кўйлак, иштон кийган болалар — айни кинолардаги манзараларнинг ўзи эди.

Қизлар ҳукумат қарорига ва илгаридан давом этиб келаётган мусулмончилик тартиб-қоидаларига кўра 14 ёшдан чодра ёпинишлари шарт экан ва шу ёшдан турмушга чиқа бошлашаркан. Чиндан ҳам йўлда ҳар хил юмшоқ шиппак, аксарият қора пайпоқ ва оқ лозим-шалвор кийган қизалоқларнинг жуссасидан уларнинг ҳали балоғатга етиб-етмаган бир паллада эканликларини англаб олиш мумкин эди.

Ялтироқ, оч, тўқ,хаворанг, сиёҳранг, қора ғижим матодан тикилган кенг чодрасининг бир неча қат бурмали этаклари ер супургидай, баъзиларинiki эса тупроқни енгилгина чангитиб юради. Шу узун чодра қиз-аёлларнинг кўйлаги, паранжи-чачвони эди. Уларнинг ҳатто кўзлари ҳам кўринмайди.

Шу кеча анчагача уйқум келмай, Ҳирот ҳақидаги ўқиганларимни бугунги қиёфасига қиёслаб, кундуз кўрганларимни ўйлаб ётдим.

Бу ерда электр чироқлари, асосан движоклар ёрдамида ёқилгани учун, кечаси ўчириб қўйиларкан. Шунинг учун ҳар оқшом Ҳирот зим-зиё тун қаърида қоларкан, натижада кўчадаги қатнов, хусусан, автомашина ва қўнғироқли годиларнинг тарақа-туруқи тиниб, шаҳар гўё сукутга ғарқ бўлар экан. Фақат жуда яқин туюлаётган қорамтир-мовий осмонда, шундоққина бошимиз узра Гуркуровдагидай "Катта айиқ" юлдузлари бир хил суратда жимирлаб турарди...

Эртасига Ҳусайн Бойқаро ва Навоий даврида, улар кўмагида қайта тикланган, 30 минг одамга мўлжалланган Жоме масжидини ўтмишда мудофаа аҳамиятига эга бўлган Ихтиёриддин қалъасини, яна шаҳарнинг шимолий-шарқий томонига юриб, баланд адир ёнбағрида таъмирланаётган ёдгорликни (Ҳусайн Бойқародан қолган ва бундан 30 йил аввал вайрон бўлиб кетган экан) бориб кўрдик.

Ёдгорлик пойидаги ҳовуз (чўмиладиган ҳавуз) сувида зангори осмон акс этиб тургани учун жуда тиниқ, чиройли кўринарди. Ҳовузда аскарлар, ўсмирлар, болалар роҳат қилиб чўмилишарди.

Ҳиротда хотирамизда мустаҳкам ўрнашиб қолган зиёратгоҳлардан яна бири адирлар орасидаги "Номаълум шаҳидлар мозори" бўлди. Бу ерда кейинги ўн беш йиллик урушнинг қурбонлари ётишибди. Биз бораётганимизда ва қайтаётганимизда ҳам тавоф қилиш учун тўп-тўп бўлиб келаётган катталар қаторида ёш-ёш қизлар ва болаларни кўрдик. Эҳтимол, уларнинг бедарак йўқолган ота-оналари, ака-укалари шу ердадир...

Ғамгин таассуротлар билан қайтиб, энди меҳмонхонамизга келиб турган эдик, Амир Исмоилхон ташриф буюражагини айтиб қолишди.

— Жуда яхши бўлди, — деди раҳбаримиз Зокиржон Машрабов, — Навоий ва Ҳусайн Бойқаролар мақбарасини таъмирлаш тўғрисида келишиб оламиз. — У шундай деб телеоператор ва таржимон Фаррухни ҳам пишиқтириб қўйди.

Суратини кўрган одам Амир Исмоилхонни тахминан 55 ёшлардаги, ҳаракатчан, серғайрат киши бўлса керак деб ўйлайди. Менда ҳам шундай таассурот туғилган эди. Бошқачароқ бўлиб чиқди: ёши 42 да, ўрта бўйли, жуссаси ихчамгина, истарали экан. Кўзлари кулиб турибди, лекин бу кўзлар тубида чуқур маъно ва ташвишлар ҳам яширинганлигини пайқаш мумкин. Асаби, иродаси жуда мустаҳкамга ўхшайди: ўзини ниҳоятда осойишта, хотиржам тутарди.

Зокиржон Машрабов Ўзбекистонга қайтгач, улуғ бобокалонларимизнинг мангу оромгоҳларини таъмирлаш, қайта тиклашда Афғонистон, хусусан, Ҳиротликларга ёрдам ташкил этишдек эзгу ниятни дилига тугиб қўйган эди. Биз Амир Исмоилхон бу масалага қандай муносабатда бўларкан деб ўйлаб турувдик, ҳайриятки, у Зокиржон Машрабов таклифини мамнуният билан қабул қилди ва ҳатто олдиндан миннатдорлик билдирди.

Суҳбат жуда самимий, дўстона бўлди. Ҳирот ҳокими томонидан кўрсатилган мурувват ва меҳмондўстликлар учун ташаккур билдириб, дилимиз анча равшанлашиб йўлга чиқдик.

Фақат... Ҳирот дарвозасидан чиқар эканмиз, Навоий, Ҳусайн Бойқаролар ортимиздан мунгайиб қараб қолгандай, кўнглимизда яна алланечук дилгирлик туйдик.

ХАЙР, ЭЙ, АЗИЗ ВА МЎЪТАБАР бобокалонларимиз! Хайр, эй, ҳар бир ўзбек хонадонида ҳамиша барҳаёт Навоий бобо! Биз сизларнинг ҳузурингизга, бу обод бўладиган юртга ҳадемай яна келамиз...

Қамчибек КЕНЖА

СУРАТДА: улуғ бобомиз қабрининг урушдан кейинги кўриниши

Солланиб оқавер, дарё

Олим ва публицист Сайди Умировнинг "Солланиб оқаётган дарё" мўъжаз рисоласини қўлга олар эканман, аввало ҳаёлимдан талабалик йилларим ўтди. Журналистика факултети талабалари чўлда пахта терардик. Ёмғирли кунларда тўп тепардик. Бир куни ўйинга нотаниш домла ҳам қўшилиб қолдилар. Айтишларича, Ғайбулла Саломов исм-шарифли бу домла бизга ишга келибди. "Таржима назарияси" кафедраси очибди...

Шундан бери Ғайбулла Саломовни биламиз. Ўшанда қизиқ бўлувди: "Таржима назарияси" кафедрасининг бу домласи ҳаммани оҳанрабодай ўзига тортиб олди. Ўрисча иккита сўзни қовуштиролмайдиган, аммо шеърлари матбуотда потирлаб чиқиб турган Отаёр, Эргаш Муҳаммад, Абдулла Шер, Муҳаммадали Қўшмоқов, Саъдулла Аҳмад, Тилак Жўра таржима назариясидан диплом иши ёзадиган, тадқиқот олиб борадиган бўлиб қолдилар. Ҳатто тез фурсатда бир-икки мақолаларини газет ва журналларда эълон ҳам қилиб юбордилар.

Рисола ана шундай ижодкорларга меҳрибон муаллим бўлган, моҳир мутаржим, зийрак муҳаррир, заҳматкаш олим Ғайбулла Саломов ҳаёти ва ижоди ҳақида. Рости, рисола бу ажойиб инсон, ҳаётнинг аччиқ-чучугини меъёридан кўпроқ тортиб келаётган камтарин бир ижодкор ҳақида айтилган беғараз сўздир. "**Ёш олтмишни қоралаб қолганда, кутилмаганда шеър ёза бошлади. Анчадан бери мақоласини кутаётган мўътабар рўзномага бир туркум шеър кўтариб борди.** Ўқиб кўришса бинойидек"... деган сўзлар билан бошлайди Сайди Умиров ўз китобини.

Халқда "Фақир одам панада, Ётар жойи жонада" деган доно мақол бор. Ана шу мақол Ғайбулла Саломов ҳаёти ва ижоди, мақсади ва маслаги, эътиқоди ва эҳтиёжлари — ҳамма-ҳаммасини ифодалашга бир кўзги бўлиб хизмат қилган. Лекин, бу забардаст олим ўттиз беш йиллик ижодий фаолияти давомида панада иш қилгани йўқ, нимаики қилган бўлса одамлар кўз ўнгида бажарди: 20 дан кўпроқ катта-кичик китоб, 200 дан ортиқ мақола ёзди, ўнлаб бадиий-илмий асарларни таржима қилди, 100 га яқин шогирд тайёрлади — номзодлик, докторлик ишига раҳбарлик қилди.

Сайди Умиров юқоридаги мақолни ҳар такрорлаганда Ғайбулла аканинг бир қирраси товланаверади. Худди бу такрорлар солланиб оқаётган дарёдан бир ҳовуч сув олиб экинларни суғораётган, яшнатаётган, ҳосил ундираётган чархпалакка ўхшайди. Ғайбулла аканинг ҳаёти чархпалакнинг ўзгинаси...

Ғайбулла Саломов таржимашунослик деган илмни шундай бир ажиб фидойилик, санъаткорлик, ташкилотчилик, уқув ва маҳорат билан ҳаётга тадбиқ этдики, агар ҳар бир фан номзоди, фан доктори шундай фидойилик кўрсатганда, ўз соҳасида бир мактаб яратганда эдими, Ўзбекистонда илм-фан бундан минг чандон гуллаб, яшнаб кетган бўларди...

Ғайбулла Саломов ёзган, ўчирган, таҳрир қилган, тартиб берган китоблар тахланса бўйи баробар келади. Бу китобларни ёзишнинг ўзи бўлмаган, албатта. Яна шуни кўп эшитганманки, газетачилар, муҳаррирлар Ғайбулла ака кўтариб келадиган ёзмалар ҳақида оғизларидан бол томиб гапирадилар. У киши қўлёзмани шу қадар зеб бериб нашрга тайёрлайдики, муҳаррирга фақат қўлёзмани ўқиб чиқиш қолади, холос.

"Солланиб оқаётган дарё" рисоласида қизиқ бир ҳолат қаламга олинган: Ғайбулла ака уйида олтита ёзув машинкаси эгарланган отдай тизгини тортилиб турар экан. Рисолада ёзув машинкаси устасининг гувоҳлик сўзлари келтирилган. Олимлар, ёзувчилар ҳақида ўқиганларим орасида бу гап-сўзлар мен учун янгилик бўлди. Дарҳақиқат шундай: Ғайбулла Саломовнинг уйида ўзбекча, русча, немисча, лотинча, арабча (ўзбекчадан иккита) ёзув машинкасини кўриб ёқамни ушлаганман...

Бу панадаги фақир одам олтмишни қоралаганда "дили тошиб" "ақли шошиб, завқи тошиб" шеър ёза бошлади. "Кечиккан шоирингни қабул эт, элим, Дардингга бўлойин малҳам", дейди шоир. Шоирнинг танлаган мавзуси, қийнаган муаммолари шеърга қўйган сарлавҳаларида яққол кўринади: "Жим туролмайман", "Бир қув оғамга", "Дунё экан бир қўшиқ", "Эрк ҳақида чўпчак", "Одамлар"... Сайди Умиров топиб айтган: "Ғайбулла ас-Салом шеърлари жим туролмайдиган виждон нидосидир..."

Ғайбулла Салом моҳир мақоланавис. У халқнинг дилида, тилининг учида турган оғриқли муаммоларга муносабат билдиради. Унинг мақолларида ҳаётийлик, илмийлик, бадиийлик қоришиб кетади. Агар унинг "Мен сув ичган дарёлар" китобини ўқисангиз гўзал боққа киргандай, лаззатли меваларни тотгандай бўласиз. Иброҳим Мўминов билан Ғайбулла Саломовни боғлаган кўприк — бу, ўзбек Қомуси. Ҳар биримизнинг уйимиз тўридан жой олган ўзбек Қомусида шунчалар кўп тафаккур дуру жавоҳирлари жамланганки, уни сўз билан ифодалаш қийин. Шу тафаккур дуру жавоҳирлари жамланган Қомуснинг дунёга келишида Ғайбулла аканинг ҳам муносиб хизматлари бор. Қомус тақдири билан боғлиқ ҳолда Иброҳим Мўминов Бош муҳаррир, Ғайбулла Саломов ўринбосар сифатида кўп муносабатларга киришган: Москвага бирга борган, Марказий Комитетга бирга чиққан, Академия Президиумида талашиб-тортишган... Агар Иброҳим Мўминов ва Ғайбулла Саломов муносабатлари, аслида ўн тўрт жилдлик ўзбек Қомусининг дунёга келиш тарихи билан қизиқсангиз Ғайбулла аканинг "Мен сув ичган дарёлар" китобини ва Сайди Умировнинг "Солланиб оқаётган дарё" рисоласидаги "Қомус ва номус", "Мақоланавислик йўлларида" деган бобларини эринмай ўқиб чиқинг...

Ғайбулла Саломов "Уни "Оғо" дер эдилар",

Китобингизни ўқидим

"Мовароуннаҳр фарзанди" деган мақолаларида ўн тўрт тилни мукаммал биладиган, маърифатпарвар, 30-йиллар қурбони Саидризо Ализодани қайта кашф қилди, унутилиб кетган газета саҳифаларидан излаб топиб, у кишини кўпчиликка таништирди.

Сайди Умиров рисолада қаҳрамонининг бундай кечмишларидан бир-икки мисол келтирса-да, асосан у киши ҳаёти ва ижодининг нурли қирраларини яхшилик, ибрат тушунчалари кўзгусида таҳлил этади. Муаллиф қисқа лутфни, ўхшатишларни, теша тегмаган ибораларни хуш кўради. Баъзан бир сўзга, иборага бир неча маъно юклайди. "Ажойиб кишилар ҳаёти" "Фан нашриёти чоп этган "Солланиб оқаётган дарё" китобчасининг жанри ҳақида кўп ўйладим: менимча бадиа-эссе, ўзига хос тадқиқот деса бўлади. Уни ўқувчи суйиб, маза қилиб ўқишига сабаб — бу, муаллиф ва қаҳрамон ўртасидаги беғараз, инсоний меҳр-оқибат бўлса керак. Уларни меҳр-оқибат кўприги боғлаган.

Сайди Умиров "Солланиб оқаётган дарё"да шундай ёзади: "Ушбу рисолани ўтти йил бирга юриб, ўттиз кун ўйлаб, ўттиз соатда ёздим. Азбаройи устозни яхши кўрганимдан..." Ҳа дўстлар, яхши одамларни, панада фақирона яшаб, ижод қилиб умргузаронлик қилаётган устозларимизни, дўстларимизни ҳеч бўлмаганда яхши, беғараз сўзимиз билан эъзозлаб қўяйлик. Ахир бу кемтик дунё Ғайбулла ас-Саломдек солланиб оқаётган дарёлар — яхши одамлар ҳисобига гуркираб, яшнаб турибди-ку!..

Ғуломхон ҒАФУРОВ,
филология фанлари номзоди

НОТАВОНЛАР ҚИЛМИШИ

ЁКИ СОХТА ДИПЛОМЛИЛАР ҚИСМАТИДАН БИР ШИНГИЛ

Билимли инсон ҳар нарсага қодир ва қудратли. Билимсиз киши эса ожиз ва нотавон.

Кейинги пайтларда шон-шуҳрат ортидан қувиб, ҳақиқий билим учун эмас, балки билимдан келувчи имтиёзлар ортидан қувадиган шоввозлар анча кўпайиб қолди. Бундай инсонлар алдам-қалдам йўллар билан институт ёки бошқа ўқув юртларини битириб олиш билан чегараланмасдан, мансаб пиллапояларига чиқиб олиш учун ҳатто сохта дипломлардан фойдаланишдан сира уялмаяптилар.

Сўнгги йилларда республика Прокуратура органлари томонидан ўтказилган текширишлар натижаси шуни кўрсатдики, сохта дипломлардан фойдаланувчилар бир мунча топилиб турибди.

Шуниси ачинарлики, сохта дипломлар эгаларининг кўпчилиги таълим-тарбия билан шуғулланувчилардир. Жумладан, Хазорасп туманидаги Ҳ. Олимжон номли ўрта мактабда ўқитувчи бўлиб ишлаган Д. Абдуллаева Тошкентдаги собиқ педагогика билим юртини (ҳозирги Тошкент педагогика коллежи) тугатганлик ҳақидаги қалбаки дипломдан фойдаланиб келган.

Қорақалпоғистон Республикаси Кегайли туманидаги Халқобод пахта тозалаш заводи қошидаги болалар боғчаси тарбиячиси Б. Сейтимбетова ҳам 1993 йилда Тошкент педагогика билим юртини тугатганлик тўғрисидаги "қўлбола" дипломга "суяниб", оқибатда суд олдида қизариб қолди ва 6 ойга ахлоқ тузатиш ишига ҳукм этилди.

Норин туманида яшовчи Набижон Ғайназаров 1991йил Тошкент шаҳрига келиб, 5 йиллик ўқишни бир кунда тугатишга аҳд қилди. Номаълум шахсдан Тошкент Давлат университети тарих факультетини тугатганлик ҳақидаги қалбаки дипломни 18 минг сўмга сотиб олган ва тумандаги 30-ўрта мактабга тарих фанидан ўқитувчи бўлиб ишга кирган. У 3 йил давомида "олий маълумотли ўқитувчи" сифатида давлатнинг маблағини ўзлаштирган ва ўқувчиларни алдаб келган.

Иштихон туманидаги 44-ўрта мактаб ўқитувчиси Райхон Суярова, 15-мактаб ўқитувчиси Дилфуза Номозова ҳам 2—3 йиллаб ўқув юртларига қатнашдан кўра "тайёр дипломни" сотиб олишни афзал кўрганлар. Лекин қинғир ишнинг қийиғи чиқиб, бу "сохта" ўқитувчилар суд олдида жавоб бердилар. Нарпай туманидаги Навоий номидаги жамоа хўжалигида яшовчи Н. Эрдонова ўз уйида Тошкент Давлат педагогика институтининг "филиали"ни очганлиги"га лол қоласиз. У Номозов Омон, Жўраев Равшан деган шахсларни "ўқитиб", "дипломли мутахассис" қилиб чиқарган. Тергов органлари Н. Эрдонова "дипломларни" қаердан олганлигини аниқлади.

Мирзачўл туманида яшовчи Пак Володия Иванович умуман бошқача йўлни танлаган. У акасига тегишли дипломни қалбакилаштириб, 1991 йилдан буён 1-ўрта мактабда ўқитувчи бўлиб ишлаб келган.

Шаҳрисабзлик Р. Мўминов турмуш ўртоғи З. Жамолованинг туғилган кунига антиқа "совға" тайёрлаган. Тошкент педагогика билим юртини битирганлик ҳақидаги "қўлбола" дипломни меҳмонларнинг гулдурос қарсаклари остида олган З. Жамолова тез орада "Қалдирғоч" болалар боғчасига тарбиячи бўлиб ишга жойлашган. Аммо "меҳрибон" эрнинг совғаси унга анча қимматга тушди...

Шунингдек, Бухоро вилояти Пешку туманидаги "Камалак" болалар боғчаси тарбиячиси Х. Муродова, 23-мактаб ўқитувчиси Ф. Мирзаевалар ҳам қалбаки дипломлардан

ИНСОН, АХЛОҚ ВА ҚОНУН

фойдаланиб келганлар.

Навоий шаҳридаги 6-сонли ҳунар техника билим юрти директори муовини Илҳом Зайниддинов, Алишер Умаров деган шахсга қалбаки диплом тўғрилаб берган. Қилмиш-қидирмиш деганларидек, буларнинг ҳаммаси суд олдида жавоб берди.

Шуниси ачинарлики, қалбаки дипломлардан нопок ниятда фойдаланувчилар орасида ҳуқуқ-тартибот ва назорат органлари ходимлари ҳам бор. масалан, биргина Республика ички ишлар вазирлигининг транспортдаги ички ишлар бошқармасида 6 та қалбаки дипломлардан фойдаланиш ҳолатлари аниқланди. Бу фактлар бўйича милиция ходимларидан М. Ҳайдаров, М. Ҳожиев, А. Умаров, А. Абдуллаевларга нисбатан Жиноят Кодексининг 197-моддаси 2-қисми билан жиноят иши қўзғатилди.

Қашқадарё вилояти ички ишлар бошқармаси ходимлари У. Бўронов, С. Бешқуловлар ҳам бири Тошкент автомобиль транспорти ва йўллари институтини, иккинчиси Тошкент давлат педагогика институтининг тарих факультетини тамомлаганлиги тўғрисидаги дипломлар туфайли зобитлик (офицерлик) унвонини қўлга киритишган. Нишон тумани суди ҳар иккала "ҳуқуқ посбонини" 2 йилдан ахлоқ тузатиш ишига ҳукм қилди.

Шу вилоят ички ишлар бошқармаси қўриқлаш хизмати ходими Ғ. Авлаев ҳам Тошкент автомобиль транспорти ва йўллари институтини тамомлаганлиги ҳақидаги сохта диплом билан взвод командири даражасига кўтарилган. Аммо у шўрликнинг ҳам орзулари сароб бўлиб чиқди... Ангрен шаҳридан А. Пўлатов 1992 йилда номаълум шахсдан 8 минг сўм эвазига Тошкент халқ хўжалиги институтини тамомлаганлик ҳақидаги "дипломни" сотиб олганида мансаб пиллапояларидан осонгина чиқиб олишни орзу қилган эди. Унинг орзуси қисман ушалди. Тез орада сохта диплом ёрдамида республика Молия вазирлигининг Ангрен шаҳри бўйича тафтишчи-назоратчиси мансабини эгаллади. Аммо унинг қувончи узоққа чўзилмади. Қаллоблик учун суд курсисига ўтирди.

Сирдарё вилояти, Боёвут тумани 1-Боёвут хўжалигидаги универмаг директори Ғ. Мирзабеков Самарқанда кооператив институтини битирганлиги тўғрисидаги қалбаки дипломни номаълум шахсдан 300 сўмга (1989 йилда) сотиб олиб, фойдаланиб келган.

Норин тумани Ҳаққулобод шаҳар ип-йигирув фабрикасида ҳисобчи бўлиб ишлаган Алишер Камолов Тошкент халқ хўжалиги институтини тамомлаганлиги ҳақидаги "дипломдан" 1982 йилдан буён фойдаланиб келган.

Шунингдек, Шеробод туманидаги хўжалик ҳисобидаги автохўжаликда диспетчер бўлиб ишловчи А. Раҳмонов Тошкент техника университетини битирганлиги ҳақидаги, Андижон вилояти Булоқбоши тумани савдо ва ишлаб чиқариш ҳиссадорлик жамияти раиси муовини Кенжаботир Ўрмонов Тошкент халқ хўжалиги институтини битирганлик ҳақидаги сохта дипломлардан фойдаланиб келганликлари аниқланди. Шуниси ачинарлики, кўпгина шахслар катта пул эвазига қалбаки дипломларни сотиб олар экан, уни сотувчи шахснинг кимлиги, нима билан шуғулланиши ва дипломни қаердан олганлиги билан сира қизиқмайдилар. Бу дипломфурушларни аниқлаб, жавобгарликка тортиш чўзилиб кетишига сабаб бўлади.

Прокуратура органлари томонидан кўрилган чора-тадбирлар туфайли айрим дипломфурушларнинг кирдикорлари фош этилди. Термиз шаҳар телевидениесида ишлаган Р. Норбоев Тошкент политехника институтини битирганлик тўғрисидаги қўлбола дипломларни тайёрлаш билан шуғулланиб келган. Термиз шаҳрида яшовчи Фуқаро С. Родченко Тошкент шаҳрида номаълум шахсдан Самарқанд кооператив институтини битирганлик тўғрисидаги қалбаки дипломларни сотиб олиб, 1993 йил 21 октябрда 3 та дипломни 700 минг сўмга сотаётганида тумшуғидан илинди.

Ўзбекистон Республикаси Жиноят Кодексининг 197-моддаси ҳужжатлар, муҳр ва штампларни қалбакилаштириш ва улардан фойдаланганлик учун жиноий жавобгарликни кўзда тутади.

Бойлик—пул ортидан қувиб, қалбаки дипломларни тайёрлашни касб этиб олган нотавонлар ҳам, улардан фойдаланган кимсалар ҳам муқаррар равишда қонун олдида жавоб беражакларини унутмасликлари лозим.

Комил СИНДОРОВ,
Ўзбекистон Республикаси Прокуратураси Умумий назорат бошқармаси прокурори, юридик фанлари номзоди

БОЛАЛАРГА ЯХШИ КИТОБЛАР КЕРАК

"Ўзбекистон — келажаги буюк давлат" деган шиорни ҳаётимизда кўп қўллайдиган бўлиб қолдик. Ана шу яхши ният бизнинг орзуимиз. Лекин ўлкамизнинг ана шундай даражага эришиши, аввало, сиз билан бизга — халқимизга, қолаверса, келажак авлодларимизнинг фаолиятига боғлиқ. Чунки буюк давлатга муносиб фарзандлар бўлиш учун улар тарбияси ҳозирдан бошланмоғи керак. Хўш шу фарзандларимизнинг ҳар жиҳатдан етук, онгли шахслар бўлиб етишишига ҳозир ҳамма шароитлар муҳайёми? Айниқса, фарзанд тарбиясида муҳим бўлган жабҳа — болалар адабиётининг аҳволи қандай? Болаларимизнинг онгида кейинги йилларда қандай ўзгаришлар юзага келди? Истиқлол нафаси улар қалбида қандай акс садо бермоқда? Бу ўзгаришлар бадиий асарларда қай тарзда ифодасини топмоқда? Янги яратилаётган асарларни нашр этиш ва уларни болаларга етказиб бериш аҳволи-чи?

19 октябрь куни республика давлат Матбуот қўмитасида шоирлар, адиблар, адабиётшунослар, ноширлар, китоб савдоси, тарғибот ходимлари, "Истеъдод", "Китобхон", "Маҳалла" жамғармалари вакиллари иштирокида ўтказилган "Мустақиллик ва болалар адабиёти" мавзуидаги давра суҳбатида ана шу саволлар ўртага ташланди.

Давра суҳбатини бошлаб борар экан, республика давлат Матбуот қўмитаси раисининг ўринбосари Омон МАТЖОН шундай деди: — Табиийки, ҳозирги иқтисодий мураккаб шароитда бундай саволларни ўртага ташлаб, уларга жавоб излаш анча қийин иш. Бироқ келажагини улуғвор ишлар билан боғлаётган ва унга муносиб ворислар тайёрламоқчи бўлган юртда бундай муаммоларни четлаб ўтиб бўлмайди. Ўзбекистон дунёдаги энг болажон мамлакатлардан ҳисобланади. Афсуски, уларнинг китобхонлик савияси анча паст. Бунинг сабаблари кўп: биринчидан, улар учун китоб ишлаб чиқариш, аҳволи қониқарсиз, ҳар ўн болага биттадан китоб тўғри келади. Иккинчидан, бу китоблардаги асарларнинг савияси ҳам талаб даражасида эмас. Учинчидан, мавжуд қийинчиликларга қарамасдан чоп этилаётган китобларнинг ноширлик аҳволи қониқарли эмас. Тўртинчидан, болалар учун чиқарилаётган китобларнинг тарғиботи, савдоси яхши ўрганилмаган. Оқибатда, бу соҳада қийинчиликлар келиб чиқмоқда. Эндиликда ана шу қийин шароитда бу ишларни тўғри йўлга солиш зарур.

Давра суҳбатини давом эттирган "Истеъдод" жамғармасининг раиси Худойберди ТЎХТАБОЕВ республикада болалар адабиётининг аҳволи тўғрисида тўхталди. "Болалар адабиётининг ўзига хос, мураккаб муаммолари ва уларни ҳал қилиш йўллари тўғрисида республикада ҳар йили катта бир анжуман ўтказиш керак. Чунки бугунги юксак тараққиёт, ўзгаришлар айёми болаларга нисбатан эътиборни, хусусан болалар адабиётининг аҳволини жиддий таҳлил қилиб туришни талаб қилади. Тўғри, бизда ҳам ҳар йили гоҳ Ёзувчилар уюшмасида, гоҳ Халқ таълим вазирлигида, гоҳ бошқа ташкилотларда ана шундай яхши анжуманлар ўтказиб турилади. Ҳатто ўтган йили Вазирлар Маҳкамасида ҳам болалар адабиётига бағишланган йиғилиш бўлди. Уларда жуда яхши режалар белгиланди. Қарорлар қабул қилинди. Лекин уларнинг амалий натижалари кўринмайди. Натижада юқоридаги муаммолар бир неча йиллардан бери қайта-қайта ўртага ташланиб келинмоқда.

Республикамизда 9-10 миллиондан ортиқ ўқувчи, ёш китобхонларимиз бор. Уларни бадиий адабиётлар билан таъминлаш учун икки-уч нашриёт ажратилган. Афсуски, бугунги шароитда уларнинг нашр соҳасидаги ишларининг ўзи камлик қилади. Қолаверса, бу нашриётлар ҳам тўла даражада фақат болалар адабиёти нашри билан шуғулланмоқда, дейиш қийин. Бунинг устига қоғоз тақчиллиги сабабли болалар учун чиқарилаётган китобларнинг нархи давлат ёрдам бераётган бўлса ҳам қимматроқ. Болалар адабиётига бағишланган йиғилишлар тез-тез ўтказиб турилса. Қилинган амалий ишлар натижларига қараб режалар белгиланса. Шунингдек бошқа нашриётларда ҳам болалар учун китоблар нашр этиш йўлга қўйилса. Чунки бугунги кунда болалар тарбиясидек муҳим иш билан бир-иккита ташкилот эмас, ҳамма шуғулланмоғи керак. Бусиз катта натижаларга эришиш қийин.

—Болалар учун китоблар кам чиқарилмоқда, — деб баҳсга қўшилди республика Ўз китоб бош директори Сотволди Йўлдошев. — Бунинг сабаби аён: қоғоз тақчил. Лекин шу чиқарилаётган китобларнинг савияси-чи? Савияси паст. Маълумки, болалар учун китоблар рангли расмлар билан безалиб, гўзал бўёқларда, яхши қоғозларда нашр этилмоғи керак. Афсуски, болалар учун ҳозир чиқарилаётган китобларнинг аксарияти бу талабларга жавоб бермайди. Бунинг устига ўша китоблар ҳам ниҳоятда қиммат. Шу сабабли болалар учун чиқарилган китоблар савдоси яхши эмас. Мавжуд китоблар ҳам болаларнинг қўлларига етиб бормаяпти. Демак, болаларга болаларбоп қилиб китоблар чиқаришимиз ва етказиб беришимиз лозим. Бунинг учун нашриётлар болалар учун маҳсулотларни арзонлаштирсалар, бир-иккита китобларни хайрия йўллари билан нашр этсалар яхши бўларди.

— Гап китоблар савияси ҳақида борганда яна бир нарсани — яратаётган асарларимизнинг бадиий савияси ҳам бугунги талаблар даражасида эмаслигини эътироф этмоғимиз керак., — деб давра суҳбатини давом эттирди республика Халқ таълими вазирлиги вакили Сафар БАРНОЕВ. — Асарларимизда қаҳрамонларимизнинг қарашларида эскича муносабатлар, насиҳатбозлик каби ҳолатлардан қутула олмаётибмиз. Болалар қалбида рўй бераётган ўзгаришлар, бугунги тараққиёт, ҳаётдаги янгиликлар негадир асарларимизда

ДАВРА СУҲБАТИ

кам кўринмоқда. Боғча болалари ҳамон ўша "Қўғирчоғим Наташа"ни куйлаб ётишибди. Чунки уларга янги қўшиқнинг ўзи йўқ. Мактаб ўқувчиларининг ҳам бугунги кунда куйлайдиган қўшиқлари кам. Бугунги болаларимиз ҳаётда кўп нарсаларни кўрмоқдалар, дунёдаги янгиликлар билан таниш. Бироқ бадиий адабиётга ташналик йўқ. Чунки яратилаётган асарларимиз улар талабларига жавоб бермаётибди. Биз болаларга фақат бадиий адабиёт жабҳасидангина эмас, фан-техника, илмий-оммабоп, маданият-маънавият, тарихимиз тўғрисида китоблар яратиб беришда ҳам оқсаб қолмоқдамиз. Мустақиллик ва унинг халқимиз, юртимиз тарихидаги роли болалар адабиётининг бош мавзуси бўлмоғи керак.

Болалар шоири Пўлат МЎМИН Матбуот қўмитасининг ушбу давра суҳбатини ташкил этгани таҳсинга лойиқ бўлганлигини, у болалар адабиётини жонлантиришга хизмат қилишини таъкидлади. "Ёзувчи билан нашриётлар ўртасида доимий алоқа бўлиши керак, — деди у. — Ижодкор нашриёт билан буюртма асосида ишлаши лозим. Айниқса, ҳозирги даврда бу ниҳоятда зарур. Бундай бўлганда ижодкор асарининг қачон китоб ҳолида чоп қилиниши тақдири ҳақида ўйламай, ишонч билан ижод қилади. Нашриёт эса ўз буюртмасининг амалга ошишига ишонади. Оқибатда яхши китоб пайдо бўлса, китобхон ютади. Китобларимизнинг савдогирлиги масаласига келсак. Болалар учун чиқарилган китоблар орасида дўконлар пештахталарини банд қилиб ётганлари бўлса ҳам, улар китобларимиз савияси учун эмас, балки, уларнинг ташвиқотининг бўшлиги, савдо соҳасидаги аҳвол яхши эмаслиги натижаси, деб ўйлайман. Шунингдек, китоб ноширлари классик меросимиз намуналарига ҳам алоҳида ўрин ажратишлари зарур.

Давра суҳбатида "Маҳалла", "Китобхон", "Истеъдод"жамғармалари вакиллари, ноширлар ҳам ўз фикр-мулоҳазаларини билдирдилар. Болалар адиблари, шоирлари билан маҳаллаларда, мактабларда, боғчаларда учрашувлар ўтказиш тўғрисида келишиб олинди. Нашриётларнинг мактаб ва боғчаларни оталиққа олиши тўғрисида таклифлар билдирилди.

Давра суҳбатини республика давлат Матбуот қўмитаси раиси Рустам ШОҒУЛОМОВ якунлаб бундай деди: "Бугунги кунда республикамиз ҳукумати, Президентимиз ёш авлод тарбиясига катта ғамхўрлик кўрсатмоқда. Ҳар қандай қийинчиликка қарамасдан қоғознинг асосий қисми болалар учун китобларга сарфланмоқда. Фақат мактаб ўқувчилари учун 30 миллиондан ошиқ дарслик китоблари нашр этилади. Бу дарслик китоблар фақат республикамиз мактабларигагина эмас, қўшни республикалардаги ўзбек тилида ўқитиладиган мактабларнинг ўқувчиларига ҳам етказиб берилади.

Давлат Матбуот қўмитаси нафақат дарсликларга, болалар адабиётининг энг яхши намуналари нашрлари учун ҳам қоғоз топиб беришни ўз зиммасига олади. Лекин бунинг учун ижодкорларимиз яхши асарлар яратишлари керак. Бизга дўконларнинг пештахталарида туриб қоладиган эмас, болалар қўлидан қўймай ўқийдиган китоблар, асарлар зарур. Ҳозирги пайтда болалар адабиётини нашр қилишда босқичма-босқич иш тутиш керак. Аввало боғча болалари учун, кейин мактаб ўқувчилари учун, ўсмирларга атаб асарлар нашр этишни йўлга қўямиз. Шунингдек, мустақиллигимиз, давлатимизнинг дадил қадамлари ҳақида илмий-оммабоп, ҳужжатли асарлар ҳам кўпроқ яратилса яхши бўларди. Бугунги кунда болалар адабиётининг нашрини яхшилашда икки йўлга таянмоқ лозим. Биринчиси, энг яхши замонавий асарлар бўлса, иккинчиси болалар адабиётининг мерос бўлиб қолган энг яхши намуналарини танлаб олиш мақсадга мувофиқ бўлади.

Яна бир масала, адабиётимизга кириб келаётган ёш ижодкорларга ғамхўрликдир. Уларнинг асарларини нашриётлар давлат ҳисобидан нашр этишларини режалаштирмоқдамиз. Шундай қилмасак, адабиётимиз келажаги ҳам унутилади.".

Матбуот қўмитаси раиси таклифи билан "Чўлпон" нашриёти қошида болалар адабиётининг нашри билан шуғулланадиган кенгаш тузишга келишиб олинди. Бу кенгаш болалар адабиётида пайдо бўлган энг яхши асарларни танлаб олиб, нашрга тавсия қилади. Ижодкорларга буюртмалар беради. Болалар адабиёти соҳасида қилинадиган амалий ишларни назорат қилиб боради. Шунингдек, болалар адабиётида ижодий жараённи янада яхшилаш мақсадида республика давлат Матбуот қўмитаси, Халқ таълими вазирлиги, "Маҳалла"жамғармаси биргаликда болаларга бағишланган энг яхши асарлар танловини ўтказишни келишиб олдилар.

К. МАТЁҚУБОВ

ТЎЁНА

Адабий жамоатчилик, шеърият мухлислари шоир Чустийнинг 90 йиллигини нишонладилар. Юбилей муносабати билан Ўзбекистон Фанлар Академияси "Фан" нашриёти Чустийнинг "Кўнгил тилаги" номли девонини нашр этди. Шоирнинг фарзандлари Нозимахон ва Фароғатхон Хўжаевалар тўплаб тартиб берган ушбу девондан Чустийнинг шу кунгача эълон қилинмаган ғазаллари, мухаммас, мустаҳзодлари, рубоий ва туюқлари, муқаддас ва мусамманлари, таркибанду чистонлари ўрин олган.

Наманган вилоят ҳокимияти матбуот бошқармаси қошидаги ноширлик бўлими томонидан нашр этилган яна бир тўплам "Ёд этингиз камтарин Чустийни ҳам..." деб аталади. Бу асар ҳам шоир мухлисларига яхши совға бўлди. Китоб уч қисмдан иборат бўлиб, биринчи қисм "Замондошлари Чустий ҳақида" деб аталган. Ундан атоқли адабиётшунос олим ва драматург Иззат Султон, Ўзбекистон халқ шоири Эркин Воҳидов, филология фанлари доктори Эргашали Шодиев, таниқли ҳофиз ва олим Назиржон Назаров, шоир Ҳабиб Саъдулланинг Чустий ҳақидаги хотиралари ўрин олган. Навбатдаги қисм китоб номи билан аталган. Унда Мансур Инъомнинг шоирнинг сафдошлари, дўст-биродарлари, оила аъзоларидан ёзиб олган эсдаликлари, ёдномалари бор.

Китобхонга шоир Чустий ҳақида, унинг ўлмас шеърияти ҳақида тасаввур берувчи, ғазал шайдолари қалбида завқ уйғотувчи ҳар икки китобни Чуст шаҳар босмахонаси жамоаси бир неча минг нусхада шоирга ҳурмат билан чоп этгани эътиборга моликдир.

О. НОМОЗОВ

—Ура,энди бизнинг ҳам эчкимиз бор.

ЯШИЛ ШАҲАРДАГИ УНУТИЛМАС БАЙРАМ

Покистон пойтахти Исломобод шаҳрида ислом мамлакатлари ҳунармандларининг биринчи Халқаро фестивали бўлиб ўтди.

Тушдан сўнг Тошкент аэропортидан ҳавога кўтарилган "Боинг-А-300" самолёти шом чўкканда Исломобод шаҳрига бориб қўнди. Ўзбекистон, Қозоғистон, Қирғизистон, Тожикистон ва Татаристон республикаларидан мазкур самолётда келган меҳмонларни фестивал ташкилий қўмитаси раҳбарлари юксак эҳтиром билан кутиб олдилар.

Илгари Покистонда мунтазам ўтказилиб келинаётган ҳунармандларнинг анъанавий фестивали бу йил биринчи марта Халқаро миқёсда бўлиб ўтди. Фестивални Лок Вирза (Халқ мероси) ва ИРСИСА (Ислом халқлари адабиёти, тарихи, санъати тадқиқоти) Марказлари ҳамкорликда ташкил қилган. Унда ер юзининг барча мусулмон давлатларидан келган машҳур ҳунармандлар, санъатшунос ва санъаткорлар фаол қатнашдилар. Покистоннинг турли вилоятларидан келган фолклор ансамбллари ўз маҳоратларини намойиш қилдилар.

Фестивалга Покистон ҳукумати 10 миллион, Лок Вирза 60 миллион, ЮНЕСКО 3 миллион рупия маблағ ажратди. Шунингдек, тўртта йирик фирма фестивалга ҳомийлик қилди.

Ҳар бир халқнинг маданияти, ижтимоий ривожланиш жараёни, шубҳасиз, ўша халқ ҳунармандчилик санъати тараққиёти билан чамбарчас боғлиқ. Миллатнинг камолини, жаҳон кўзгусидаги жамолини ҳам ҳунарга бўлган садоқат ва меҳр-муҳаббат белгилайди. Фестивал кунларида бунга ҳар томонлама ишонч ҳосил қилдик.

Фестивал 7 октябр куни Покистон Ислом Республикаси Президенти қароргоҳи қаршисидаги улкан шоҳ кўчада катта тантана билан очилди. Мамлакатда бўладиган барча йирик байрамлар, сайллар, фестиваллар шу кўчадан бошланар экан. Ўша куни бутун Исломобод шаҳри байрамона руҳ билан безатилган эди. Ҳар қадамда фестивал шодиёнасини ҳис этиш мумкин. Байрамнинг очилиш маросимида мамлакат президенти Аҳмад Хон Легҳорий табрик нутқи сўзлади. Фестивал қатнашчиларидан бир гуруҳ ҳунармандларга покистонча сарпо кийдирилди. Улар орасида ўзбекистонлик машҳур уста Ортиқ Файзуллаев ҳам бор эди. Шоҳ кўча бўйлаб ҳар бир мамлакатнинг байроғи ҳилпиради. Ўзбекистон республикаси байроғини Тошкент Давлат консерваторияси ўқитувчиси Муҳиддин Носиров мағрур кўтариб ўтди. Шунда ҳаммамизнинг юракларимиз тоғдек кўтарилди. Санъаткорлар саф-саф бўлиб, ўз халқининг куй-қўшиқлари ва рақсларини намойиш этдилар. Ўша куни ҳаво жуда иссиқ эди. Лекин фестивал қатнашчиларининг жўшқин ҳарорати олдида табиат иссиғи сезилмади. Ҳунармандлар ва санъаткорлар ўртасида самимият билан йўғрилган бу ўтли ҳарорат фестивалнинг охирги кунларига қадар сўнмади. Ҳунармандларнинг кўргазмаларида, санъаткорларнинг чиқишларида, мутахассисларнинг амалий мулоқотларида очилиш маросимида пайдо бўлган дўстлик ва биродарликнинг қайноқ тафти сезилиб турди.

Фестивалнинг асосий қисми Муҳаммад Али Жинна номидаги миллий спорт комплексида бўлиб ўтди. Мамлакатларга ажратилган павилонларда ҳунармандларнинг кўргазмалари ва савдо расталари ташкил этилди. Ўзбекистондан ёғоч ўймакор усталар Ортиқ Файзуллаев, Ориф Қодиров, наққошлар Зокирхон Боситхонов, Мирзафар Болтабоев, кулоллар Абдулла Нарзуллаев, Шуҳрат Ғиёсов, зардўз Бахшулла Жумаев, кандакор Шокир Камолов, миллий заргарлик буюмлари устаси Шарофиддин Низомов, миниатюрачи рассом Наим Неъматов, миллий мусиқа асбоблари устаси Каромат Муқимов, ҳаттот Ғофиржон Раззоқов, каштачи Матлуба Бозорова қатнашдилар. Ўзбекистон ҳунармандларининг павилони ҳар куни гавжум бўлди. Ҳунармандларимиз ясаган нафис санъат билан ишланган ёғоч қутичалар, сопол буюмлар, зардўзлик намуналари, пичоқлар, турли мусиқа асбоблари, бежирим кашталар, гўзал сўзаналар фестивал қатнашчиларида, меҳмонларда катта қизиқиш уйғотди. Таниқли рассом Темур Саъдуллаев асарлари намойиши бўлиб ўтди. Рассомнинг "Бобур" портрети, "Ўзбек халқ эртаклари" китобига ишлаган чизгилари, покистонлик тасвирий санъат мухлисларида катта қизиқиш уйғотди.

"Исломобод" меҳмонхонасида жойлашган Холидей Иннда — анжуманлар ўтказиладиган катта залда "Ислом халқлари ҳунармандларининг анъанавий ижоди" мавзуида халқаро семинар ўтказилди. Унда жаҳоннинг

машҳур санъатшунос ва ҳунармандшунос олимлари қатнашиб, қизиқарли маърузалар қилдилар. Семинар ҳар томонлама фойдали баҳс-мунозараларга бой бўлди. Масалан, ЮНЕСКО вакили профессор Жин-Лоус Мешон, Бирлашган Араб Амирлигидан Бăззам Доғистоний, бангладешлик профессор М. Сирожиддин, Индонезиядан Умар Амин ибн Абдуллоҳ ва бошқа олимлар ўз маърузаларида ислом халқлари анъанавий ҳунармандлик санъатининг тарихий ривожланиш жараёнига кенг тўхталдилар. Йиғинда ислом ва жаҳон ҳунармандчилиги мавзуси атрофлича муҳокама этилди. Ислом маданиятининг жаҳон цивилизациясига таъсири ёркин мисолларда кўрсатиб ўтилди. Семинарда тожикистонлик олима Муқаддам Ашрафий ўз маърузасида "Зафарнома" ва "Шоҳнома"га ишланган ноёб миниатюралар хусусида гапирди. Ўзбекистон ФА мухбир аъзоси Сабоҳат Азимжонова айнан шу мавзудаги таклифларни дадил ўртага ташлади. Жаҳон олимларини Ўзбекистонда сақланаётган қадим қўлёзмаларни тадқиқ этишда ҳамкорликка чақирди.

Фестивалга ташриф буюрган ЮНЕСКО экспертлари махсус мажлисда сўнгги ўн йил давомида халқ ҳунармандчилиги тараққиёти масалаларини қизғин муҳокама қилдилар. ЮНЕСКОнинг тарих, маданият ва санъат бўлими мудири Мадлен Габел йиғилишда нутқ сўзлади. Муҳокамада АҚШ, Эрон, Туркия, Хитой, Таиланд, Малайзия, Покистон, Саудия Арабистонидан келган таниқли олимлар фаол қатнашдилар. Шу ўринда бир мулоҳазани айтиш кераккки, фестивалга Ўзбекистондан халқ ҳунармандчилиги соҳасининг бирор олим ёки мутахассиси таклиф этилмаганлиги кишини таажжублантиради. Ваҳоланки, жаҳон миқёсида ўтказилган ушбу анжуманда ўзбек олимлари ҳам қатнашишлари лозим эди. Ва бу ҳар жиҳатдан фойдали бўларди...

Фестивал доирасида ўтказилган санъат байрамида Ўзбекистон халқ артистлари Бобомурод Ҳамдамов, Аҳмаджон Шукуров, республикада хизмат кўрсатган артистлар Элмира Норбоева, Дилмурод Исломов ва бошқалар махсус концерт дастурини маҳорат билан намойиш этдилар. Айниқса, Бобомурод Ҳамдамов ижросидаги "Феруз" ашуласини покистонликлар зўр олқишлар билан кутиб олдилар. Ашуланинг ҳар бир авжида қарсаклар янграб турди. Аҳмаджон Шукуровнинг "Эй нозанин", "Бухоро тўлқини" ашулалари, Аҳмаджон Собировнинг сурнайда ижро этган "Дилхирож" куйи, Дилмурод Исломовнинг "Доира садолари", Элмира Норбоеванинг "Лазги"си, рақкосаларнинг "Ажам", "Фаввора", "Чор зарб"га тушган ўйинлари фестивал кунлари Исломобод ва Равалпинд шаҳарларининг концерт залларида акс садо бериб турди. Ўзбек куй ва қўшиқларини покистонликлар худди ўзлариники каби юксак самимият ва қувонч билан қабул қилдилар.

Фестивал давомида бўлган учрашув ва суҳбатларда ажойиб дил сўзлари айтилди.

Наим ҒОЙИБОВ, Ўзбекистон Республикасининг Покистон Ислом Республикасидаги Фавқулодда ва мухтор элчиси: — Ўзбекистоннинг қадим маданият ва санъат тарихи халқ ҳунармандчилиги илдизлари билан мустаҳкам боғланиб кетган. Буларни айрича тасаввур этиб бўлмайди. Покистонда ҳам халқ ҳунармандчилиги жуда қадрланади. Шундай бўлса-да, фестивал кунлари намойиш этилган ўзбек ҳунармандларининг

кўргазмалари, санъаткорларнинг концерт дастури покистонликлар учун катта янгилик бўлди. Ҳатто ўзбек санъаткорлари концертларига кириш учун кўплаб исломободликлар элчихонамизга мурожаат қилишди. Фестивал фақат ҳунармандчилик соҳасида эмас, балки икки халқ ўртасидаги маданий алоқаларни мустаҳкамлашда, дўстлик ришталарини боғлашда катта аҳамиятга эга.

Шафқат Али ШАЙХ, Покистон Ислом Республикасининг Ўзбекистон Республикасидаги Фавқулодда ва мухтор элчиси: — Покистон ва Ўзбекистон ҳунармандлари санъатининг ўхшаш жиҳатлари, бир-бирига яқин томонлари жуда кўп экан. Фестивал уларни учраштирди, бундан кейин ўзаро ҳамкорлик қилишга чорлади. Мен ўзбек ҳунармандларининг ишлари фестивал ҳайъати томонидан юксак баҳоланганидан жуда хурсанд бўлдим. Бу катта ютуқ билан ўзбекистонлик усталарни табриклайман.

Клея Брет СМИТ, АҚШдаги ҳунармандларга ёрдам бериш ташкилоти директори: — Ўзбек ҳунармандлари бажарган ишларни кўриб ҳайратга тушдим. Зардўзлар, наққошлар, кулоллар санъати мени лол этди. Шу боис ўзбек ҳунармандчилик санъатини ўзимча кашф қилдим, десам янглишмайман. Келгусида Ўзбекистонга бориб ҳунармандлар ижодини ўрганиш, уларнинг санъатини Америкада тарғиб этиш ниятим бор.

Маҳмуда Бегим САЛИМ ХОН, Покистон ҳунармандлари кенгаши раиси: — Кенгашимиз тузилганига 10 йил бўлди. Ҳар бир вилоятда вакилларимиз бор. Кенгаш асосан ҳунармандларнинг ҳақ-ҳуқуқларини ҳимоя қилади, тайёр маҳсулотларни сотишга кўмаклашади. Мазкур фестивалда покистонлик ҳунармандларнинг фаол қатнашишларида кенгаш яқиндан ёрдам берди.

Қадим Бухоро ва Самарқанд ҳақида ёшлигимда жуда кўп эшитганман. Худо хоҳласа бу гўзал шаҳарларни бориб кўриш ниятим бор. Шахсан менга ўзбек ҳунармандлари тайёрлаган маҳсулотлар жуда ёқди. Келгусида кенгаш орқали улар билан тажриба алмашиш ва ижодий ҳамкорликни йўлга қўймоқчимиз...

Бир ҳафта қизғин давом этган фестивалнинг якунланиш маросими 15 октябр куни спорт комплексининг муҳташам залида бўлиб ўтди. Ғолибларга Лок Вирза ва ИРСИСА марказларининг мукофотлари топширилди. Мукофотланганлар орасида ўзбекистонлик зардўз Бахшулла Жумаев, ёғоч ўймакор Ортиқ Файзуллаев, кандакор Шокиржон Камоловларининг номлари қайта-қайта тилга олинди. Бу ҳунармандларимизнинг жуда катта ютуғи. Аслида ўзбек ҳунармандчилик санъатига берилган юксак баҳодир. Мукофотларни Покистон Ислом республикаси маданият вазири Фахри Замон, ИРСИСА директори Акмалиддин Эҳсон ўғли, ҳайъат раиси, профессор Жин-Лоус Мешон топширдилар.

Фестивални якунлаган Лок Вирза директори Уксу Муфти ўз сўзида шундай деди: "Фестивални бутун Покистон байрам қилди". Ҳақиқатан ҳам шундай бўлди. Гўзал ва ям-яшил шаҳар — Исломободда бўлиб ўтган ислом мамлакатлари ҳунармандларининг биринчи халқаро фестивали узоқ йиллар давомида унинг иштирокчилари қалбларида сақланиб қолади.

Ашурали ЖЎРАЕВ,
"Ўзбекистон адабиёти ва санъати"нинг махсус мухбири
ТОШКЕНТ-ИСЛОМОБОД-ТОШКЕНТ
СУРАТЛАРДА: фестивалдан лавҳалар

УСТОЗ ҲОФИЗ

Бухоро азалдан истеъдодли хонандалар, созандалар диёри бўлганлиги тарихдан маълум. Дарҳақиқат, "Шашмақом"нинг моҳир ижрочи ва ташвиқотчилари Нажмиддин Кавкабий Бухорий, Дарвишали Чангий, Бобо Жалол, Мирза Ғиёс, Мирза Назруллои Танбурий, Қори Кароматий Дилкаш, Қори Нажм, Самадбегижон, Левича, Домла Ҳалим, Уста Шоди каби қатор мумтоз ҳофизлар табаррук Бухоро тупроғининг ўз халқига инъом этган буюк маънавий неъматидир.

Юқорида номлари айтилган санъат фидойиларининг машаққатли заҳматлари туфайли халқимизнинг ноёб дурдонаси бўлган "Шашмақом" неча-неча бўронли замонлардан омон қолиб, ҳозирги авлодларга етиб келди.

Маълумки ўтмишда нота ёзуви бўлмаганлиги туфайли халқ куйлари ва "Шашмақом" шўъбалари устоздан шогирдга оғзаки тарзда ўргатилган. Шу боис ҳар бир ҳофиз халқ куйлари ва мақомлари умрини узайтириш мақсадида шогирд тайёрлаш борасида ҳам анча меҳнат сарф қилган.

Атоқли устозлардан сабоқ олиб, ўзи ҳам устоз даражасига етиб, катта мерос қолдирган санъаткор Шоҳназар Соҳибов шундай мақомхонлардан эди. Шоҳназар Соҳибов Вобкент туманининг Кумушкент қишлоғида 1903 йилда дунёга келди. Чорикор деҳқон Соҳиб аканинг Худойназар, Шоҳназар, Нурназар исмли фарзандлари бўлиб, унинг ўртанча ўғли Шоҳназарнинг мусиқага, созга меҳри баланд эди.

Ўша даврнинг одатига кўра бир хил касб эгалари ўзаро яқин муносабатда бўлиб, байрамлар, тўй-маъракаларни бирга кутиб олиш, бир-бириникига меҳмонга бориш каби удумлар расм бўлган эди. Бундай тантана, маросимларда табиийки халқ севган хонанда ва созандалар иштирок этардилар. Айниқса, Ғиждувон ва Вобкент музофотида машҳур бўлган мақомхон устозлар Уста Шоди Азизов, Мирза Абдукаримов Вобкандийлар иштирок этган тўй-маърака ва йиғинлар жуда қизиқарли ўтарди.

Шоҳназар Соҳибов ёшлигида отаси ҳамроҳлигида ана шу маросимларда иштирок этиб, устоз-ижрочилар чиқишларини завқ билан томоша қилади. Кейинчалик улар билан яқин муносабатда бўлиб, улардан баъзи бир халқ қўшиқлари ва мақом шўъбаларини ўрганиб олади.

Ёш Шоҳназардаги баланд, тиниқ овоз ва ундаги созга, санъатга бўлган қизиқишни сезган устозлар унга Бухорога бориб мусиқа билан жиддий шуғулланишни маслаҳат берадилар. Бу вақтда Ота Жалол, Ота Ғиёс, Левича, Довудча, Юсефи Гург ва бошқа машҳур ҳофизлар Бухоро "Шашмақом"ини такомиллаштириш устида иш олиб борардилар. Шоҳназар Соҳибов машҳур ҳофиз Левичага шогирд тушишга муваффақ бўлади. Левичага ўз шогирдларига: "Шашмақом" ишқибози, ҳофиз ва созанда бўлишни истасанг, санъатнинг бу мураккаб тури, сирларини мукаммал ўрганишга ҳаракат қил", деб таълим берарди. Устознинг бу ўгитига амал қилган Шоҳназар ундан "Шашмақом"нинг наср қисми шўъбаларини ўрганиб, шу билан бирга танбур чалишнинг ҳам анча машқини олади.

1921 йилда Абдурауф Фитрат ташаббуси билан Бухорода Шарқ мусиқа мактаби очилади. Бу мактабда атоқли хонанда ва созандалар: Ота Жалол Носиров, Ота Ғиёс Абдуғаниев, Домла Ҳалим Ибодов, Леви Бобохонов, Ҳожи Абдураҳмон Умаров каби халқ мусиқаси донишмандлари дарс бера бошлайдилар.

Шоҳназар Соҳибов ҳам шу мактабга ўқишга кириб, юқоридаги устозлардан "Шашмақом"нинг мушкулот ва наср қисмларини мукаммал ўрганиб олади. Шундан сўнг у мусиқадан назарий билимни такомиллаштириш мақсадида 1928-32 йилларда Самарқанддаги мусиқа ва хореография институти, 1935 — 41 йилларда эса, Москва опера студиясининг композиторлик бўлимида таҳсил кўради. Шоҳназар Соҳибов созанда сифатида Самарқанд ва Бухоро театрларида мусиқа раҳбари, уруш йилларида эса, Ўзбек Давлат филармониясида бадиий раҳбар, Ўзбекистон радиоси халқ чолғу асбоблари ансамблининг мусиқа раҳбари лавозимларида фаолият кўрсатади.

1947 йилдан бошлаб Шоҳназар Соҳибов Душанбе шаҳрида яшай бошлайди. Бу ерда у аввал Тожикистон Давлат филармониясида бадиий раҳбар, сўнгра Тожикистон Давлат радио ва телевидениесининг мақом ансамблига раҳбарлик қилади. Ш. Соҳибов шу ерда Бухоро мақом ижрочилик мактаби анъаналарини давом эттириб, халқ ашулалари ва мақом шўъбаларини ёш хонандаларга ўргатади.

Шоҳназар Соҳибовнинг амалга оширган хайрли ишларидан бири шу эдики, у ўзининг ҳамнафаслари Бобоқул Файзуллаев ва Фазлиддин Шаҳобовлар билан ҳамкорликда 1950 йилда Бухоро "Шашмақом"ининг мукаммал вариантини нотага кўчирди ва "Шашмақом"нинг ҳамма шўъбаларини магнит ва пластинкаларга ёздирди. У шиками — яъни баланд ва жарангдор овоз соҳиби, истеъдодли созанда ва салоҳияти кенг бастакор эди. У хонанда сифатида қатор мумтоз қўшиқларни ижро этиш билан бирга "Шашмақом"нинг радио ва пластинка ёзувида қатнашиб шўъбаларининг энг баланд авжларини ўзи ижро этарди. Созанда сифатида машҳур ҳофиз Домла Ҳалимнинг "Наврўз сабо", "Бухоро тўлқини", "Бебоқча" каби қатор қўшиқларига танбурда жўрвавозлик қилган. Бастакор сифатида. М. Фарҳодийнинг "Боди баҳори" ("Баҳор сабоси"), "Пахтачинон месароянд" ("Теримчилар куйлайдилар"), А. Қаҳҳорийнинг "Суруди Ватан" ("Ватан қўшиғи"), А. Сидиқийнинг "Суруди саҳар" ("Тонг қўшиғи") каби қўшиқлари, бир қатор маршлар ҳамда вокал-рақс сюиталарини яратди.

Шоҳназар Соҳибов кўп қиррали ижодкор бўлиш билан бирга, у нозиктаъб ва ўзига хос хислатлар эгаси бўлган санъаткор эди. Таниқли ҳофизнинг халқимизга, айниқса, ҳозирги ёш санъаткорларга ибрат бўладиган фазилатлари жуда кўп эди, у ҳамиша санъаткор номини пок ва беғубор сақлашга ҳаракат қиларди.

Шоҳназар Соҳибов шогирдлар тайёрлаш борасида ҳам самарали меҳнат қилди. Халқ артистлари Шоҳиста Муллажонова, Аҳмад Бобоқулов, Тожикистон халқ артистлари Барно Исҳоқова, Боймуҳаммад Ниёзов, Лола Баракаева, Муслима Боқиева, Софа Бадалбоева, Фарида Сайдуллаева каби хушовоз хонандалар устоз Шоҳназар Соҳибовнинг истеъдодли шогирдларидир. Ҳофизнинг фарзандлари ҳам тожик-ўзбек маданиятининг жонкуярлари ҳисобланади. Унинг катта ўғли — санъатшунослик номзоди Тельман Соҳибов Мирза Турсунзода номидаги Душанбе Санъат институтида кафедра мудири, қизи — филология фанлари номзоди Аминахон Соҳибова Душанбе илмий текшириш институтининг катта илмий ходими, кичик ўғли Ҳалимжон ҳам фан номзодидир.

Эл эъзозлаган санъаткор Шоҳназар Соҳибов умрининг охиригача, яъни 1973 йилгача ўзбек ва тожик халқига жуда поклик ва ҳалоллик билан хизмат қилди. Унинг хизматлари халқ ва ҳукумат томонидан муносиб тақдирланди. Унга 1944 йилда "Ўзбекистонда хизмат кўрсатган санъат арбоби", 1957 йилда эса, "Тожикистонда хизмат кўрсатган санъат арбоби" унвонлари, 1970 йилда Рудакий номидаги Тожикистон Давлат мукофоти берилди.

Ҳозирда у туғилиб ўсган Вобкент туманидаги мактаблардан бирига унинг номи берилган.

Халқ миллий мусиқа мероси, халқнинг тарихий қадриятлари учун заҳмат чеккан ардоқли санъаткор ҳамиша ҳурмат ва эъзозга лойиқдир.

Файзулла ТЎРАЕВ,
Файзулла Хўжаев номидаги Бухоро Давлат университети доценти

ҚАМАРБАСТАЛИК

Шу кунларда республика Маданият ишлари вазирлиги тасарруфидаги барча маданият ва санъат муассасалари ўзларининг энг сара дастурлари билан пахтакорлар ҳузурида бўлиб, концерт ва томошалар намойиш этмоқдалар.

Наманган вилояти пахтакорлари халқимизнинг таниқли санъаткорлари — Камолиддин Раҳимов, Турсуной Мамедова, Ўринбой Нуралиев, шоирлардан Ҳабиб Саъдулла, Абдулла Жаббор, Темурбек ҳамда маданий муассасалар ходимлари томонидан ташкил этилаётган концерт дастурлари, турли мавзулардаги қизиқарли суҳбатлар, учрашув, оқшомлари шеърият кечаларини қизғин кутиб олмоқдалар.

Хоразмлик санъат ва маданият ходимлари ҳам бугунги кунда ўз ўрнини пахтазорда деб билмоқдалар. Огаҳий номидаги вилоят ўзбек давлат мусиқали драма ва комедия театри ижодий жамоаси ва Комилжон Отаниёзов номидаги вилоят филармониясининг дастурлари санъатсевар пахтакорлар томонидан қизиқиш билан кутиб олинмоқда. Филармониянинг Хонқа туманидаги Алишер Навоий, Хива туманидаги Рўзимат Мадаминов, Ўзбекистон жамоа хўжаликларида бўлган концерт томошалари ҳақиқий меҳнат ва санъат байрамига айланиб кетди. Шунингдек, вилоятдаги 41 та автоклублар махсус дастур асосида ишламоқдалар. Кўчма кутубхоналар турли кўргазмалар ташкил этиш билан бирга, янги адабиётлар, газета ва журналларнинг янги сонларини тўғри дала шийпонларига етказиб беришда фаол ишларни амалга оширмоқдалар.

Фарғона вилояти маданият ишлари бошқармаси олиб бораётган ишлар ҳам таҳсинга сазовордир. Вилоят театрлари янги саҳна асарларидан олинган лавҳалар билан, вилоят филармонияси эса "Хирмонингизга барака, азамат пахтакорлар" деб номланган катта концерт дастури билан дала шийпонлари ва жамоа хўжаликларининг клубларида томошалар кўрсатмоқдалар.

Навоий вилоят маданият ишлари бошқармаси махсус ишлаб чиқарилган дастури асосида вилоятнинг пахтакор туманларида турли тадбирлар, концерт дастурлари, театрлаштирилган томошалар уюштирмоқдалар. Айниқса, вилоятнинг Хатирчи туман маданият ишлари бўлими қошидаги маданият уйлари, кутубхоналар касаба уюшмалари маданият саройларининг ҳаваскорлари, ижодкорлар билан ҳамкорликда ташкил этилган агитбригадалар фаол хизмат кўрсатмоқдалар. Шунингдек, Муҳаммад Тарағай Улуғбек таваллудининг 600 йиллигига бағишланган "Олис юлдуз ёғдуси", Абдулла Қодирий таваллудининг 100 йиллигига бағишланган "Кумушларни йиғлатган адиб", "Муҳаммад Раҳимхон Феруз таваллудига бағишланган "Ферузни тинглаб" деб номланган адабий мусиқали тадбирлар, театрлаштирилган кечалар ҳам пахтакорлар ҳузурида намойиш этилмоқда.

Қашқадарё вилоят маданият масканларида фаолият олиб бораётган Қарши шаҳрининг "Тарона", Ғузор туманидаги "Наргиз", Қарши туманидаги "Чўл чамани", Қамаши туманидаги "Бўстон", Шаҳрисабз туманидаги "Шодиёна", Чироқчи туманидаги "Олтин қўллар" ансамбллари ўзларининг ёркин, замонавий куй-қўшиқлари билан меҳнаткашлар олқишига сазовор бўлмоқдалар.

Қорақалпоғистон республикаси маданият ходимлари ҳам шу кунларда Аму соҳили дала миришкорларига бағишланган кўплаб концерт томошаларини пахтакорларга тақдим этмоқдалар.

Республикамизда фаолият кўрсатаётган халқ тароналари ва театр студиялари ҳам янги спектаклларини шу кунларда қишлоқ клубларида намойш этоқдалар. Сайхунобод туман халқ театрининг "Аввал дўст, сўнг душман", Учқўрғон туман театр студиясининг "Бир кам дунё", Нурхон халқ театрининг "Келинг, бир кулишайлик", Қарши шаҳар "Эски масжид" театр студиясининг "Икки бойга бир малай", Балиқчи туман халқ театрининг "Тўйдан олдин томоша" спектакллари пахтакорлар томонидан қизиқиш билан кутиб олинди.

Республикамизда мавжуд бўлган маданият ва санъат олий ўқув юртларининг талаба ва мураббийларидан ташкил топган ижодий гуруҳлар янги дастурлари билан далага отланганлар.

Бир сўз билан айтганда, республикамиз маданият ва санъат аҳли миришкорлар билан қамарбасталик қилмоқдалар. Шодиёна кунлари яқин, хирмонлар тўлиб, ҳосил байрамлари ҳам санъаткорларнинг катта дастурларияари билан ўтади.

Рустам ХЎЖАЕВ,
Ўзбекистон Маданият ишлари вазирлиги маданий-маърифий ишлар ва халқ ижодиёти бошқармаси бошлиғи.

ЯНА БИР ЯНГИ МУЗЕЙ

Тошкент шаҳрида бадиий маданиятимизнинг яна бир янги ўчоғи пайдо бўлди. Шаҳарнинг Оқлон даҳасида яшовчи йирик кулолчи уста Муҳиддин Раҳимов уйида унинг асарларидан ташкил топган кўргазма очилди. Доимий фаолият кўрсатувчи бу кўргазмадан унинг ўғли Акбар Раҳимовнинг ишлари ҳам ўрин олган. Шуни айтиб ўтиш кераккки, ушбу музейнинг ташкил этилишида Акбарнинг ҳиссаси катта. Уйнинг икки қаватига жойлаштирилган экспонатлардан ташқари уста Муҳиддиннинг асарлари дунёга келган устахонаси ҳам келувчиларга намойиш этилмоқда.

Муҳиддин Раҳимов бугунги ўзбек кулолчилигининг энг кўзга кўринган вакилларидан бири бўлиб, унинг ижодисиз республикамизда бу санъатни тасаввур қилиш қийин. Археологик қазилмалар натижасида топилган сопол парчалари асосида у сопол идишларнинг ажойиб тўпламларини яратишга муваффақ бўлган. Ўрта Осиё кулолчилигининг йирик тадқиқотчиси ва билимдони сифатида уста Муҳиддин Раҳимов унинг барча услубларидан яхши хабардор бўлиб, ўз асарларида унумли фойдаланган. Шунинг учун ҳам устанинг асарлари ниҳоятда нафислиги, ўлчамларнинг мутаносиблиги, гўзаллиги билан ажралиб туради. М. Раҳимов йирик олим, кулолчилик санъати технологиясининг катта билимдони, бугунги қурилиш ва ишлаб чиқаришда кенг қўлланилаётган техник-керамзит материалларининг кашфиётчисидир.

Унинг истеъдодли фарзанди уста Акбар Раҳимов отасининг ишини муваффақият билан давом эттирмоқда. Шубҳасиз, унинг асарларида отасининг мактаби, маҳорати сезилиб туради. Бироқ Акбар Раҳимовнинг кейинги ишларида ўзига хослик кўзга яққол ташланмоқда.

"Музей-кўргазманинг очилиш маросимида рассомлар, санъатшунослар, журналистлар, олимлар, жамоатчилик вакиллари қатнашдилар. Шунингдек, Россиянинг Ўзбекистондаги элчиси Ф. Свидерский. Италиянинг Ўзбекистондаги элчиси жаноб Карло Унгер, Япония элчиси жаноб Укеро Магасаки, Ҳиндистон Маданият маркази директори жаноб В. Бхатиа ва бошқа чет эллик меҳмонлар ҳам иштирок этдилар.

Р. ТОҚТОШ

БОБУРГА БАҒИШЛАНГАН КЎРГАЗМА

Андижон вилояти Ўлкашунослик музейи Ўзбекистон Фанлар академияси Археология институти билан ҳамкорликда кўчма кўргазма ташкил этдилар. Кўргазмада улуғ бобокалонимиз Заҳриддин Муҳаммад Бобур ҳаёти ва ижоди, унинг шаҳри Андижон тарихи ҳақида илмий аҳамиятга эга бўлган материаллар мавжуд.

Деворий материаллар Бобурни тарихчи, этнограф, географ, шоир, ёзувчи ва кўп соҳаларда катта илмий хазинага эга инсон сифатида гавдалантиради. Шунингдек, кўргазмадан Бобурнинг "Бобурнома" асари, ўзбек ва рус тилларидаги шеърий тўпламлари ҳамда бошқа муаллифларнинг Бобур ҳақида ёзган асарлари жой олган.

"Бобур даврида Андижон" деб номланган бўлим кўргазмада алоҳида аҳамият касб этади. Бу бўлим Андижон ҳудудида олиб борилган қазиш ишлари асосида топилган Темурийлар даври ҳаётидан ҳикоя қилувчи материаллардан ташкил этилган. Тарихий қўлёзмалар орасида Андижон тўғрисида деярли ҳеч қандай маълумот учрамайди. Фақат "Бобурнома" дангина бу шаҳар ҳақида тўлиқ маълумот олиш мумкин. Темурийлар давридаги шаҳар қиёфасини тиклаш мақсадида А. К. Писарчик чизмалари асосида 1938, 1944-1947-йиллар орасида Андижонда тарихий-топографик изланишлар олиб борилган эди. Унинг бу ишларига маҳаллий халқ, айниқса, таниқли қурувчи уста Юсуф Али Мусаев катта ёрдам берди. Бу изланишлар шаҳарнинг тўғри тўртбурчак шаклида қурилганлигини кўрсатади. Унинг чегараси шарқ томондан Алишер Навоий номидаги маданият ва истироҳат боғидан пойабзал фабрикасигача ва ғарб томондан Тўхтасин Келдиев кўчасидан ўтиб, Дарвоза оғзи маҳалласигача давом этган. Қалъа қурилиши Амир Темур буйруғи билан XIV асрнинг иккинчи ярмида бошланган. Шарафиддин Али Яздийнинг маълумот беришича, қалъа жуда оз муддатда (1377-1378 йиллар давомида, қурилган. Кўргазмада археологик қазиш ишлари фотосуратлар орқали қизиқарли тарзда намойиш этилган.

Бобурнинг хизматлари, мамлакатимиз учун катта илмий аҳамиятга эга мероси бутун дунёга маълум. Республикамизда унинг номини абадийлаштиришга ниҳоятда катта аҳамият берилмоқда. Кўргазманинг алоҳида бир бўлими ана шу ишларни ёритишга бағишланган.

Шунингдек, бу ерда ҳозирги замон тасвирий ва амалий санъат усталарининг асарларидан намуналар намойиш этилмоқда. Таниқли рассомлар Обиджон Бакиров, Улуғбек Болтаев ҳамда Тўрткўл шаҳар тасвирий санъат мактаб-интернатининг истеъдодли рассомлари Ҳалимжон Ўлмасов, Мурожон Жумашевнинг асарлари кўргазмага ташриф буюраётганларда катта қизиқиш уйғотмоқда.

Б. АБДУЛҒОЗИЕВА,
тарих фанлари номзоди.
Б. СУПУРГИБЕКОВ,
Андижон вилоят ўлкашунослик музейи директори

ТЕАТРНИНГ ЯНГИ МАВСУМИ

Каттақўрғон шаҳар Абдулҳамид Мажидий номидаги ўзбек давлат драма театрининг ижодий жамоаси ўзининг 74-мавсумини бошлади. Шу куни театр мухлислари ҳукмига Алп Жамолнинг "Меҳрибонлар" асари ҳавола этилди. Спектаклни Ўзбекистонда хизмат кўрсатган санъат арбоби Иброҳим Нурмонов саҳналаштирган.

Оилада фарзанд тарбияси, жиноятчиликка қарши курашда кенг жамоатчиликнинг роли, ҳалоллик ҳақидаги бу томоша барчага манзур бўлди.

— Янги мавсумнинг бошланишида асосан пахтакорлар ва йиғим-теримда қатнашаётган ҳашарчилар хизматида бўламиз, — дейди театрнинг бадиий раҳбари Абдураҳмон Сафоев, — Самарқанд вилоятининг Нарпай, Иштихон, Пахтачи, Каттақўрғон туманлари дала меҳнаткашларига спектакллар, мусиқали дастурлар билан хизмат кўрсатамиз.

А. ҲОШИМОВ,
Каттақўрғон шаҳар маданият ишлари бўлими ходими.

ҲУРМАТЛИ МУШТАРИЙЛАР!
ОБУНА ВАРАҚАСИНИ БЕХАТО ТЎЛҒАЗИШГА ҲАРАКАТ ҚИЛИНГ!

Агар обуна «Матбуот уюшмаси» агентлигида расмийлаштирилган бўлса, касса аппаратининг муҳри, алоқа бўлимларида расмийлаштирилганда эса тақвим штемпели, албатта, бўлиши керак.

Бу ҳолда обуначиларга абонемент билан бирга пул қабул қилинганлиги ҳақида квитанция берилади.

АЗИЗ ОБУНАЧИ ЎРТОҚЛАР!

Газета ва журналларга обуна варақчасини сиёҳли ручкаларда хатосиз, сўзларни қисқартирмасдан ва тушунарли қилиб тўлғазинг.

Обуначи ўз турар жой манзилгоҳи, насаби, исми ва отасининг исмини аниқ ёзиши талаб этилади.

Обуна варақчасидаги «ПВ-Жойи» деган ёзувли катакларни алоқа бўлинмалари ва «Матбуот уюшмаси» агентликлари ходимлари тўлғазади.

ИЖОДКОРГА ҒАМХЎРМИЗ

Ёзувчи самарали ижод қилиши, элга манзур асарлар яратиши учун аввало унинг моддий-маънавий шароитлари яхши бўлиши лозим. Шундагина у ўз истеъдодини тўлиқ намоён қилиши, халқимиз хизматига камарбаста бўлиши мумкин. Ана шу вазифани адо этишга сафарбар қилинган Ўзбекистон Республикаси Адабиёт жамғармаси бу борада қандай ишларни амалга оширмоқда? Мухбиримиз жамғарма директори, ёзувчи Саъдулла СИЁЕВга шу хусусда бир неча савол билан мурожаат қилди.

ЎЗБЕКИСТОН ЁЗУВЧИЛАР УЮШМАСИНИНГ 60 ЙИЛЛИГИ

—Саъдулла ака, жамғармага раҳбар бўлганингизга икки йилдан ошди. Шу даврда қилинган ишлардан бир шингил гапириб берсангиз.

— Аввало, шуни айтиш керакки, жамғарма ўз фаолиятида иқтисодий тангликларни бошдан кечираётган бир даврда иш бошлашимга тўғри келди. Жамғарманинг давлатдан каттагина қарзи бор экан. Уни узишга, бир неча ойлаб маош ололмаётган поликлиникамиз ходимларига иш ҳақи ахтариб топишга тўғри келди. Бу ишлар ёлғиз жамғарма раҳбариятининг хизмати эмас, унинг ҳайъати, номдор ёзувчиларимизнинг саъй-ҳаракати ҳам сезиларли бўлди. Зарур пайтда Ёзувчилар уюшмаси ҳам қараб тургани йўқ.

Маълумки, Адабиёт жамғармаси хўжалик ҳисобида ишлайдиган, давлатдан пул олмасдан ўз рўзғорини ўзи тебратадиган ташкилот. Айни пайтда у ёзувчига моддий ёрдам кўрсатиши, касаллик варақаларига ўз ҳисобидан пул тўлаши, ижодкорнинг яхши-ёмон кунида унинг оиласига кўмак бериш лозим.

Фаолиятимизнинг энг муҳим жиҳати — бу, Дўрмондаги ижод боғидир. Биласиз, ёзувчилар бирор янги асар ёзиш ёки ўзи ва оиласи билан ҳордиқ чиқариш учун шу боққа интилади. Аммо бугунги иқтисодий қийинчиликлар замонида йил-ўн икки ой бир маромда ёзувчига кўнгилдагидай хизмат кўрсатишнинг ўзи бўлмайди. Мана, Сизга бир мисол: ҳозир боғда бир ёзувчига кўрсатилаётган кунлик хизмат ҳақи 45 сўмдан ошиб кетди. Бунинг фақат тўрт сўминигина ёзувчи тўлайди, қолгани жамғарма зиммасида.

— Хўш, Жамғарма бу имкониятни қандай топяпти?

— Имкон топмасак боғ аллақачон ўз фаолиятини тўхтатган бўлур эди. Ён-веримиздаги қўшни республикаларда шундай бўлди ҳам. Ҳозир Қозоғистон, Қирғизистон, Туркманистон ва Тожикистонда ижод боғи ҳам, ёзувчилар поликлиникаси ҳам ўзини маблағ билан таъминлай олмагани учун фаолиятини тўхтатган. Биз мушкул вазиятдан чиқиш учун Ўзбекистонда фаолият олиб бораётган хорижий фирмалар, қўшма корхоналар билан шартнома тузганмиз. Уларга келадиган меҳмонларга ижод боғидан жой берамиз, транспорт хизмати кўрсатамиз, хуллас сарф-харажатимизнинг каттагина қисмини шулар кўтаради.

Бундан ташқари, бу йилдан бошлаб боғнинг ўзидан, мева-чевасидан ҳам фойда кўра бошладик. Ниҳоят, иссиқхонани ёзувчилар дастурхонини йил бўйи мева ва кўкат билан безайдиган жойга айлантирдик.

Қаноат билан айтадиган яна бир гапим бор. Бу гап шуки, боғ этагида бир неча йилдан бери экин-тикин қилинмай ётган уч гектарча ер бор эди. Ана шу ерни бир қанча истеъдодли, серфарзанд ёзувчиларимизга томорқа қилиб бўлиб бердик. Уларнинг баъзилари шу ерда уй-жой қуришяпти, боғ барпо қилишяпти.

— Ёзувчилар уюшмаси билан Адабиёт жамғармаси бамисоли эт билан тирноқ. Уюшма билан ҳамкорликда амалга оширилаётган тадбирлар ҳақида ҳам гапириб берсангиз.

— Тўғри таъриф бердингиз. Наинки, эт билан тирноқ, бамисли руҳ билан тана. Уларни бир-биридан ажратиб бўлмайди. Тўғри, Адабиёт жамғармаси Адлия вазирлигидан мустақил ташкилот сифатида рўйхатдан ўтган, ўз Низомига эга. Аммо барибир у ёзувчига хизмат қилади-ку. Шунинг учун ҳам биз байрамларни, ёзувчиларнинг юбилей тўйларини доим бирга ўтказяпмиз. Наврўз, Ғалаба байрами, Мустақиллик шодиёналарида Адабиёт жамғармаси ёзувчилар олдига баҳоли қудрат дастурхон ёзиб келяпти...

— Гарчи, МДҲ доирасида ёзувчиларнинг ягона иттифоқи эндиликда бўлмаса ҳам, Халқаро адабиёт жамғармаси бор. Сизни шу жамғарма раисининг ўринбосари деб эшитамиз.

— Тўғри. Москвада ёзувчиларнинг бир нечта уюшмалари вужудга келганига қарамасдан ягона Халқаро адабиёт жамғармаси фаолият олиб бораётир. Ўтган йилнинг май ойида Халқаро жамғарма бизга хат йўллаб ўзаро шартнома асосида бирга ишлашни таклиф қилди. Биз рози бўлдик. Халқаро жамғарманинг бу йил май ойидаги кенгашида каминани раис ўринбосари этиб сайлашди. Бу Ўзбекистон Адабиёт жамғармаси фаоллари меҳнатига бир эътибор-да. Энг муҳими, биз Халқаро жамғармадан муайян ёрдам оляпмиз. Масалан, ёзувчиларимиз учун дори-дармон олиб келдик. Уни поликлиника орқали бемор ижодкорларимизга бепул тарқатдик. Халқаро жамғарма бир оз моддий ёрдам ҳам берди.

— Саъдулла ака, жамғарма фаолиятида муаммолар, камчиликлар ҳам бордир?

— Бўлганда қандоқ! Такрор айтишимга тўғри келади— биз хўжалик ҳисобидаги ташкилотмиз. Кичик рўзғорни ҳам, каттасини ҳам тебратиш учун сармоя керак. Шу масалада қўлимиз қисқалик қилиб қоляпти. Ўзингизга маълум, ҳозир ёзувчиларнинг китоблари ниҳоятда кам чиқяпти, демак улар кўнгилдагидай қалам ҳақи ололмаяптилар. Шу сабабли Муаллифлик ҳуқуқларини ҳимоя қилиш республика давлат вакиллигидан жамғармамизга ўтказиб туриладиган тушумлар ҳам озайиб кетган. Шундай муаммо ва камчиликларимиз йўқ эмас. Демак, биз биргаликда ёзувчига мадад бериш йўлларини излаб топишимиз керак.

Шу кунларда жамғармамиз аъзоларининг умумий йиғилишини ўтказишга ҳозирлик кўрмоқдамиз. Унда икки йиллик ишимизни таҳлилдан ўтказиш, ютуқларни кўпайтиришу камчиликларга барҳам бериш йўллари хусусида атрофича фикрлашиб олиш ниятимиз бор.

Латиф ОБИДОВИЧ ФАЙЗИЕВ

Ўзбек миллий кино санъати оғир жудоликка учради. 1994 йил 21 октябрь куни таниқли кинорежиссёр, Ўзбекистон халқ артисти Латиф Обидович Файзиев вафот этди.

Латиф Файзиев 1929 йилда Тошкент шаҳрида туғилди. 1941—45 йилларда Йўлдош Охунбобоев номидаги ёш томошабинлар театри студиясида таҳсил кўриш билан бир вақтда актёрлик фаолияти билан шуғулланди. 1949 йилда Бутуниттифоқ кинематография институтини муваффақиятли тамомлаб, Киев киностудиясида режиссёр ёрдамчиси бўлиб ишлади. Бир неча филмларда эпизодик роллар ижро этди.

Л. Файзиев 1951 йилдан "Ўзбекфилм" киностудиясида ижод қила бошлади. Ўзбек киносининг асосчиси Наби Ғаниев каби улуғ санъаткорлардан кино санъати сирларини ўрганди.

Л. Файзиев яратган филмлари билан миллионлар қалбидан жой олган, том маънода халқ севган санъаткор эди. Ундан 20 га яқин бадиий ва ўнлаб ҳужжатли филмлар меърос қолди.

Л. Файзиев ўзининг илк "Бой ила хизматчи" филм-спектаклини 1953 йили суратга олди. Сўнгра "Амирликнинг емирилиши", "Қутлуғ қон", "Улуғбек юлдузи", "Наташахоним", "Ватан ўғлонлари", "Танг узра тонг", "Ватан хизматида", "Аҳдаҳо ови", "Тақдир эшиги" каби бир қанча бадиий филмлар яратди.

Кўп йиллар мобайнида Ўзбекистон кинематографчилари уюшмасини бошқарди. Ҳамза театрида режиссёр ва бадиий раҳбар бўлди.

Изланувчан, сергайрат киноижодкор Латиф Файзиев ўзбек ва ҳинд маданияти

ҳамкорлигига улкан ҳисса қўшди. Унинг ҳинд кинематографчилари билан ҳамкорликда яратган "Али бобо ва қирқ қароқчи", "Севги афсонаси" филмлари томошабинлар олқишини қозонди.

Латиф Файзиев ўзбек миллий кино санъати ривожи йўлида қилган улкан хизматлари учун "Ўзбекистон халқ артисти" унвони билан тақдирланган эди. Давлат мукофоти, бир неча орден ва медаллар соҳиби эди.

Камтарин инсон, севимли санъаткор, жамоат арбоби, кинорежиссёр Латиф Файзиев хотираси қалбимизда абадий яшайди.

И. КАРИМОВ, Э. ҲАЛИЛОВ, А. МУТАЛОВ, Х. ЖЎРАЕВ, С. САИДҚОСИМОВ, М. ҚАЮМОВ, С. АҲРОРОВ, Э. ҲАЙИТБОЕВ, Р. БОТИРОВ, Н. РАҲИМОВ.

АЗИМ ДАРЁ

Умр — шошқин дарё, деган ибора бор. Дарё ўтган манзилларда эса икки қирғоқ боғ-роғларга, ободликка, ям-яшил ҳаётга бурканишини эсга олсак — мазкур иборанинг мазмун-моҳияти янада равшанлашади, кенгаяди. Ҳа, инсон умри — шошқин дарё. Фидойи инсонларнинг умрини, халқпарвар қавмдошларимизнинг ибратли фаолиятини эса тўлиб-тошиб оқаётган азим дарёга менгзамоқ жоиз. Мана шундай инсонларнинг бири, қавмдошимиз, буюк жангноманинг фидойи тадқиқотчиси Мажид Самадов Тошкент вилоятининг Пскент шаҳрида туғилди. У етти йиллик мактабни, кейин Тошкентдаги педагогика билим юртини тугатгач, 1942 йилнинг ноябригача ўқитувчилик қилди. 1942 йил ноябридан 1945 йил ноябригача Ватан учун, эл-юрт осойишталиги, озодлиги учун жанг қилаётган аскарлар қаторида мардона жанг қилди. Смоленск области, Белоруссия, Литва, шарқий Пруссияни озод қилишда 159-ўқчи дивизия таркибидаги 597-артиллерия полкида тўп мўлжалловчи, тўп командири сифатида жангларда қатнашди. Душманнинг учта танки, 5 та станокли пулемётини, 2 та миномётини яксон қилди. Шарқий Пруссияда бўлган аёвсиз жангларда яраланиб, даволангач, яна жанг майдонига қайтди, 20-ўқчи дивизия таркибидаги 67-ўқчи полкда тўп командири сифатида жанг қилиб, Берлин рейхстагигача кириб борди. Шиддатли жанглардаги жасоратлари учун II даражали "Ватан уруши" ордени, 2 та "Жасурлик учун" медали, "Берлинни ишғол қилганлиги учун", "Германия устидан қозонилган ғалаба учун" медаллари билан тақдирланди. Буюк ғалабалар, даҳшатли жанглар гувоҳи Мажид Самадов 1945 йилнинг ноябр ойида жонажон юртига қайтиб келди. Ўқитувчиликни давом эттирди. Шу билан бирга, Тошкент Давлат Педагогика институтининг ўзбек тили ва адабиёти факултетини ҳам сиртдан битириб чиқди. Оддий ўқитувчиликдан мактаб директорлигигача бўлган йўлни босиб ўтди...

Булар — фидойи инсоннинг ҳаётидаги айрим лавҳалар, воқеалар, холос. Муҳими шуки,

бундай фидойилик устознинг бутун ҳаётига хос. Масалан, уни Пскент районининг "Меҳнат байроғи" газетасига муҳаррирликка таклиф қилдилар. Ёшларни меҳр билан тарбиялаб келаётган устоз муаллим бу мураккаб ва масъулиятли вазифанинг юкини ўз елкасига олди, иқтидору салоҳиятини бағишлади. Самарали ижодий фаолияти туфайли эса Ўзбекистон Ёзувчилар ва Журналистлар уюшмаларининг аъзоси бўлди. Урушдан кейинги йилларда яна II даражали "Ватан уруши" ордени, "Шавкатли меҳнати учун" ва бошқа нишонлар, Фахрий ёрлиқлар билан мукофотланди, "Ўзбекистонда хизмат кўрсатган журналист" унвонига муносиб деб топилди.

Мен устознинг ҳаётини азим дарёга ўхшатаман. Бу бежиз эмас. У киши 1978 йилдан буён жанггоҳларда қолиб кетган, "бедарак йўқолди", "тақдири номаълум" дея аталган ҳамюртларимизнинг тақдирларини суриштириш, қабрларини топиш, интизор ота-оналарига, қариндош-уруғларига мужда-ю, тасалли етказиб, ўртанган дилларга осойиш беришдай савоб иш билан шуғулланмоқда. Устоз Россия Федерацияси Мудофаа вазирлигининг Подолск шаҳридаги Марказий архивида изланиш олиб бориб, жангларда ҳалок бўлган, аммо тақдирлари авлодларига номаълум қолган 34 минг ўзбекистонлик жангчиларнинг қабрларини, дафн жойларини аниқлади. 8700 нафар аскарнинг, шу жумладан, 159 та уруш Қаҳрамонининг, 50-та Шуҳрат орденлари тўла соҳибларининг жасоратини тафсилотлари билан ўрганиб чиқди, 200 га яқин жангчининг турли сабаблар билан олинмай қолган орден ва медаллари тинч даврда ўз эгаларига, фарзандларига етиб боришига ҳисса қўшди. Мажид Самадов бу изланишларнинг маҳсули сифатида дунёга келган "Жасорат саҳифалари", "Карим партизан", "Қасоскорлар" (муаллифлар жамоаси билан), "Жангномага айланган сатрлар", "Эллик баҳодир", "Навечно в памяти" каби китобларни нашр эттирди. Шу кунгача ўз жигарбандининг тақдирини сўраб мактуб ёзган 12700 киши М. Самадовдан қониқарли жавоб олган! Мажид ака 1985 йилда нафақага чиққач, изланишларини янада ғайрат билан давом эттирди. У республикамиздаги 143 район, 30 га яқин вилоят ва шаҳар газеталари билан мустаҳкам алоқа боғлаб, газеталарда ўз изланишларининг натижаларини ёритиб бормоқда.

Биз бу фидойи инсон, пири бадавлат ота, толмас адибни табаррук 70 ёши билан қутлаб, узоқ умр, сиҳат-саломатлик, эзгу ишларида бардавомлик тилаймиз.

Эркин ХУДОЙБЕРДИЕВ

ҚУВАЛИК ШОИРА

Қува азалдан ўзининг меҳнатсевар ва меҳмондўстлиги билан танилиб келган. Қуванинг оташқалб фарзандлари эса ҳамиша бу юрт камолидан фахрланиб, унинг васфини куйлаб келишган. Эркин, адолатни мадҳ этгани учун "Халқ душмани" номини олган ҳақиқий юрт фарзандлари сингари қувалик шоир Надимий ҳам қатағон йилларининг қурбони бўлди. У орзу қилган кунлар бугун унинг набираси Зуҳрахонга насиб этди. Шу туфайлими, шоира Зуҳра Алиева меҳру муҳаббат, ватан ишқи, умри хозон бўлган надимийлар ҳақида ёзиб чарчамайди. Шоира ўз фарзандларини меҳру муҳаббатла тарбиялаш билан биргаликда Қува туманидаги 17-мактабда 20 йилдан ортиқроқ вақтдан бери ўқитувчи бўлиб ишлаб келмоқда.

Яқинда Қува тумани ҳокимияти ташаббуси билан Абдураззоқов номидаги жамоа хўжалиги боғида шоира Зуҳрахон Алиеванинг ижодий кечаси ўтказилди. Кечада Ўзбекистон халқ ёзувчиси Иброҳим Раҳим, вилоят ёзувчилар уюшмаси раиси Йўлдош Сулаймон Зуҳра Алиеванинг оромбахш ғазаллари, лирик шеърлари ва шоиранинг инсоний фазилатлари ҳақида сўзладилар. Туман ҳокими Муҳаммаджон Носиров ўз сўзида ижодкорларни эъзозлаш, уларга шароит яратиб бериш зарурлиги ҳақида алоҳида тўхталиб ўтди. Шунингдек, М. Носиров шоир Надимийнинг қизи, 80 ёшли Саодат аяни табриклаб, унга ва Зуҳра Алиевага қимматбаҳо совғалар топширди.

"Анор" халқ ансамбли хонандалари шоира шеърлари билан айтиладиган қўшиқлардан ижро этишди. Жамоа хўжалиги раиси Холматжон Абдуллаев ёзувчи Иброҳим Раҳим ва шоира Зуҳра Алиевани жамоа хўжалигининг фахрий аъзолигига қабул қилинганлигини эълон қилди.

Шоира шеърлари, унинг дил сўзлари кечага янада файз киритди.

Санъат МАҲМУДОВА

ЛАТИФ ИНСОН ЭДИ

Ажал деган ёвуз бир руҳ инсон билан изма-из юриши рост гап экан. Куни кеча эмасмиди Латиф Файзиев билан телефонда гаплашганим. У кишининг вазминлик аро қандайдир эҳтирос тўла овози ҳамон қулоғимда жаранглайди.

— Ташкилий ишларнинг ҳаммаси битди, энди шошилиш керак. Қиш қиличини қайраб келяпти. Илиқ-иссиқ кунларда суратга олишни тугалласанглар яхши бўларди, — деган эдилар ўшанда Латиф ака.

Наҳот бу васият эди! Наҳотки, у кишининг овозини сўнгги бор тинглашим эди! Дийдор кўришмоқ қиёматга қолдими?

Ўшанда Ҳабибулло Файзиев билан яратаётган Амир Темур ҳақидаги ҳужжатли филм хусусида гап борар эди. Шундай фильм яратиш ғояси аслида Латиф Файзиевдан чиққан ва у кишининг бевосита раҳбарлигида амалга ошаётган эди.

Филмни-ку итмомига етказармиз, марҳумнинг бошлаб кетган иши аро йўлда қолиб кетмас, фоний дунёнинг битган, битмаган иши қолибдими! Аммо ўзбек киносининг забардаст сиймоси энди орамизда йўқ, ёшларнинг маслаҳатгўйи, меҳрибон устози ва ҳамкори абадий уйқуга кетди.

Марҳумнинг фоний дунёдаги фақат яхши амалларини эслаш керак, боқий дунёда сўроқ-жавоб енгил бўлади, дейдилар машойихлар. Халқ маърифати учун, таълим-тарбия учун, ҳамма учун зарур санъатнинг ривожи ва камоли учун куюнчаклик ҳамда фидойилик ҳар қандай амалдан, хайри худойидан анча баланд туради.

Боз устига... "Соҳибқирон Темур" спектакли Ҳамза номидаги театр саҳнасида қўйилгач, Латиф ака икки марта бориб кўрдилар ва... Амир Темур ҳақида бадиий филм яратиш ғоясини илгари сурдилар. Мен чўчиб кетдим.

— Қўрқма! Ҳақиқатан ҳам мушкул иш. Биринчидан, катта харажат талаб қилади, иккинчидан, буюк зотнинг образини қамраб олиш ва ҳаққоний акс эттириш қийин. Бунинг учун тажриба тўплаш керак. Сен Пўлат (Ҳабибулло Файзиевнинг тахаллуси) билан биргаликда Амир Темур ҳақида ҳужжатли филм яратишга киришг, — дедилар у киши.

Биз Пўлат билан ишга киришдик. Дўрмондаги Ижод уйида сценарий устида ишлар эканмиз, Латиф Файзиевдек одам ёз иссиғида шаҳар транспортида бориб биздан хабар олар, қийин муаммоларни ҳал этишда ёрдам бериб қайтар эдилар... Бу билан тинчисалар эди. Сценарийни ўқиб чиқиш, бадиий кенгашда муҳокама қилдириш, мутасадди ташкилотлар, киношунослар билан айнан шу филм устида музокаралар олиб бориш — бу ишларнинг ҳаммасини ўзлари бажарар эдилар.

Биз Латиф Файзиев номини бўлажак филм титрида кўришни жуда-жуда орзу қилар, бундан фахрланардик ҳам. Афсус, минг бор афсус. Шу нарса бизга абадий армон бўлиб қолди.

Асрор САМАД

БАХТИМИЗ ДЎСТЛИКДА, АҲИЛЛИКДАДИР

"Овози тожик" газетаси — 70 ёшда

Аввалимбор, газетамизнинг тарихига қисқача тўхталиб ўтай. Рўзнома бундан 70 йил муқаддам (1924 йилнинг 25 август кунидан) Самарқандда "Овози тожики камбағал" номи билан нашр қилина бошлаган эди. Газетанинг ташкил қилинишида устоз Садриддин Айнийнинг буюк хизматлари бор. Устознинг илк бор босилган мақоласида: "Бу газета ўзининг номидек, республикамиздаги тожикларнинг ҳақиқий овози, минбари бўлади", — деб башорат қилган эди. Ўтган йиллар ичидаги газетамизнинг ҳаётий йўли, фаолияти устоз Айний сўзларининг ҳақиқий исботидир. Шундан кейинги йилларда рўзнома "Овози тожик" (1924 — 1931 йиллар), "Ҳақиқати Ўзбекистон" (1931 - 1940), "Ўзбекистони сурх" (1950 — 1964) "Ҳақиқати Ўзбекистон" (1964 — 1991) номлари остида ўқувчилар қўлига бориб турди. Шу йиллар ичида газетанинг жамоаси ҳам иқтидорли ижодий жамоа сифатида шаклланди. Бу даргоҳда жуда кўплаб қаламкашлар тажриба орттирдилар, республикамизда, қўшни жумҳуриятларда танилдилар, эл аро ҳурмат-эътиборга сазовор бўлдилар. Айни шу қутлуғ айёмда газетамизнинг бешигини тебратган, таҳририятда ишлаган, халқлар дўстлигини кўз қорачиғи янглиғ ардоқлаб яшаган барча устозларимизни, журналист салафларимизни ёдга олиш жоиздир. Газетамиз тарихида Пайрав Сулаймоний, Абдусалом Деҳотий, Абдуқаюм Қурбий, Саидризо Ализода, Шаҳобиддин Садруллин сингари зиёлиларнинг, журналист ходимларнинг ўчмас номлари бор. Таҳририятимизда ишлаб қалами чарxланган, ижоди камолга етган Суҳайли Жавҳаризода, Баҳриддин Азизий, Муҳаммадхон Васфий, Раҳим Ҳошим, Тўрақул Зеҳин, Маъруф Расулийлар истеъдодли шоир ва адиблар бўлиб танилдилар.

Маълумки, ҳар бир газетанинг ўз мавзулари, мақсадлари, анъана ва режалари бўлади. Бизнинг эзгу фаолиятимиз — ўзбек ва тожик халқларининг қадимий ва азалий-абадий дўстлигини куйлаш, бу дўстликнинг янги-янги қирраларини кашф этиш, ёритиш билан музайяндир. Умуман, халқлар дўстлиги мавзуи саҳифаларимиздаги бош мавзу. Зеро, халқларимизнинг дўстлиги, оға-инилиги, тарихдош, тақдирдош халқлар эканлиги қадимдан маълум. Бу туйғу — "Шоҳнома"ларда куйланган, улуғ Жомий ва Навоийлар тимсолида мукаммаллашган, вақт ўтган сайин чуқур илдиз отаётган туйғудир. Аҳир Ғафур оға, устоз Турсунзода, Абдулла Қаҳҳор, Зулфия опа, Қибрие опа, Сотим Улуғзода, Жалол Икромий, Чустий, Назармат, Жонибек Қувноқ, Абдулла Ориф, Нормурод Нарзуллаев сингари ижодкорлар ёниб-жўшиб куйлаган дўстликка таъзим қилмай, шукрона айтмай бўладими?!

Биз бундан кейин ҳам газетамиз ижодий фаолиятида шаклланган энг ибратли, энг инсоний анъаналарни давом эттираверамиз. Мамлакатимиз иқтисодий-ижтимоий турмушини, қўшни жумҳуриятлар янгиликларини ёритиш, халқаро маданий-маърифий алоқаларни мустаҳкамлашга ҳисса қўшиш — жамоамизнинг асил ниятидир. Иқтидорли ижодий кучларга эгамиз. Мен шу ўринда газетамизнинг жонли, сермазмун чиқишида билим ва ғайратларини аямаётган Эҳсон Турдиқулов, Тоҳир Олимбоев, Тўхтамиш Тўхтаев (Паймон), Тожибой Икромов, Бекназар Тўйназаров, Абдулло Субҳон, Матлуба Шоалиева, Шерпўлат Вакилов, Фаҳриддин Қамаров, Муайяна Хўжаева, Пўлоджон Қаҳҳоров, Каримжон Муҳиддинов, Неъмат Эшқувватов, Юсуфали Мирзоев, Маъруф Отахонов, Нурали Ражабов каби ходимларимизнинг номларини тилга олиб ўтишни истар эдим.

Ҳа, азизлар, токи биз дўст эканмиз, аҳил эканмиз, бизни енгадиган куч йўқдир. Бахтимиз — шунда. Бинобарин, газетамизнинг тўйи ҳаммамизнинг тўйимиздир.

Шавкат НИЁЗОВ,
газета бош муҳаррири, республикада хизмат кўрсатган маданият ходими

Суратда: газета жамоаси

ТАНЛОВГА МАРҲАМАТ!

Ўзбекистон Республикаси Маданият ишлари вазирлиги ўзбек халқининг қадимий байрами Наврўзга бағишланган сценарийлар учун очиқ танлов эълон қилади.

Тавсия қилинадиган сценарийларда муаллиф Наврўз байрамининг тарихий анъаналарини, қадимий халқ ўйинлари, термалари, қўшиқларидан унумли фойдаланиб, республикада бу байрамни ўтказишда оммалашаётган тажрибаларни ҳамда байрам ўтказиладиган майдон ва сайилгоҳларини ҳисобга олган бўлмоғи лозим.

Танловда Ўзбекистоннинг ҳар бир фуқароси қатнашиши мумкин.

Танлов 30 декабрда якунланади.

Танлов ғолиблари қуйидаги тартибда тақдирланади:

I ЎРИН — ЙИГИРМА БЕШ МИНГ СЎМ.
II ЎРИН — ЎН БЕШ МИНГ СЎМ.
III ЎРИН — ЎН МИНГ СЎМ.

Байрам сценарийси бир ярим соатга мўлжалланиши ва машинкада 3 нусхада кўчирилган бўлиб, 25—30 саҳифадан ошмаслиги лозим. Муаллиф ҳамкорлик қиладиган режиссёрни тавсия қилиш ҳуқуқига эга.

Танловга бир ёки бир неча муаллиф ҳамкорликда қатнашишлари мумкин. Сценарий қўлёзмалари таҳлил қилинмайди ва қайтарилмайди.

Танлов иштирокчилари исми-шарифи, касби, иш ва турар жойларини аниқ кўрсатган ҳолда ўз сценарийларини қуйидаги манзилга жўнатишлари лозим: 700129, Тошкент шаҳри, Навоий кўчаси, 30-уй. Ўзбекистон Республикаси Маданият ишлари вазирлиги, тел: 14-63-73.

Қутлаймиз!

МУРАББИЙ

Тошкент шаҳар Шайхонтоҳур тумани ҳокимияти ва Республика ўқувчилар саройи маъмурияти "Чаман" болалар фолклор-рақс халқ ансамблининг бадиий раҳбари, Ўзбекистонда хизмат кўрсатган маданият ходими Азим Азизовнинг

туғилган кунига 50 йил ва ижодий фаолиятига 35 йил тўлиши муносабати билан қизғин қутлайдилар.

Узоқ йиллардан бери А.Азизов ёш талантларни топиб уларга миллий қўшиқ, мусиқа ва рақс санъатимизни сидқидилдан ўргатиб келмоқда. Улар устозлари раҳбарлигида ўзбек фолклор ижодиётини ўнлаб хорижий давлатларда кенг намойиш этиб, яхши натижаларга эришдилар.

Республикамиз маданияти ва оммавий бадиий ҳаваскорлик соҳасини ривожлантиришига баракали ҳисса қўшиб келаётган заҳматкаш устоз-санъаткорга узоқ умр, мустаҳкам соғлиқ ва ижодий ишларида зафарлар тилаймиз.

БИЛДИРИШ

Бугун Ҳамза номидаги ўзбек давлат академик драма театри биносида Ўзбекистон ёзувчилар уюшмасининг 60 йиллиги олдидан таниқли шоир Нормурод Нарзуллаев (Нарзий) ижодига бағишланган назм ва наво оқшоми бўлади. **"Юрт ишқида ёниб яшайман!"** деб номланган ушбу кечада таниқли шоир ва ёзувчилар, шунингдек, севимли санъат усталари-Камолиддин Раҳимов, Ғуломжон Ёқубов, Нуриддин Ҳамроқулов, Жўрабек Набиев, Ҳайрулла Лутфуллаев, Муножот Йўлчиева, Ўринбой Нуралиев, Аҳмаджон Шукуров, Фаррух Зокиров, Насиба Абдуллаева, Нуриддин Ҳайдаров, Замира Суюнова, Юлдуз Усмонова, Тожиддин Муродов, Исроилжон ва Исмоилжон Ваҳобовлар, Қобилжон Юсупов, Маъмуржон Тўхтасинов, Муяссар Раззоқова, Ҳамза номидаги ўзбек давлат академик драма театри санъаткорлари, **"Баҳор", "Ялла", "Шодлик"** ашула ва рақс дасталари, истеъдодли ёш хонандалар ва раққосалар қатнашадилар.

Кеча соат 18 да бошланади.

ШЕЪРИЯТ ВА ҚЎШИҚ ДАВРАСИГА МАРҲАМАТ!

Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси ва Адабиёт Жамғармаси уюшма аъзоси, таниқли шоир ва мунаққид Муҳаммадали ҚЎШМОҚОВга акаси **ЙИГИТАЛИ ҚЎШМОҚБОЙ** ўғли вафоти муносабати билан чуқур таъзия изҳор қиладилар.

Обуна — 95

МУҲАРРИРЛАР НИМА ЎҚИШАДИ?

Айни шу паллада мамлакатимиз меҳнат жабҳаларида давом этаётган энг қизгин тадбир-тадорик нима? Жамоалар, муассасаларда-чи? Оилада-чи? Албатта, бу саволга ҳар кимнинг жавоби ҳар хил... Яъни, айтайлик, пахтакорлар — ҳосил йиғиш билан банд, корхона раҳбарлари — хомашё манбаини излаб топиш билан банд, уй бекалари — қишга гамлаб "банка босиш" билан банд. Матбуот ходимлари-чи? Улар нима билан банд, нима

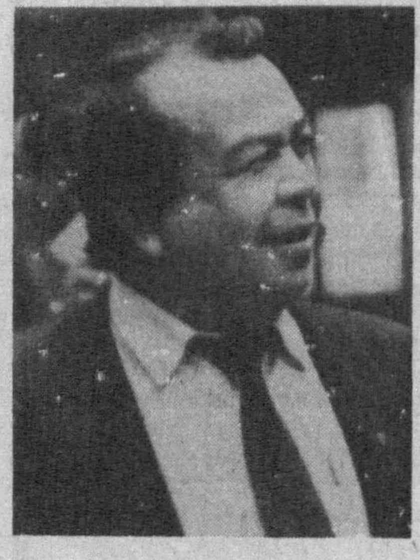

ташвишда? Топдингиз, уларнинг ташвиши битта — обуна мавсумини ўтказиш.

Мана шундай қизгин тадбир-тадорик кунларида Шумбола ўз чойхонасига, мамлакатимиздаги етакчи газета-журналларнинг бош муҳаррирларини бир пиёла чойга таклиф қилиб, уларнинг ҳар бирига: "Ўзингиз қайси нашрларга обуна бўлдингиз? Уйингизга қайси газета-журналлар бориб туради?" — деган саволлар билан мурожаат қилди. Мана, бош муҳаррирларнинг жавоблари...

Ўткир ҲОШИМОВ ("Шарқ юлдузи"):

— Кейинги пайтларда бир нарсани кузатяпман: Бир пайтлари қишлоқ дўкони сотувчиларини ҳам роман ўқиб ўтирган ҳолда кўрардим. Маънавиятсиз яшаб бўлмайди. Бу гапни юз марта такрорлашга тайёрман. Истиқлолимиз ҳам, истиқболимиз ҳам маънавиятга боғлиқ, яъни, маънавият — ўзак масала! Китоб, газета, журнал ўқимаган одамда эса маънавият бўлмайди. Биз бу гапларни ҳозирги ёшларга қайта-қайта такрорлашимиз керак.

Ҳозир ўзи матбуотчиларимизнинг, бош муҳаррирларнинг аҳволига ҳавас қиладиган замон эмас. Ўзим нимага обуна бўлганимни айтайми? "Ўзбекистон адабиёти ва санъати", "Халқ сўзи", "Труд" газеталарига ёзилдим. Ўғлимни эса "Шарқ юлдузи" журналига обуна қилдирдим.

Анвар ЖЎРАБОЕВ ("Халқ сўзи"):

— Ҳозир "бизга ёзилинг, бизга ёзилинг!" деб тарғиб қилмаяпмиз. Ўйлайманки, қайси газета-журналга ёзилишни ўқувчилар ўзлари оилада, дастурхон атрофида ўтириб, баҳамжиҳат ҳал қилиб оладилар. Бизнинг газетамизга ишониб, севиб обуна бўлувчиларни биз ўзимизга дўст деб биламиз. Улар — бизнинг дўстларимиз. Улар билан дўст бўлиб қолишга ваъда берамиз, ранжитмасликка ҳаракат қиламиз. Шумбола ука, сен ҳазил савол бериб, ҳазил жавоб оламан деб ўйлаяпсан-у, лекин матбуот иши ҳам, вазифаси ҳам ниҳоятда жиддий, масъулиятли нарса.

Албатта, биз газетамизда ора-орада "Ҳавзи кавсар" дам олиш саҳифасини ташкил қилиб, ёритиб борамиз. Мақсад — газетхонлардаги енгилҳордиқ учун имконият яратиш. Майли, газетхонлар бундай саҳифаларни ўқисин, кулсин, яйрасин. Лекин ўқувчи газета устидан, матбуотдан куладиган бўлса... буни худо кўрсатмасин!

Менинг ўзимми, мен албатта, "Халқ сўзи", "Народное слово", "Адабиёт ва санъат", "Труд" газеталарига ёзилдим...

Неъмат АМИНОВ ("Муштум"):

— Авваллари қўшни халқлар сатирик журналларини, чет эллардаги журналларни ҳам олиб турардик, улар ҳам "Муштум"ни олиб турарди, ўқишарди. Ҳозир бу алоқалар тўхтади. Бошқача йўл топдик, яъни почтага бориб, конвертга ўз қўлимиз билан "Муштум"ни жойлаб, адресини ёзамиз-у, жўнатаверамиз. Улар ҳам шу йўл билан юборишади. Буни нима дейди, бартер дейдими, абментавар дейдими? Ишқилиб, алоқалар бутунлай узилиб қолгани йўқ. Болгариянинг "Стершл" ҳажвий ҳафталик газетасини, татарларнинг "Чаян" журналини олиб турибмиз.

Обуна яхши бўлаётир. "Муштум"имиз ҳажман кичрайса-да, лекин кулгили бўлиб чиқаяпти, ўқувчилар зерикмайди. Муҳими шу. Яна кўтариб юришга жуда қулай, чўнтаккаям сиғиб кетаверади. Ҳозирча ойда бир марта чиқиб турибмиз, кейинги йилдан бошлаб ойда икки марта чиқиш ниятимиз бор.

Энди, мана, ҳамма газета-журналларда "компютер" деган гап чиқиб қолди. Компютер ақлли машина экану, аммо жуда кўп хато билан чиқарар экан, айниқса ҳарфларнинг думи йўқ. Демак, миллий мутахассислар зарур бу соҳадаям! Яна бир тилагим сизларга — адабиёт газетамиз сатирага эътиборни кучайтирса экан.. Обуна масаласига келсак, уйдагилар "Оила ва жамият", "Саодат"га ёзилган. Мен ўзим ҳамма газета-журналларга бир ойлик-бир ойлик обуна бўлдим. Мўмайроқ пул тушиб қолса, яна ҳаммасига ёзиламан, уч ойлик-уч ойлик қилиб!

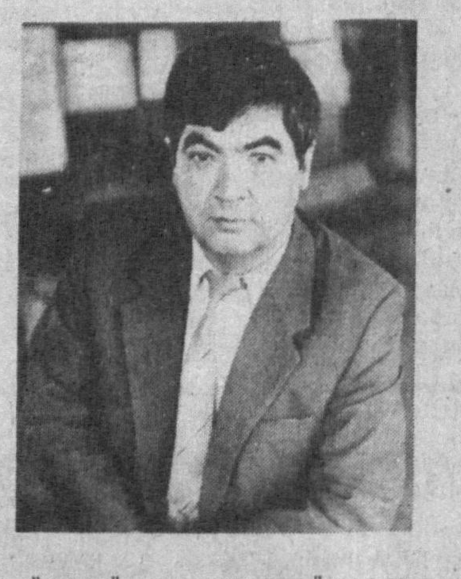
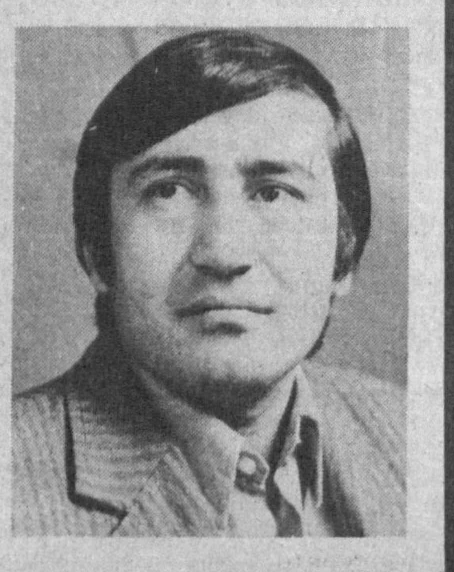

Азим СУЮН ("Ўзбекистон овози"):

— Ўтган йили обуна бўлиб, бу йил рўй бераётган энг қизиқ томони шуки, нечта газета-журналга ёзилган бўлсам, бирортасиниям тўлиқ ололмаяпман. "Шарқ юлдузи", "Саодат", "Оила ва жамият", "Фан ва турмуш"лар умуман келмади, бирорта сониям! Ҳайронман. Алам қилар экан. Шундан хулоса чиқариб айтаманки, кимки бу йил "Ўзбекистон овози"га обуна бўлса — етказиб берамиз. Бунинг учун бизда ҳамма имкониятлар бор, ижодий куч, шароит етарли. Газетамиз ҳақида гапирадиган бўлсам, "Ўзбекистон овози" ҳозир энг халқчил газетага айланди. Бундан ҳам севинамиз, ҳам масъулият билан меҳнат қилишга киришдик.

Умуман, мен ҳозирги шароитда ҳар бир оила газета-журнал ўқиши керак, деб ўйлайман. Бусиз мумкин эмас. Газета, журнал, китоб ўқимайдиган, матбуотга қизиқмайдиган оила — эртасини, келажагини ўйламайдиган оила. Газета ўқилмаса, журнал варақланмаса, китоб мутолаа қилинмаса — бу қанақа оила? Унда тарбияланаётган болалар — қандай болалар? Ахир, боланинг зеҳнини оширадиган, зийракликка ундайдиган восита — китоб, газета-ку.

"Ўзбекистон овози"нинг обуна нархи бир қарашда қиммат кўриниши мумкин. Аслида-чи? Мен бу нархни қиммат деб айтолмайман. Масалан, чет эллардаги нашрлар, газета-журналлар жуда қиммат туради. Шунга қарамасдан, ҳамма харид қилади. Чунки хабарни телевидение-радиодан эшитиш — бошқа, газетадан ўқиш бошқа. Қўлга олиш, ушлаб варақлаш, ўз кўзинг билан ўқиш завқи — бошқача. Шунга кўра айтаманки. биздаги газета-журналлар ҳам қизиқарли, ҳам арзон. Ишонаманки, ҳар бир оила, ҳар бир инсон ўз эҳтиёжига, қизиқишига яраша газеталарга обуна бўлади...

Тилаб МАҲМУДОВ ("Гулистон"):

— Авваллари ўнта-ўн бешта нарсага ёзилардик, бир ҳафталик газета-журнал йиғилиб қолса, жомадонга зўрга жойлашарди. Ҳозир бир ойда йиғилгани чўнтакка бемалол сиғиб кетяпди. Албатта, халқимиз мутолаани севади, бизнинг "Гулистон" журналимиз ҳам қўлма-қўл ўқиляпти. Яна, бунинг устига, журналимизнинг мухлислари жуда кўп. Обуначиларни кўпайтирамиз десак — қоғоз масаласи чатоқ. Муштарийлар сони кўпайиб кетса, нима қиламиз деб, бош муҳаррирларнинг боши гаранг. Яна бир муаммо — нарх масаласи. Биз ўқувчилар манфаатини кўзлаб обуна баҳосини белгиласак, пул берадиган ташкилотлар олдида уялиб қоламиз. Журналнинг таннархидан келиб чиқиб баҳо қўйсак — ўқувчига оғир. Яхшиям, давлатимиз журналлар нашридан келадиган зиённи кўтараяпти. Мана шундай кайфиятларда юрсам ҳам, анча-мунча нарсага обуна бўлиб қўйдим. Бу йил "Халқ сўзи", "Ўзбекистон адабиёти ва санъати", "Аргументы и факты" газеталарига, "Гулистон", "Шарқ юлдузи" журналларига ёзилдим.

Ёқубжон ХЎЖАМБЕРДИЕВ ("Ватан"):

— Мен "Ватан", "Адабиёт ва санъат" газеталарига обуна бўлдим. Газета ўқимайдиган одам бугунги кунда деярли топилмаса керак. Кундалик газеталар, хусусан адабиёт газетаси нондай бўлиб қолган ҳаммага.

Журналистлар нимани ёзиш кераклиги ҳақида ўйлаб кўришлари лозим. Анов жойга асфалт ётқизилди, манови бригада пахта планини бажарди қабилидаги хабарлар билан ўқувчининг онгини ўстириб бўладими?

Биз газетамизни кўшкаларда сотиб, чакана савдо қиламиз. Нарх белгилаш, обуна ишига ҳозир ишониб бўл ай қолди. Нарх-наво ўйнаб турибди, Яхшиси, ўқувчи ўзига зарур газетани кўшкалардан сотиб ола қолсин...

Ғаффор ҲОТАМОВ ("Туркистон"):

— Гарчи ҳозир бош муҳаррирлар, умуман матбуот раҳбарлари учун масъулиятли бир давр бўлса ҳам, обуна мавсуми жуда оғир кечадигандек туюлса ҳам, кўнгил шундан тўкки, халқнинг севимли нашрлари барибир ўқувчисиз қолмайди. Чинакам халқчил газета, ҳамиша ҳамманинг кўзи ўнгида, кўнглида демоқчиманки, биз ҳар йили обуна мавсумида "Нима бўлар экан? Ўқувчиларимизни йўқотиб қўймаймизми?" деб ташвишга тушамизу, лекин натижа эса биз кутганимиздан анча яхшироқ, умидлироқ бўлиб чиқади. Очиқкўнгил одам ўз кўнгилетарларини кўриши, ҳангома қилиб туриши қанчалик табиий бўлса, газета билан газетхон ўртасидаги муносабатлар ҳам худди шундай тоза-тиниқ, самимий кечади.

Ҳаётнинг ўзи биздан яшаришни, янгиланишни талаб қилаётир. Ҳар ҳолда, даврадан орқада қолиб кетмаслик керак, шекилли. .Шу маънода мен жамоамиздаги ёшларнинг кучига ишонаман. Улар ўз тенгдошларига, талабаларга, азиз ўқувчиларга янгидан-янги маънавий неъматлар улашишларига шубҳам йўқ. Шоир айтганидек: "Гулдан атир сочилаверар...". Худди шуларни назарда тутиб мен бу йил "Адабиёт ва санъат", "Халқ сўзи" ва ўзимизнинг "Туркистон" газеталарига ихлос билан обуна бўлдим.

Ф СП—1

Алоқа вазирлиги «Матбуот уюшмаси»

"Ўзбекистон адабиёти ва санъати" 64593 (нашр кўрсаткичи)

газетасига ОБУНА

обуна сони

1995 йил учун (ойлар бўйича)

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12

Қаерга

(почта кўрсаткичи) (манзил)

Кимга

(насаби; исми ва отаси исмининг бош ҳарфлари)

ГАЗЕТАНИ ЕТКАЗИШ ВАРАҚЧАСИ

п.в.	жойи

64593

(нашр кўрсаткичи)

"Ўзбекистон адабиёти ва санъати"

(нашр номи)

обуна	баҳоси	сўм	обуна сони
янги манзилга юбориш	баҳоси	сўм	

1995 йил учун (ойлар бўйича)

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12

Қаерга

(почта кўрсаткичи) (манзил)

Кимга

(насаби; исми ва отаси исмининг бош ҳарфлари)

ЭЛ БАЙРАМИ

Ўзбекистонда Давлат тили тўғрисидаги қонун қабул қилингандан бери тил байрами ўтказиш анъанага айланиб қолди. Бу байрам шўро тузуми даврида мавқеи пасайиб, ҳамияти оғриб, аламини ичига ютиб юрган миллатнинг сурур ва ғурур байрамидир. Ўз миллатлигини йўқотишни истамаган халқ тилини соф сақлашни, ички имкониятлардан баракали фойдаланиб уни бойитишни, ўз тилининг жаҳон аро жаранглаб туришини истайди. Тошкент давлатимизнинг пойтахти. Ундаги вазирлик, бошқарма, маҳкамаларда, катта-кичик йиғинларда, мактаб, боғча, билим юрти, олийгоҳларда, кўча, бозор, дўкон, транспортда ўзбек тили ишлатилиши лозим эди. Лекин ундай бўлмас эди. Ўзбек тилининг мавқеи паст эди. Бу кўпчилик миллатдошларимиз кўнглига оғир ботарди.

Эсимда, олтмишинчи йилларда Эскижува бозорига тушганда радио карнайда доим ўзбекча қўшиқ, мусиқа эшитилиб турарди. Шу ерга ҳар гал келганда кўнглим бир энтикиб, ёқимли туйғуларга тўлар, эгик бошим кўтарилгандай бўларди. Ўзимни ўз ватанимда юргандай ҳис қилардим... Бугун мустақиллик туфайли аҳвол бутунлай ўзгарди. Кўча-кўйда, трамвай, троллейбус, автобусда ҳамма деярли ўзбекча гапиради. "Кечирасиз, кейинги бекатда тушасизми?", "Илтимос, ўтиб кетай?", "Автобус бозорга борадими?", "Фалон жойга қандай борса бўлади?" каби саволларни эшитганда уч-тўрт йил бурунги аҳволни ўйлаб, кулиб қўясиз.

Катта-кичик йиғинлар давлат тилида олиб борилаётир. Кўча ва майдонлар номи ҳам юртга муносиб тус ола бошлади. Турли иш қоғозлари, ҳужжатлар давлат тилига ўтди. Ахир, Давлат тили ҳақида қонун қабул қилинганига беш йил бўлди. Беш йил ичида кўп нарса ўзгарди.Шундай бўлиши зарур эди.

Лекин ҳали ҳам айрим жойларда давлат тилига етарли эътибор берилмаяпти. Кўпчилик алоқа бўлимлари, уй-жой хўжалиги маҳкамалари, ҳисоб-китоб идоралари ва бошқармаларида давлат тилини ўрганишга иштиёқ сезилмайди. Иш қоғозлари рус тилида тўлдирилади. Ўзбек тилидаги ҳужжатингизни кўрсатсангиз, очиб кўради-да, тушунмайди ва индамай қайтариб беради!

Ўзимизнинг одамлар ҳам ўзгариб қолганга ўхшайди. Беш-олти йил аввалги жонкуярлик, қизиқиш, интилиш сезилмайди. Гўё ҳамма иш қилиб бўлинган. Давлат тили тўғрисидаги қонун лойиҳаси матбуотда эълон қилинганда ҳамма якдил бўлиб тилимиз қаддини тиклаш, йўқотишлар ўрнини тўлдириш, бузилган, синдирилган жойларини тузатиш учун астойдил бел боғлаб киришган эди. Энди эса ўша одамлар бошқача бўлиб қолгандай таассурот қолдиради.

Бошқа миллат вакиллари ўзбекча савол берса, бозорда савдо қилиб турган деҳқон ҳам, лаш-луш сотиб юрган чайқовчи ҳам уни рағбатлантириш, ўзбекча гапириш ўрнига ўрисча жавоб қайтаради. Миллатимиз вакили томонидан бундай муносабатни кўрган суҳбатдошимиз ёки харидор ҳам бепарво бўлади. "Булар ўз тилини қадрламас экан, барибир экан, менга жуда зарурми?" деган кайфият пайдо бўлади.

Тил ўрганиш учун очилган ўқувларнинг камайиб қолгани сабабларидан бири шу эмасмикан. Нега биз ўзимизни, ўз тилимизни қадрламаймиз. Ҳамма мамлакатларда ташқаридан келганлар шу мамлакат халқи тилини ўрганади-ку. Тил билмаса, муомала қилолмайди, ишга киролмайди...

Тилимизнинг тозалиги учун курашган мухбир ва олимларимиз ҳам мақолаларида байналмилал сўзларни бугун бемалол ишлатмоқдалар. Ваҳоланки, ўша сўзларни ўзбекчаси бор. Бу нимадан далолат беради? Лоқайдлик, бепарволикдан, албатта. "Талант", "проблема", "объект", "концепция", "процент", "метод", "методология" каби бегона сўзлар ўқувчи ғашини келтиради. Мухбир ёки олим сўз қадрини яхши биладиган одам. Тилни тозалиги учун, бойитиш учун курашиш ўрнига, уни ўринсиз бегона сўз билан оғирлаштиришни масъулият ҳиссини, миллат олдидаги ўз бурчини менсимаслик деб баҳолаши керак.

1994 йилда босилган ҳамма рўзномаларни варақланг, жуда кўп байналмилал сўзлар ўринсиз ишлатилганини кўрасиз. Ва такрор-такрор "афсус" дейсиз. Мақола ёзадиган, уни таҳрир қиладиган одамларга инсоф тилайсиз.

Инсоф қилинг, жаноблар... Тилга парвосиз бўлманг.

Ҳар йили тил байрами олдидан Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмасига Тошкентдаги олий ўқув юртлари, мактаб ва турли ташкилотлардан вакиллар келиб, ёзувчи, шоирларни таклиф қилишади. Бу йил ҳам Ҳуқуқшунослик олийгоҳи, Маърифат илмгоҳи, тиббиёт билим юрти, кутубхона ва мактаблардан вакиллар келишди. Шоир ва ёзувчиларимиз байрамда қатнашиб, маърузалар қилиб, шеърлар ўқиб, кўпчиликни тилимиз бойлиги, жозибаси, гўзаллигидан баҳраманд қилишди. Тил байрами элимизнинг байрами бўлди.

Тилимиз софлиги, тақдири ҳақида фақат байрамларда эмас, ҳар кун, ҳар лаҳза ўйлашимиз, қайғуришимиз лозим.

Маъруф ЖАЛИЛ.

НИШОНБОЗОР

Ўрганган кўнгил ўртанса қўймас, деганларидай, Сафо шақилдоқ "бо як бора" саёҳат азиматига рағбат қилди. Бор буди-шудини тўплаб белига тугди-да, қайдасан Москов дея йўлга отланди. Авваллари ҳам ўша томонларга бир-икки бора сафар қилган, ул-бул келтириб сотгани эвазига йўл ҳаражатларидан ортиб қолган ширинкомага мазахўрак бўлди чоғи, бу гал ҳам тайсаллаб ўтирмади.

Сафо шақилдоқ сафардан қайтганини эшитган уруғ-аймоғ-у ёри биродарлар узун-қисқа бўлиб кириб келишди. Ёзнинг иссиқ кунi эмасми, шақилдоқ тут остидаги картга ястанганича сунъий товус патидан бўлган чиний елпиғучда елпиниб ўтирган эди, меҳмонларни кўра сола қалқиб ўрнидан туриб кетди. "Финка" кўйлагининг ўнг ва чап кўкракларига қаторлаштириб тақиб ташлаган нишонлар жиринглади. Кўпдан кўришмаган жигарлари билан қучоқ очиб кўришаркан, нишонларнинг балдоқлари кўксига ниналай ботарди. Ҳол-аҳвол сўрашиб улгурмасимиздан ўзи ҳам фуфайкаси устидан турли арзон-гаров тақинчоқларни тақиб юрадиган Ҳоди девона қийқириб юборди.

— Вой-ву-у, қачон олиб улгурдинг бунча нишонни?! Сафо шақилдоқ маъноли жилмайди.

— Аввал таом-бадаз калом деганлар. Би-ир нон-пон шўтим қилайлик, сўнгра бафуржа гурунг қилиб бераман. Қайси нишонни қанака жабҳада олганимни ўшанда биласизлар.

Ҳоди девона қўл силтади:

— Ҳиҳ, жабҳа дейишини қаранг. Ўзинг-ку биз қатори уруш даврида туғилган бўлсанг, нима, онангнинг ичида жанг қилдингми, витиранлар тақадиган мидолни тақиб олибсан?

— Бердисини айтгунча гирибонидан олма кишининг қолаверса ҳозир замон ишчиники эмас — ишбилармонники, билдингми? Мен сизларга айтсам, бунақа тақинчоқларни олиш етти ухлаб тушимга ҳам кирмаган. Қозон вокзалига тушганим заҳоти уч-тўртта бева-бечора атрофимни ўраб олса бўладими. Бир қилтироқ кампир мана бу "Коммунизм учун" нишонини ушлаганича чеккада мўлтираб ўтирган экан, раҳмим келиб, ўшандан икки буханка ноннинг пулига сотиб олдим. Кейин билсам бунақасини субтекинга ҳам беришаркан. Нишон олганимни кўрган бошқалари изимга тушишди. Нуқул "купи дарагўй, купи дарагўй..." дейишади. Бор-э, ўзим аранг дарўгадан келдим, йўл азоби-гўр азоби, дея жеркиб бердим. Амаллаб автобусга ўтирдим. Томошо қилиб бораяпман, қайга қараманг ейма дўкон. Автобусдан туша сола тағин нишонбозорининг устидан чиқиб қолдим. Изимга тушган чўлоқ чолнинг баҳридан ўта олмай ана бу қизил балдоқ нишонини арзон гаровга харид қилдим. Мана буниси қимматга тушди сабил. Сал пастроқ туш десам, ахир, бу эзилган мазлумлар доҳийсининг тасвири туширилган нишон, дейди.

— Қанчага тушди,— қизиқиб сўради ўтирганлардан бири.

— От билан туя бўлармиди,— бамайлихотир қўл силтади Сафо шақилдоқ,— нари борса бир даканг хўрознинг пули-да! Кўпдан ҳавас қилардим шунақасини тақишни.

Дарҳақиқат, Сафо шақилдоқ болалигида ҳам ўч эди шунақанги тақинчоқларга. Эллигинчи йилларда касодга учраган сталинча нишонларни кўкрагига тақар, балдоғи узилганларини тинга ўйнарди. Сўнгроқ унинг дастидан комсомол нишонидан тортиб китобсеварлар нишонигача қочиб қутулмади. Мана, бугунга келиб, насиб деган экан чамаси, ҳақиқийсини тақиб юрибди. Ўзи бўлса умри бино бўлиб темир тақа билан ҳам тақдирланмаган.

Гурунгнинг қўри сусайиб, кетиш тараддудида меҳмонлар ўринларидан қўзғалган эди, Сафо шақилдоқ "бир зум" деди-ю, ичкарига кириб кетди. Анчадан сўнг бир чангал алвондай қип-қизил нишонларни кўтариб чиқдида, картнинг бир чеккасига қўйди. Сўнгра навбат билан барчамизнинг кўксимизга битта-битта ўшандан тақиб қўйди. Бундай қарашса, "Коммунизм тонги" нишони экан. Меҳмонларнинг аксарияти дарвозадан чиқар-чиқмас кўча чангитиб, тут навдасини тойчоқ қилиб миниб юрган болакайларга узатишди, баъзилари ечиб чўнтакка урди. Қоғоз қалпоғига "Коммунизм тонги" нишонини тақиб олган болакайлар қийқиришиб ўтиб кетишди.

Муҳаммад ПИРРИЕВ

• Тил ва тараққиёт

"Ҳ"НИ АЙТА ОЛАСИЗМИ?

Ҳозиргача Шекспирнинг "Ҳамлет" асари ҳақида гап кетганда кўпчилигимиз уни "Гамлет" тарзида ёзиб ва талаффуз қилиб келяпмиз. Ҳолбуки, асарнинг аслида Ҳамлет ёзилган бўлиб, ўттизинчи йилларда мавлоно Чўлпон ҳам уни ўзбекчага шундай ҳолича кўчирган эдилар. Ўша йилларда "Ҳамза" театрининг саҳнасида қўйилган бу асарнинг афишаларидаги лотинча ёзувлар ҳали-ҳануз кўз ўнгимдан кетмайди.

Урушгача ўзбекнинг оғзидан "Гамлет" шаклида айтилган сўзнинг ўзини эшитмас эдингиз. Мактабда эса "Ҳўлландия мамлакати", "Ҳаага шаҳри" деб ўқиган-билган эдик.

Маълумки, русларда "ҳ" товуши йўқ. Бинобарин, ушбу товушга ҳарф ҳам йўқ. Улар шу товуш билан келган чет сўзларни дабдурустдан "г" га айлантириб айтаверадилар ва ёзаверадилар. "Ҳаити"ни "Гаити", "Ҳавана"ни "Гавана", "Ҳамбург"ни "Гамбург", "Ҳенриҳ Ҳейне"ни "Генрих Гейне", "Ҳолливуд"ни "Голливуд", "Ҳарвард"ни "Гарвард", "Ҳўнгконг"ни "Гонконг" деб талаффуз этиб юборганлар ва ҳоказо.

Шу ўринда араб алифбосида савод чиқарилган йилларда бўлиб ўтган бир воқеа эсга тушади: Домла дарсхонага кириб, қора тахтага бўр билан тик бир чизиқ чизибди-да, "айтинглар, "аниф!" дебди. Болалар ҳам баббараварига "аниф!" дейишибти. Домланинг фиғони чиқиб "аниф", дивомман!" деса, болалар ҳам яна бараварига "аниф дивомман! деб такрорлашибди.

Шу аснода домланинг орқароқда ўлтирган ҳалфаси (ёрдамчиси) дик этиб ўрнидан туриб, домла "алиф", деяптилар деб изоҳ берибти болаларга.

Домласи тушмагур "л"ни айтолмас экан... Ҳарқалай, биз бошқа важдан, яъни тақлидан аслида "ҳ" келган сўзларда "г" ишлатиб юрибмиз. Энди бунга барҳам берайлик, азизлар!

Шарафиддин КЎНЧИ

Газетанинг навбатдаги сони 11 ноябрда чиқади

МУАССИСЛАР: ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ МАДАНИЯТ ИШЛАРИ ВАЗИРЛИГИ, ЎЗБЕКИСТОН ЁЗУВЧИЛАР УЮШМАСИ

*

НОШИР: ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ «ШАРҚ» НАШРИЁТ-МАТБАА КОНЦЕРНИ

ЎЗБЕКИСТОН АДАБИЁТИ ва САНЪАТИ

ÖZBEKISTON ADABIYOTI VA SAN'ATI

Манзилгоҳимиз: Тошкент — 700083, Матбуотчилар кўчаси 32. Телефонлар: қабулхона — 33-52-91, хатлар ва оммавий ишлар бўлими — 32-54-56.

Навбатчи муҳаррир — Мурод АБДУЛЛАЕВ

Босмахонага топшириш вақти — 21.00. Топширилди —

Редакцияга келган қўлёзмалар таҳлил этилмайди ва муаллифларига қайтарилмайди. Муаллифлар фикри таҳририят нуқтаи назаридан фарқланиши мумкин.

Бош муҳаррир: Аҳмаджон МЕЛИБОЕВ

Таҳрир ҳайъати: Мурод АБДУЛЛАЕВ (ижтимоий ҳаёт бўлими мудири), Одил ЁҚУБОВ, Ашурали ЖЎРАЕВ (санъат бўлими мудири), Насиба ИБРОҲИМОВА, Камол МАТЁҚУБОВ (наср ва назм бўлими мудири), Маҳмуд САЪДИЙ (адабиётшунослик ва танқид бўлими мудири), Озод ШАРАФИДДИНОВ, Иброҳим ҒАФУРОВ (бош муҳаррир ўринбосари), Бекқул ЭГАМҚУЛОВ (масъул котиб)

ЖАМОАТЧИЛИК КЕНГАШИ:

Рустам АБДУЛЛАЕВ, Аҳмадали АСҚАРОВ, Тошпўлат АҲМЕДОВ, Эркин ВОҲИДОВ, Дадахон ЁҚУБОВ, Баҳодир ЖАЛОЛОВ, Хайрулла ЖЎРАЕВ, Пўлат ЗОҲИДОВ, Баҳодир ЙЎЛДОШЕВ, Жамол КАМОЛ, Мирзо КЕНЖАБЕК, Абдулла ОРИПОВ, Ҳабиб САЪДУЛЛА, Йўлдош СУЛАЙМОН, Тошпўлат ТУРСУНОВ, Иброҳим ЮСУПОВ

1956 ЙИЛ 4 ЯНВАРДАН НАШР ЭТИЛА БОШЛАГАН

*

ЖУМА КУНЛАРИ ЧИҚАДИ